

2022

GRIGUTYTĖ NERINGA
AUGUTIENĖ RITA
MIŠINIENĖ KRISTINA

PREKYBOS ŽMONĖMIS IR JŲ
IŠNAUDOJIMO PREVENCIJA

2022

GRIGUTYTĖ NERINGA
AUGUTIENĖ RITA
MIŠINIENĖ KRISTINA

PREKYBOS ŽMONĖMIS IR JŲ IŠNAUDOJIMO PREVENCIJA

Metodinės medžiaga skirta bendrojo ugdymo mokyklų klasių vadovų, švietimo pagalbos specialistų bei mokytojų darbui su įvairaus amžiaus vaikais.

NACIONALINĖ
ŠVIETIMO
AGENTŪRA

Kuriame
Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Konsultavo:

Nacionalinės švietimo agentūros Švietimo pagalbos departamento vaiko
emocinės gerovės skyriaus specialistai

Leidiny s parengtas įgyvendinant Nacionalinės švietimo agentūros ES projektą
„Pedagogų ir švietimo pagalbos specialistų kvalifikacijos tobulinimas“
(Nr. 09.2.2-ESFA-V-707-02-000). Projektą finansuoja Europos socialinis fondas.

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės
sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*

ISBN 978-609-454-674-7

eISBN 978-609-454-675-4

© Grigutytė Neringa, 2022

© Augutienė Rita, 2022

© Mišiniene Kristina, 2022

© Nacionalinės švietimo agentūros, 2022

Turinys

METODINĖS MEDŽIAGOS PASKIRTIS IR STRUKTŪRA	5
I. PREKYBOS ŽMONĖMIS FENOMENO SAMPRATA	7
Prekybos žmonėmis terminų žodynelis	8
Šiuolaikinė vergovė: istorija ir dabartis	14
Vergovės reiškinys: istorija trumpai	16
Šiuolaikinė vergovė: prekybos žmonėmis samprata.....	18
Situacija pasaulyje ir Lietuvoje šiandien	21
Prekybos žmonėmis formos.....	25
Prekyba žmonėmis seksualiniam išnaudojimui	25
Prekyba žmonėmis nusikalstamoms veikoms / nusikaltimams vykdyti	29
Prekyba žmonėmis išnaudojimui darbe ar priverstiniam darbui.....	32
Išnaudojimas organų (audinių, ląstelių) transplantavimui / prekyba organais	35
Prekyba žmonėmis elgetavimui	36
Prekyba žmonėmis priverstinėms santuokoms / fiktyvioms santuokoms ...	38
Kitos prekybos žmonėmis formos: išnaudojimas kariniuose veiksmuose, surogatinė motinystė, nelegalus kontaktinis sportas	41
Kaip tampa nusikaltimų aukomis?	42
Verbavimas	42
Gabenimas	43
Išnaudojimas.....	43
Prekeivių žmonėmis portretas	44
Kas tampa prekybos žmonėmis aukomis? Prekybos žmonėmis aukų portretas	46
Suaugusių aukų rizikos veiksniai	46
Prekybos žmonėmis aukų – vaikų charakteristikos	46
Šių dienų potencialios prekybos žmonėmis aukos: migrantai Lietuvoje.....	48
Kitos pažeidžiamoms žmonių grupės	49
Požymiai, būdingi aukoms	50
Kaip netapti prekybos žmonėmis auka?	52

II. MOKYKLOS VEIKSMAI, SIEKIANČIŲ KOVOTI SU PREKYBOS ŽMONĖMIS REIŠKINIŲ	55
Pažeidžiamoms grupėms priskiriamų moksleivių identifikavimas	56
Ypatingos situacijos: įvertinimas, pranešimas ir pagalba	59
Prevenција mokykloje	66
Personalas: parengti specialistai	66
Mokyklos bendruomenės pasirengimas: personalo bei mokinių tėvų / globėjų įtraukimas	67
Darbas su pažeidžiamais vaikais / jaunuoliais	68
Prevenciniai užsiėmimai mokiniams pagal amžiaus grupes	70
Priedai	71
Naudingos nuorodos	71
Laiško tėvams pavyzdys	73
Pagalbos šaltiniai	75
III. PREVENCINIŲ UŽSIĖMIMŲ PAVYZDŽIAI	81
Apžvalginės pavyzdinių pamokų prekybos žmonėms prevencijos temomis lentelės	87
Prevenčinų prekybos žmonėms užsiėmimų pavyzdžiai 1–4 klasei	91
Prevenčinų prekybos žmonėms užsiėmimų pavyzdžiai 5–6 klasei	101
Prevenčinų prekybos žmonėms užsiėmimų pavyzdžiai 7–8 klasei	107
Prevenčinų prekybos žmonėms užsiėmimų pavyzdžiai 9–12 klasei	115
Prevenčinų užsiėmimų priedai	127
1–4 klasei	127
5–6 klasei	132
7–8 klasei	135
9–12 klasei	142

Metodinės medžiagos paskirtis ir struktūra

Ši knyga apie prekybą žmonėmis ir jų išnaudojimo prevenciją yra viena iš nedaugelio švietimo sistemai skirtų metodinių medžiagų darbu su įvairaus amžiaus vaikais. Tikimės, kad ji taps naudinga bendrojo ugdymo mokyklų klasių vadovams, švietimo pagalbos specialistams ir mokytojams tiek vykdant prekybos žmonėmis prevenciją, tiek reaguojant į išnaudojimo atvejus.

Metodinė medžiaga sudaryta iš trijų skyrių. Pirmajame skyriuje pateikiamas trumpas temos terminų žodynelis ir teorinis įvadas apie šiuolaikinės vergovės sampratą. Čia pristatomos skirtingos šių dienų prekybos žmonėmis formos ir mąstai tiek Lietuvoje, tiek užsienyje. Aptariami rizikos veiksniai tapti prekybos žmonėmis aukomis, prekeivių verbavimo būdai, grėsmių atpažinimas ir tinkamas reagavimas tiek siekiant išvengti prekybos žmonėmis spąstų, tiek pakliuvus į prekeivių žmonėmis pinkles. Ypatingas dėmesys skiriamas prekybos vaikais ir vaikų išnaudojimo atvejams.

Antrasis skyrius skirtas prekybos žmonėmis intervencijai mokykloje. Čia pristatomi tiek mokytojo, tiek mokyklos administracijos veiksmai identifikavus ir (arba) gavus informaciją apie mokinį, patiriantį riziką arba jau nukentėjusį. Taip pat pateikiama informacija, kaip atpažinti rizikos veiksnius, tinkamai reaguoti bei teikti pagalbą. Šiame skyriuje rasite rekomenduojamos literatūros ir naudingų nuorodų sąrašą bei informaciją apie pagalbos šaltinius skirtingose šalyse.

Trečiajame skyriuje pateikiami prevencinių užsiėmimų, pritaikytų pagal amžių mokiniams nuo pirmos iki dvyliktos klasės, kurie gali būti naudojami ugdymo proceso (integruotos pamokos) metu arba vedant klasės valandėles, pavyzdžiai. Užduotyse pateikiama informacija kaip ugdyti vaiko vertybines nuostatas, pozityvų ir konstruktyvų mąstymą, kritinį bendraamžių, medijų, technologijų ir kitų aplinkos veiksnių vertinimą, gebėjimus atsispirti neigiamam aplinkos spaudimui, atsakingai priimti sprendimus, ugdyti socialines ir emocines kompetencijas. Prie kiekvienos užduoties nurodomi užsiėmimo siekiai ir ugdomos kompetencijos, pristatomi aktyvūs ir įtraukūs darbo metodai.

Šioje metodinėje medžiagoje pateikiamos ir nagrinėjamos realios situacijos, su kuriomis savo darbe susidūrė ir tebesusiduria viešosios įstaigos „Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimo centras“ (toliau – KOPŽI) specialistai. Daugiau nei dvidešimt metų dirbantys profesionalai, kasdien lydintys prekybos žmonėmis aukas bei teikiantys psichologinę, socialinę, aukų lydėjimo per teisinį procesą pagalbą, yra sukaukę unikalią patirtį apie prekybos žmonėmis situaciją Lietuvoje.

Visos minimos istorijos yra nuasmenintos, siekiant užtikrinti konfidencialumą. Prevenciniuose užsiėmimuose naudojamos tikros istorijos paimtos iš žiniasklaidos šaltinių jų nekeičiant.

Šios metodinės medžiagos autorės džiaugiasi, jog mūsų šalies švietimo sistemoje yra apsispręsta kreipti patį didžiausią dėmesį į prekybos žmonėmis nusikaltimo atpažinimą, geresnį supratimą, pagalbos aukoms teikimą. Mokyklos vaidmuo ir įnašas čia – neįkainojami.

I. Prekybos žmonėmis fenomeno samprata

Prekybos žmonėmis terminų žodynelis¹

Apgaulė	Tai sąmoningas melagingų, tikrovės neatitinkančių žinių apie tam tikras aplinkybes ir faktus (būsimą darbo pobūdį arba veiklą, gyvenimo sąlygas, atlyginimą už darbą ir pan.) pranešimas arba jų nuslėpimas, nutylėjimas, kai tokių duomenų paskelbimas galėtų turėti esminės reikšmės prekybos žmonėmis aukos apsisprendimui.
Išnaudojimas	Kitų asmenų panaudojimas, siekiant gauti naudos iš jų prostitucijos, pornografijos arba kitokių seksualinio išnaudojimo formų, priverstinio darbo arba paslaugų, įskaitant elgetavimą, vergiją arba į vergiją panašią praktiką, priverstinę tarnystę, panaudojimą įtraukiant į nusikalstamą veiklą, arba organų, audinio ar ląstelės išėmimą arba fiktyvioms santuokoms bei kitoms išnaudojimo formoms.
Kilmės šalis	Tai šalis, iš kurios kilęs migrantas. Prekybos žmonėmis kontekste „kilmės šalis“ reiškia šalį, kurioje galimai buvo verbuojamas ir iš kurios išvyko asmuo, tapęs prekybos žmonėmis auka.
Mažametis	Asmuo, neturintis 14 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymuose numatyta kitaip.
Migracija	Asmens arba asmenų grupės judėjimas per tarptautinę sieną arba valstybės viduje. Tai yra individų (gyventojų) judėjimas, apimantis bet kokią žmonių judėjimą, neatsižvelgiant į jo trukmę, sudėtį ir priežastis. Visa tai apima pabėgėlių, perkeltų asmenų, ekonominių migrantų ir asmenų, judančių kitais tikslais, įskaitant šeimos susijungimą, migraciją.

1 Šis dažniausiai naudojamų terminų žodynas parengtas pagal Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijas bei Prekybos žmonėmis terminų aiškinamąjį žodyną, kurį sudarė Baltijos Jūros Valstybių Tarybos (BJVT) darbo grupė kovai su prekyba žmonėmis (TF-THB), įgyvendindama projektą „Sąlygų sudarymas darniajai Baltijos jūros regiono veiklos sistemai“ (angl. *Paving the Way for the Harmonized Operational Framework in the Baltic Sea Region*, HOF-BSR).

Migrantas	<p>Asmuo, kuris kerta arba yra kirtęs tarptautinę sieną, arba yra kitoje valstybėje nei jo įprastinė gyvenamoji vieta, neatsižvelgiant į:</p> <ul style="list-style-type: none"> • asmens teisinį statusą; • ar judėjimas yra savanoriškas, ar nesavanoriškas; • kokios yra judėjimo priežastys; • kokia yra buvimo trukmė.
Migrantų gabenimas	<p>Žmonių gabenimo, vengiant oficialių procedūrų, reglamentuojančių judėjimą iš vienos šalies į kitą, verslas. Tai nusikaltimas valstybei, o ne asmeniui. Daugeliu atvejų migrantų gabentojai taip pat gali pažeisti migrantų žmogaus teises, tačiau iš esmės teikia tam tikras paslaugas, kurių migrantai ieško, kai jų negalima suorganizuoti teisėtu migracijos būdu. Migrantų gabenimas apima mokėjimą už nelegalios migracijos palengvinimą ir sienos kirtimą.</p>
Migrantai be dokumentų arba neteisėti migrantai	<p>Dar dažnai klaidingai vadinami „nelegalais“. Akivaizdu, kad ši („nelegalo“) sąvoka yra naudojama su išankstiniu nusistatymu, prisidedanti prie neigiamų stereotipų formavimo ir kriminalizuojanti migrantus. Rekomenduojama vartoti sąvokas „neteisėtas“ ir „be dokumentų“, tačiau jos neturėtų užmaskuoti migrantų gabenimo ir prekybos žmonėmis neteisėtumo. Ne visi migrantai yra pažeidžiami (prekybos žmonėmis požiūriu), tačiau jiems gresia išnaudojimas, ypač kai jie naudojami migrantų gabentojų paslaugomis.</p>
Nepilnametis	<p>Asmuo nuo 14 iki 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymuose numatyta kitaip.</p>
Nežmoniškos darbo sąlygos	<p>Sąlygos, kurios išnaudojamam asmeniui sukelia fizinės arba dvasinės kančias, žemina jo orumą, taip pat ypatingai skiriasi užmokestis arba kitos darbo sąlygos, palyginti su teisėtai dirbančių darbuotojų darbo sąlygomis.</p>
Nukentėjusysis nuo prekybos žmonėmis	<p>Ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu arba teismo nutartimi nukentėjusiuoju pripažintas fizinis asmuo, kuriam prekybos žmonėmis nusikalstama veika padarė fizinės, turitinės arba moralinės žalos.</p>

<p>Pasinaudojimas priklausomumu</p>	<p>Specifinis prekybos žmonėmis aukos valios palenkimo būdas, kai jai tiesiogiai arba užuominomis leidžiama suprasti, kad norėdama išvengti tam tikrų nemalonumų, ji privalo paklusti asmens, nuo kurio priklauso, valiai, taip pat grasinimas panaudoti teises priemones arba jų panaudojimas, kai prieš prekybos žmonėmis auką panaudojamos arba grasinama panaudoti administracines, civilines, baudžiamąsias ar kitas įstatymuose nurodytas priemones, bet kokiu būdu ar bet kokiam tikslui, kuriam toks įstatymas nėra sukurtas. Taip yra siekiama įbauginti prekybos žmonėmis auką, kad ši atliktų tam tikrus veiksmus arba susilaikytų nuo tam tikrų veiksmų (pvz., grasinimas pranešti apie prekybos žmonėmis aukos nelegalų buvimą šalyje arba bauginimas pranešti policijai, apibūdinant prekybos žmonėmis auką kaip nusikaltėlį ir pan.).</p>
<p>Pažeidžiamumas</p>	<p>Padėtis, kai asmuo neturi kito priimtino pasirinkimo, todėl priima prekeivio žmonėmis sąlygas. Pažeidžiamumą apibūdina vienas arba keli tokios padėties požymiai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sunki materialinė padėtis; • mažametystė arba nepilnametystė; • jaunystė (pagal Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatyme pateiktą „jauno žmogaus“ sąvoką, jaunas žmogus – tai asmuo iki 29 metų); • įvairūs psichikos ir elgesio sutrikimai; • menkas išsilavinimas; • socialinių įgūdžių stoka; • įvairios priklausomybės (pvz., narkotikams, alkoholiui); • buvimas šalyje nelegaliai ir kt.

<p>Prekyba žmonėmis</p>	<p>Žmogaus pirkimas, pardavimas, kitoks įgijimas arba perleidimas, verbavimas, gabenimas arba laikymas nelaisvėje, kai šios alternatyvios veikos padaromos naudojant bent vieną alternatyvių nukentėjusio asmens valių palenkiančių būdų, t. y. fizinį smurtą, grasinimus, kitaip atimant galimybę priešintis, naudojantis nukentėjusio asmens priklausomumu arba pažeidžiamumu, panaudojant apgaulę, priimant arba sumokant pinigus, gaunant arba suteikiant kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, ir jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo, nesvarbu, ar jis sutiko, būtų išnaudojamas vergijos arba panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai arba kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstiniam darbui arba paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti, neteisėtam įvaikinimui arba turint tikslą paimti nukentėjusio asmens organą, audinį ar ląstelę arba kitiems išnaudojimo tikslams.</p>
<p>Prekybos žmonėmis auka</p>	<p>Fizinis asmuo, kurio atžvilgiu buvo padaryta prekybos žmonėmis nusikalstama veika, neatsižvelgiant į šio asmens norą būti pripažintam nukentėjusiuoju arba tokio pripažinimo momentą.</p>
<p>Priklausomumas</p>	<p>Padėtis, kai prekybos žmonėmis aukos gerovė (padėtis) priklauso nuo kito žmogaus, kuris turi tam tikrą pranašumą, valdžią jos atžvilgiu, valios. Galima išskirti šeimyninį, materialinį, tarnybinį ir kitokį priklausomumą (pvz., tam tikrai etninei grupei, sektai ir t. t.).</p>
<p>Priverstinis darbas</p>	<p>Bet koks darbas, paslaugos, įskaitant priverstinį elgetavimą, kurį prekybos žmonėmis auka verčiama dirbti prieš jos valią, t. y. naudojant fizinį smurtą arba grasinamus (taip pat ir grasinant nuobauda) arba kitaip atimant galimybę priešintis, arba pasinaudojant nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudojant apgaulę, arba priimant ar sumokant pinigus, arba gaunant ar suteikiant kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį.</p>

Priverstinis elgetavimas	Priverstinio darbo arba paslaugų forma, kai prekybos žmoniems auka prieš jos valią verčiama prašyti išmaldos, o jos gautos lėšos (arba kitokia nauda) ar jų dalis pasisavinama išnaudotojo, taip pat bet koks vaiko panaudojimas prašyti išmaldos, pasisavinant jo gautas lėšas (arba kitokią naudą) ar jų dalį.
Prostitucijai išnaudojamas asmuo	Seksualinių paslaugų teikimui išnaudojamas asmuo. Ši sąvoka pažymi, kad prostitucija nėra laisvos valios veiksmas. Prostitucija yra tai, kas atsitinka su žmogumi, o ne tai, ką žmogus pasirenka. Ši sąvoka prilygina asmenį jėgai arba veiksmams, kurių jis negali kontroliuoti.
Tikslo šalis (kartais dar vartojamas terminas „paskirties šalis“)	Šalis, kurioje asmuo ketina baigti savo kelionę. Prekyboje žmonėms (tarptautiniu mastu) kontekste ši sąvoka reiškia šalį, į kurią asmuo gabenamas išnaudojimui.
Tranzito šalis	Šalis, per kurią auka gabenama pakeliui į paskirties vietą, kurioje vyks išnaudojimas.
Trečiosios šalies pilietis	Asmuo, kuris nėra Europos Sąjungos valstybės narės pilietis.
Vaikas	Asmuo, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymuose numatyta kitaip.
Vaiko pirkimas arba pardavimas	Bet koks vaiko pirkimas arba pardavimas, kitoks įgijimas arba perleidimas, siūlymas pirkti, kitaip įgyti, verbavimas, gabenimas arba laikymas nelaisvėje, kai šios alternatyvios veikos padaromos kaltininkui žinant arba siekiant, kad neatsižvelgiant į vaiko, mažamečio sutikimą jis būtų neteisėtai įvaikintas, išnaudojamas vergijos arba panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai, kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstiniam darbui arba paslaugoms, įskaitant elgetavimą, išnaudojimą nusiikalstamai veikai daryti, paimti nukentėjusiojo asmens organą, audinį ar ląstelę arba kitiems išnaudojimo tikslams.

Verbavimas	Kito asmens lenkimas (įtikinėjimas, pažadai, siūlymai, apgaulė ir kitokie aktyvūs veiksmai) atlikti veiksmus (duoti sutikimą, pasirašyti sutartį, vykti į užsienį ir t. t.), kuriais siekiama palenkti jo valią ir jį įgyti savo arba kito asmens kontrolėn, kas leis vėliau tą žmogų išnaudoti. Asmuo gali būti verbuojamas slepiant arba neslepiant fakto, kad jis bus išnaudojamas.
Vergija	Prekybos žmonėmis aukos statusas arba būseną, kai kitas asmuo juo visiškai arba iš dalies naudojasi kaip savo nuosavybe, t. y. prekybos žmonėmis aukos kontroliavimas, įtakos jai darymas, tam tikros valdžios panaudojimas tokiu būdu, koku toks valdymas būtų nukreiptas į daiktą. Vergija pripažįstamas toks asmens kontroliavimas, kai labai reikšmingai suvaržoma asmens laisvė arba veiksmų pasirinkimo laisvė, turint tikslą tą asmenį išnaudoti per jo valdymą, pirkimą, pardavimą, kitokią naudą, perdavimą arba atsikratymą tuo asmeniu. Dažniausiai tokie veiksmai yra paremti jėgos panaudojimu, apgaule arba prievarta. Vergija nuo priverstinio darbo skiriasi pagal tai, ar su išnaudojama asmeniu elgiamasi kaip su nuosavybe ir (arba) ar jis kontroliuojamas kaip nuosavybė: jeigu tokios kontrolės arba elgesio nėra, asmens veiksmai neturės vergijos požymių, tačiau gali būti konstatuotos nežmoniškos darbo sąlygos.

Šiuolaikinė vergovė: istorija ir dabartis

Kiekvienas žmogus pasaulyje turi teisę būti laisvu. Bet net ir šiandien milijonai vaikų ir suaugusiųjų pačiuose įvairiausiuose žemės kampeliuose yra įtraukiami į vergiją. Lietuva – nėra išimtis. Šiuolaikinė vergovė – tai žmonių išnaudojimas asmeniniams arba komerciniams tikslams pasiekti. Ji yra aplink mus, tačiau dažniausiai nematoma. Žmonės gali patekti į vergovės spąstus gamindami drabužius, dirbdami gamyklose, patiekdami maistą, rinkdami derlių arba dirbdami namuose virėjais, valytojais arba auklėmis.

Iš išorės tai gali atrodyti kaip įprastas darbas. Tačiau žmonės yra kontroliuojami – jie gali susidurti su smurtu arba grasinimais, gali būti priverčiami įklimpti į neišvengiamas skolas, iš jų atimamas pasas, ryšio priemonės. Neretai į šiuos klastingus spąstus patenkama vien todėl, kad žmonės bando pabėgti nuo skurdo arba nesaugumo, nori pagerinti savo gyvenimą ir išlaikyti šeimas. O tada – nebegali ištrūkti.²

Manoma, kad visame pasaulyje apie 40 mln. žmonių yra įstrigę šiuolaikinėje vergijoje³:

- 1 iš 4 yra vaikai.
- Beveik trys ketvirtadaliai (71 proc.) yra moterys ir merginos.

Visuotinė žmogaus teisių deklaracija⁴ – tai tarptautinis dokumentas, priimtas 1948 m. gruodžio 10 d. Paryžiuje, Jungtinių Tautų organizacijos Generalinėje Asamblėjoje. Deklaracija kviečia valstybes laikytis žmogaus teisių ir laisvių (teisės į gyvenimą, laisvę, asmens neliečiamybę), pilietinių ir politinių teisių ir laisvių (santuokos, prieglobsčio teisės, įsitikinimų laisvės, taikių susirinkimų ir asociacijų laisvės), socialinių ir ekonominių teisių (teisės į darbą ir vienodą atlyginimą už vienodą darbą, teisės į poilsį ir socialinį aprūpinimą, teisės sudaryti profsąjungas). Šios deklaracijos 4 straipsnyje kalbama apie vergovę: „**Niekas negali būti laikomas vergijoje ar nelaisvas; visų formų vergija ir prekyba vergais yra draudžiama**“.

Nors Deklaracija yra rekomendacinio pobūdžio, jos poveikis didelis: deklaracijos principai yra įtvirtinti tiek valstybių vidaus teisės aktuose, tiek privalomojo pobūdžio tarptautiniuose dokumentuose.

2 What is modern slavery? <https://www.antislavery.org/slavery-today/modern-slavery/>

3 There are an estimated 40 million slaves in the world. Where do they live and what do they do? <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/there-are-an-estimated-40-million-slaves-in-the-world-where-do-they-live-and-what-do-they-do/>

4 Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>

Vergija buvo pirmoji žmogaus teisių problema, sukėlusį didelį tarptautinį susirūpinimą, tačiau ji tebėra ir šiandien, o į vergiją panašus išnaudojimas taip pat yra rimta ir nuolatinė problema. Supratimas apie šiuolaikines vergijos formas apima, bet neapsiriboja, tokiais klausimais kaip: tradicinė vergovė, priverstinis darbas, skolų vergovė, baudžiava, vaikai, dirbantys vergijoje arba į vergiją panašiomis sąlygomis, namų tarnystė, seksualinė vergovė ir vergiškos santuokos formos. Tradicinė vergovė, kaip įstatymiškai leidžiama darbo sistema, buvo panaikinta visur, tačiau ji visiškai neišnyko⁵.

Šiuolaikinės vergijos formos dažnai apima paslėptus, platesnei visuomenei tarsi nematomus gyventojus, kai kurie iš jų dirba nelegalų darbą. Vergija dažnai pasitaiko izoliuotose vietovėse, o prieiga prie tokių vietų gali būti sudėtinga arba apsunkinta, kai darbuotojai dalyvauja nelegalioje veikloje, kai jie yra geografiškai izoliuoti arba kai dirba smurtinėse ar politiškai nestabiliose šalyse arba regionuose. Dauguma kenčiančių yra skurdžiausias, labiausiai pažeidžiamos ir marginalizuotos visuomenės grupės. Baimė, savo teisių nežinojimas ir būtinybė išgyventi neskatina jų kalbėti arba ieškoti pagalbos.

Siekiant veiksmingai išnaikinti visų formų vergiją, turi būti sprendžiamos pagrindinės vergijos priežastys, tokios kaip skurdas, socialinė atskirtis ir visų formų diskriminacija. Be to, turime skatinti ir ginti visų, ypač pažeidžiamiausių, mūsų visuomenės gyventojų teises. Ten, kur žmogaus teisių pažeidimai jau buvo padaryti, esame raginami padėti atkurti aukų orumą.⁶

Šventasis Tėvas popiežius Pranciškus kviečia kovoti su šiuo reiškiniu. „Sustabdykime vergovę!“ – yra priminimas, jog elgimasis su žmonėmis tarsi su daiktais ir prekėmis nėra praeities reliktas. Pasaulio darbo organizacijos vertinimu, apie 40 milijonų asmenų, iš kurių ketvirtadalis vaikų, gyvena šiuolaikinės vergovės sąlygomis, yra išnaudojami priverstiniame darbe, priverstinėse santuokose, seksualinėms paslaugoms, nepaisant visos pažangos, sąmoningumo, išprusimo ir galimybių. Didesnė nei kada nors anksčiau prekyba žmonėmis yra skandalas ir priekaištas tam, kuris jaučiasi moraliai pranašesnis už prieš keletą šimtų metų gyvenusius vergvaldžius (Vatican News)⁷.

5 Special Rapporteur on contemporary forms of slavery, <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-slavery>

6 Special Rapporteur on contemporary forms of slavery, <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-slavery>

7 Žmonių vergovė dar nėra užverstas istorijos puslapis, <https://www.vaticannews.va/lt/pasaulis/news/2019-08/zmoniu-vergove-dar-nera-uzverstas-istorijos-puslapis.html>

Vergovės reiškiny: istorija trumpai

Vergai – tai žmonės, kurie buvo kitų žmonių (vergvaldžių) arba institucijų (valstybės, šventyklų, bendruomenės) nuosavybė. Vergas, būdamas šeimininko nuosavybe, galėjo būti perkamas, parduodamas arba net nužudomas. Vergais dažniausiai tapdavo karo belaisviai, piratų pagrobti ir į vergiją parduoti žmonės, taip pat nesumokėję skolų arba nusikaltę gentainiai, vergų vaikai.

Vergija plačiai paplito senovės laikais, kai buvo pradėta ekstensyvi žemės ūkio gamyba, kuri reikalavo daug darbo jėgos. Seniausia vergų kategorija buvo patriarchaliniai vergai. Jų daugiausia buvo **senovės Rytuose**, būta ir senovės Graikijoje bei Romoje. Rytų šalyse (**Indijoje, Kinijoje**) patriarchaliniai vergai išliko iki naujųjų laikų. Senovės Graikijoje ir Romoje, kitaip nei senovės Rytuose, vergų darbas tapo ūkio pagrindu, o vergai – gausiausiu visuomenės sluoksniu. Čia susiklostė vadinamoji **klasikinė vergija**. Iš vergų išsiskyrė tarnai, kurie gyveno šeimininko namuose ir turėjo daug geresnes gyvenimo sąlygas nei kiti vergai.

Naudojant vergų darbą gamyba plėtojosi tik iki tam tikro lygio, nes jis buvo nenašus. Vėliau vergus pakeitė baudžiauninkai, kurie buvo daug savarankiškesni ir labiau suinteresuoti savo darbu.

Amerikoje vergų paklausa padidėjo XV a. pabaigoje – XVII a., po geografinių atradimų. Europiečių kolonizuojamose žemėse gyvenimo ir darbo sąlygos buvo artimos toms, kurios buvo senovės laikais: dideli nedarbami žemės plotai, mažai gyventojų, galimybė žemę įdirbti primityviais darbo įrankiais. Iš Afrikos į Ameriką atvežti vergai pateko į nežinomas vietas sąlygas ir beveik negalėjo pabėgti. Vergų prekyba ypač paplito XVII a. – XIX a. pradžioje. Manoma, vien į Šiaurės Ameriką, vėliau Jungtines Amerikos Valstijas, buvo atvežta apie 13 mln. vergų iš Afrikos. Keli milijonai žuvo juos gabenant. Iš viso, dėl vergų prekybos, Afrika neteko iki 80 mln. žmonių. Į vergiją taip pat buvo parduodami ir katorgos darbams nuteisti europiečiai. Vergų darbas buvo nenašus ir vergija greitai tapo ekonomiškai nenaudinga.

Kaip vergija buvo panaikinta?

Stiprėjant judėjimui dėl vergijos panaikinimo (abolicionizmo), nenašaus vergų darbo, stabdančio ūkio plėtrą, pamažu atsisakyta. 1794 m. Prancūzijos revoliucija paskelbė vergijos panaikinimą Prancūzijos kolonijose. Faktiškai ji panaikinta tik XIX a. 5 dešimtmetyje.

1807 m. Britanijos imperijoje uždrausta vergų prekyba, 1833 m. – vergija. Kurį laiką vergų prekyba vyko nelegaliai. 1850 m. juos uždrausta įvežti į Braziliją.

Jungtinėse Amerikos Valstijose vergija panaikinta per Pilietinį karą (1861–1865). 1880 m. Ispanija vergiją panaikino Kuboje. 1888 m. vergija visiškai panaikinta Brazilijoje (į laisvę paleisti visi vergai).

XX a. pradžioje tarptautinė bendrija ėmėsi priemonių vergų prekybos ir vergijos panaikinimo klausimą sureguliuoti tarptautiniu mastu. 1926 m. pasirašyta tarptautinė Ženevos konvencija, draudžianti vergiją. 1948 m. Jungtinių Tautų priimta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija uždraudė vergų prekybą ir visų formų vergiją. 1956 m. Ženevoje įvykusi tarptautinė konferencija (dalyvavo 59 valstybių atstovai) priėmė papildomą konvenciją dėl vergijos, vergų prekybos ir institutų, panašių į vergiją, panaikinimo. Vis dėlto, vergija dar daug kur išliko. Pavyzdžiui, Mauritanijoje oficialiai ji panaikinta tik 1980 m. (kai kuriais duomenimis, dar 1993 m. buvo daugiau kaip 90 000 vergaujančių juodaodžių).

Šiuolaikinė vergovė: prekybos žmonėmis samprata

Prekybos žmonėmis fenomenas šiandieninėje visuomenėje dažniausiai yra įvardijamas kaip moderni vergovės forma. **Prekyba žmonėmis yra sunkus nusikaltimas**, dažnai susijęs su organizuotu nusikalstamumu, šurkščiai pažeidžiantis pagrindines žmogaus teises. Asmuo gali nukentėti nuo prekybos žmonėmis tiek išvežant jį į užsienį, tiek išnaudojant Lietuvoje.

Vienas svarbiausių ir šiuo metu plačiausiai vartojamų prekybos žmonėmis **apibrėžimų** yra suformuluotas 2000 m. priimtame Protokole dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildančiame Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. Šio protokolo 3 (a) straipsnyje prekyba žmonėmis apibrėžiama taip:

„Prekyba žmonėmis“ reiškia asmens verbavimą, transportavimą, perkėlimą, slėpimą arba priėmimą naudojant grasinimus, jėgą ar kitus prievartos, pagrobimo, apgavystės ar sukčiavimo būdus, naudojantis pažeidžiamumu, duodant ar gaunant pinigus, ar gaunant naudą, norint įgauti kito asmens kontrolę, siekiant jį išnaudoti. Išnaudojimas apima išnaudojimą prostitucijai ar kitam seksualiniam išnaudojimui, priverstiniam darbui ar paslaugoms, vergystei ar panašioms į vergystę veikloms, nelaisvei ar organų pašalinimui.“⁸

8 Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, Valstybės žinios, 2003-05-21, Nr. 49-2166. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211307?jfwid=->

Lietuvoje 2015 m. patvirtintose *Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijose*⁹ prekyba žmonėmis apibrėžiama:

Prekyba žmonėmis – tai žmogaus pirkimas, pardavimas, kitoks įgijimas ar perleidimas, verbavimas, gabenimas ar laikymas nelaisvėje, kai šios alternatyvios veikos padaromos panaudojant bent vieną alternatyvių nukentėjusio asmens valią palenkiančių būdų, t. y. fizinį smurtą, grasinimus, kitaip atimant galimybę priešintis, naudojantis nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, panaudojant apgaulę, priimant ar sumokant pinigus, gaudant ar suteikiant kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, ir jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo, nesvarbu, ar jis sutiko, būtų išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai ar kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti, neteisėtam įvaikinimui ar turint tikslą paimti nukentėjusio asmens organą, audinį ar ląstelę arba kitiems išnaudojimo tikslams.

Nors visame pasaulyje prekyba žmonėmis yra pripažinta kaip nusikalstama ir nelegali veikla, tačiau tai tebėra viena sparčiausiai augančių organizuoto tarptautinio nusikalstamumo formų. Lietuva kaip ir dauguma Europos Sąjungos šalių į savo nacionalinę teisę yra perkėlusį ES direktyvą dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos. Remiantis ja, jeigu žmogus, siekiant jį išnaudoti, patyrė prievartą – nesvarbu fizinį ar psichologinį smurtą – jis yra laikomas nukentėjusiuoju nuo prekybos žmonėmis. Psichologine prievarta gali būti laikomas šantažas, apgaulė, grasinimai ir pan.

Prekybos žmonėmis nusikaltimo sudedamosios dalys:

- VEIKSMAS, kuriuo pažeidžiamos asmens teisės, t. y. asmuo buvo „įdarbin-tas“, išvežtas, apribota jo laisvė ir pan.
- PRIEMONĖS, kuriomis buvo paremtas veiksmas, t. y. prievarta, šantažas, grasinimai, pasinaudojimas žmogaus socialiniu, psichologiniu, fiziniu arba finansiniu pažeidžiamumu arba atlygis, kuris buvo sumokėtas žmogaus „pardavėjui“.
- TIKSLAS, dėl kurio buvo vykdomas veiksmas, t. y. išnaudojimas darbui, seksualinių paslaugų teikimui, nusikaltimų vykdymui, organų pašalinimui ar kt.

⁹ Dėl prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijų patvirtinimo, Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. gruodžio 17 d. įsakymas Nr. I-327/IV-1015/A1-758, galutinė redakcija 2020-08-20, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7a3026a0a8ae11e59010bea026bdb259>.

Lietuvoje **baudžiamoji atsakomybė už prekybą žmonėmis** arba su ja susijusiomis veiklomis yra numatyta šiuose LR Baudžiamojo kodekso straipsniuose:

- BK 147 „Prekyba žmonėmis“.
- BK 147(1) Išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms.
- BK 147(2) Naudojimasis asmenis priverstiniu darbu ar paslaugomis.
- BK 157 Vaiko pirkimas arba pardavimas.

LR Baudžiamajame bei Civiliniame kodeksuose taip pat yra numatytos atskiros bausmės už įtraukimą bei naudojimąsi prostitucija, prostitucijos organizavimą ir vaiko išnaudojimą pornografijai.

Ryšys su organizuotu nusikalstamumu

Šis nusikaltimas atneša daug pelno nusikaltėliams ir sukelia milžiniškas žmogiškąsias, socialines ir ekonomines išlaidas. Prekyba žmonėmis dažnai siejama su kitomis organizuoto nusikalstamumo formomis, tokiomis kaip migrantų gabenimas, prekyba narkotikais, turto prievartavimas, pinigų plovimas, dokumentų padirbinėjimas, sukčiavimas mokėjimo kortelėmis, nusikaltimai nuosavybei, elektroniniai nusikaltimai ir kt.¹⁰

¹⁰ Together Against Trafficking in Human Beings, Europos Komisijos portalas „Migration and Home Affairs“, https://ec.europa.eu/home-affairs/policies/internal-security/organised-crime-and-human-trafficking/together-against-trafficking-human-beings_en

Manoma, jog prekyba žmonėmis yra vienas iš trijų pelningiausių organizuotų nusikaltimų pasaulyje (kiti du – tai prekyba ginklais ir prekyba narkotikais), o prekybos žmonėmis rinkos vertė siekia 99 mlrd. dolerių ir tai praktiškai prilygsta pasaulinei kompiuterių rinkai.

Situacija pasaulyje ir Lietuvoje šiandien

Prekyba žmonėmis yra latentinis nusikaltimas. Tai reiškia, jog dėl įvairių priežasčių tikslios šio nusikaltimo statistikos nėra, ilgą laiką nusikaltimų gali nepažinti tiek teisėsaugos, tiek socialinės tarnybos. Prekybos žmonėmis organizatoriai savo veiklą kruopščiai planuoja, atsargiai renkami priemonės, deda daug pastangų, kad jų veiksmai taptų „nematomais“. Ir nors statistikoje užfiksuoti skaičiai nėra dideli, tai nereiškia, jog lygiai toks pats yra ir nusikalstamumo mastas.

Situacija pasaulyje¹¹

Ekspertų vertinimu, kiekvienais metais pasaulyje prekybos žmonėmis aukomis galimai tampa šimtai tūkstančių vyrų, moterų ir vaikų, o kai kurie jų metų metus lieka šiuolaikiniais vergais, nešdami milžinišką pelną nusikalstamo pasaulio atstovams.

Deja, statistiniai duomenys rodo, jog atpažįstama bei išaiškinama tik apie 0,04 proc. prekybos žmonėmis atvejų, kas reiškia, jog dauguma aukų lieka nepastebėtos. Visa tai kelia didelį nerimą.

- Tarptautinės darbo organizacijos (ILO) duomenimis, pasaulyje šiandien vis dar yra **daugiau nei 40 mln.** šiuolaikinės vergijos aukų.
- **Prekyba žmonėmis vyksta visuose pasaulio regionuose.** Nors tai vyksta visur, prekybos žmonėmis formos gali skirtis, atsižvelgiant į regionų arba šalių ekonomines, politines, kultūrines situacijas bei kitas aplinkybes.
- Pasaulyje beveik **20 proc. visų aukų yra vaikai arba pilnametystės dar nesulaukę asmenys.**

¹¹ Daugiau informacijos: <https://www.ctdatacollaborative.org> „The Counter Trafficking Data Collective“ yra pirmoji pasaulinė duomenų bazė, kurioje informacija apie prekybos žmonėmis reiškinį ateina iš 189 šalių ir apima 156,330 individualius atvejus.

Situacija Europoje

Europolo duomenimis (angl. *European Police Office* – ES teisėsaugos agentūra), Europoje nuo prekyvių žmonėmis nukenčiančių asmenų skaičius galėtų būti apie 100 tūkst., tačiau užregistruotų atvejų yra gerokai mažiau. Pavyzdžiui, 2013–2014 m. buvo užregistruoti 8 037 įtarimai dėl prekybos žmonėmis bei identifiukuota 7 500 aukų arba potencialių aukų, o **2021 m. iš viso buvo nustatyta 6 139 nauji prekybos žmonėmis atvejai**¹².

Europolas (Europos Sąjungos teisėsaugos agentūra) praneša, jog 2021 m. išaugo skaitmeninių technologijų vaidmuo prekybai žmonėmis, o tai rodo, kad nusikalstamos grupuotės naudojami įvairiomis platformomis, siekdamos pasiekti pažeidžiamus asmenis ir juos išnaudoti. Prekeivių žmonėmis tinklai naudoja bet kokią krizę kaip galimybę padidinti savo nelegalų pelną.

Faktai apie prekybą žmonėmis Europoje¹³:

- Daugiau nei pusė prekybos žmonėmis aukų Europoje yra ES piliečiai, nemaža dalis jų parduodami savo šalyje. Tačiau pastaraisiais metais padaugėjo aukų, atvykstančių iš kitų pasaulio regionų bei šalių, nepriklausančių ED, o kai kuriose ES šalyse jų skaičius viršija vietinių ir ES pilietybę turinčių aukų skaičių.
- Dauguma aukų ES yra moterys ir mergaitės, kuriomis daugiausia prekiaujama seksualinio išnaudojimo tikslais.
- Maždaug kas penkta prekybos žmonėmis auka ES – vaikas.

Situacija Lietuvoje

Oficiali Lietuvos statistika iš pažiūros neatrodo grėsminga: pavyzdžiui, 2017 m. buvo identifiukuota 58, 2018 m. – 46, 2019 m. – 32, o 2020 m. – 24 nuo prekybos žmonėmis nukentėjusių asmenų¹⁴. Ir nors statistikoje matome mažėjančius skaičius, tačiau pagalbą teikiančios organizacijos tokius asmenis ir toliau identifiukuoja šimtais. Verta paminėti, jog į oficialias statistikas nėra įtraukiami asmenys, nenorintys arba bijantys bendradarbiauti su teisėsauga, tačiau gaunantys pagalbą. „*Atėmė pasą, pagrobė ir išvežė į kitą šalį dirbti vergiškomis sąlygomis*“ – tokių prekybos žmonėmis istorijų girdime mažiau. Bet tai nereiškia, kad pats reiškinys nėra aktualus. Tiesą sakant, šiandien jis dar aktualesnis. Ilgą laiką

12 Europol: Migrant Smuggling & Human Trafficking Networks More Digitalised Than Ever, <https://www.schengenvisainfo.com/news/europol-migrant-smuggling-human-trafficking-networks-more-digitalised-than-ever/>

13 Together Against Trafficking in Human Beings, Europos Komisijos portalas „Migration and Home Affairs“, https://ec.europa.eu/home-affairs/policies/internal-security/organised-crime-and-human-trafficking/together-against-trafficking-human-beings_en

14 Kova su prekyba žmonėmis. LR Vidaus reikalų ministerijos portalas, <https://vrm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/kova-su-prekyba-zmonemis>.

buvusi aukų kilmės šalimi, Lietuva vis labiau tampa tranzito arba net tikslo šalimi, o šiuolaikinės vergovės formos sunkiau atpažįstamos, todėl net aukos neretai nesuvokia pakliuvusios į pinkles.

Žemiau pateikiami duomenys, kuriuos kasmet pateikia LR Vidaus Reikalų Ministerija, padės pamatyti situaciją Lietuvoje bei prekeivių žmonėmis veikimo būdus:

2019 m. ¹⁵			
2019 m. ikiteisminiuose tyrimuose nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis pripažinti 39 asmenys (18 vyrų, 17 moterų ir 4 vaikai). Viso 2019 m. vykdyti 46 ikiteisminiai tyrimai .			
Iš 39 nukentėjusių asmenų: 33 asmenys Lietuvos Respublikos, 4 Ukrainos Respublikos (2 vyrai ir 2 moterys) ir 2 Čekijos Respublikos (2 vyrai) piliečiai.			
PŽ Forma	Skaičius	Verbavimo būdas	Tikslo valstybė
Prekyba žmonėmis seksualiniam išnaudojimui (<i>striptizo baruose, namuose, bute, prostitucijai</i>)	17 asmenų (15 moterų, 1 nepilnametė ir 1 vyras)	Žodžiu, internetu, per skelbimus spaudoje	Lietuvos Respublika ir Nyderlandų Karalystė
Prekyba žmonėmis nusikalstamoms veikoms (<i>vagystėms, narkotinių arba psichotropinių medžiagų platinimui, ar auginimui, alkoholio ir tabako gaminių kontrabandai, vogto automobilio parvairavimui į Lietuvos Respubliką</i>)	10 asmenų (8 vyrai ir 2 nepilnamečiai berniukai)	Žodžiu	Nyderlandų Karalystė, Didžioji Britanija, Švedijos Karalystė, Vokietijos Federacinė Respublika, Prancūzijos Respublika ir Lietuvos Respublika

15 2019 m. Kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga, LR Vidaus reikalų ministerija, https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_zmonemis/2019%20m%20kovos%20su%20prekyba%20zmonemis%20situacijos%20Lietuvoje%20apzvalga_LP%2B.pdf

Prekyba žmonėmis priverstiniam darbui (žemės ūkyje, namų ūkyje kaip priedanga kontrabandai, vergijai, namų ruošos darbams (tarnystei))	7 asmenys (6 vyrai ir 1 moteris)	Žodžiu	Lietuvos Respublika, Švedijos Karalystė ir Didžioji Britanija
Prekyba žmonėmis sukčiavimui	3 asmenys (2 vyrai ir 1 moteris)	Žodžiu	Lietuvos Respublika
Prekyba žmonėmis elgetavimui	2 asmenys (1 vyras ir 1 nepilnametis berniukas)	Žodžiu	Lietuvos Respublika

2020 m.¹⁶

Nukentėjusiais pripažinti **24 asmenys**: (16 moterų, 7 vyrai ir 1 vaikas (berniukas)).

Iš 24 nukentėjusių asmenų: 21 asmuo – Lietuvos Respublikos, 1 – Čekijos Respublikos (vyras), 1 – Tailando Karalystės (moteris) ir 1 – Indijos Respublikos (moteris) piliečiai.

Viso 2020 m. vykdyti 27 **ikiteisminiai tyrimai**.

PŽ Forma	Skaičius	Verbavimo būdas	Tikslo valstybė
Seksualiniam išnaudojimui (<i>striptizo bare, seksualinei aistrai tenkinti internetu, prostitucijai</i>)	9 asmenys (moterys)	Žodžiu, internetu, per skelbimus spaudoje	Lietuvos Respublika
Nusikalstamoms veiksoms (<i>narkotinėms ar psichotropinėms medžiagoms platinti, alkoholio ir tabako gaminių kontrabandai</i>)	6 asmenys (5 vyrai ir 1 moteris)	Žodžiu	Airija, Jungtinė Karalystė, Lietuvos Respublika, Švedija

16 2020 m. Kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje apžvalga, LR Vidaus reikalų ministerija, https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_zmonemis/2021%2002%2024_NACIONALINIO%20PRANESEJO%20ATASKAITA_tinklapiui.pdf

Priverstiniam darbui (namų remontui, atrakcionų parke, kitur)	6 asmenys (3 vyrai ir 3 moterys)	Žodžiu	Lietuvos Respublika
Priverstinėms santuokoms	3 asmenys (2 vyrai ir 1 moteris)	Žodžiu	Lietuvos Respublika, Jungtinė Karalystė

Pastaruoju metu keičiasi prekeivių žmonėmis tikslai: mažėja lengviau išaiškintamo išnaudojimo prostitucijai atvejų, bet daugėja ikiteisminių tyrimų dėl išnaudojimo priverstiniam darbui ir nusikalstamoms veikoms. Be to, keičiasi ir *modus operandi* (veikimo būdas): rečiau taikomi smurtiniai valios palenkimo būdai, o naudojamosi aukos pažeidžiamumu ir pačių prekeivių žmonėmis sukurtu finansiniu priklausomumu nuo jų.

Prekybos žmonėmis formos

Prekybos žmonėmis formos yra susijusios su nusikaltimo tikslais, todėl kalbant apie prekybos žmonėmis formas yra svarbu žinoti, jog nusikaltimo auka gali tapti bet kuris asmuo, nepaisant lyties ar amžiaus: tai gali būti tiek moterys, tiek vyrai, tiek ir vaikai.

Pagal Lietuvoje naudojamą prekybos žmonėmis apibrėžimą, išskiriamos šios prekybos žmonėmis formos:

- Seksualinis išnaudojimas (prostitucijai, pornografijai ar pan.).
- Priverstinis / vergiškas darbas arba paslaugos (įskaitant elgetavimą).
- Išnaudojimas nusikalstamai veikai.
- Išnaudojimas organų (audinių, ląstelių) transplantavimui.
- Kitos naujai atsirandančios prekybos žmonėmis išnaudojimo formos.

Skirtingų prekybos žmonėmis formų pavojus vyrams ir moterims, vaikinams ir merginoms yra šiek tiek specifinis. Ypatingai svarbu atkreipti dėmesį į žemiau detaliai aprašomas prekybos žmonėmis formas, kurių aukomis gali tapti tiek suaugę asmenys, tiek ir nepilnamečiai arba net vaikai.

Prekyba žmonėmis seksualiniam išnaudojimui

Prekyba žmonėmis seksualiniam išnaudojimui – viena labiausiai paplitusių prekybos žmonėmis formų, asmenis išnaudojant seksualinėms paslaugoms teikti: pornografijos ir prostitucijos tinkluose, striptizo klubuose, „palydovių“ agentūrose, internetiniuose portaluose.

Forma	Prekyba žmonėmis seksualiniam išnaudojimui
Apibrėžimas	<p><i>Prekyba žmonėmis seksualiniam išnaudojimui – tai finansinės arba kitokios naudos gavimas įtraukiant kitą asmenį į prostituciją, seksualinę tarnystę arba kitų seksualinių paslaugų teikimą, įskaitant pornografinius veiksmus ar pornografinės medžiagos gamybą.</i></p> <p>Šiandien seksualinių paslaugų sektorius, kuriame aukos priverstos dirbti, yra labai platus. Tai pornografijos ir prostitucijos tinklai, nelegalūs viešnamiai ir striptizo klubai, įvairių sričių „palydovių“ paslaugos, internetiniai pažinčių portalai.</p>
Kas tampa aukomis?	<p>Tai – dažniausiai pasitaikanti prekybos žmonėmis forma, kai aukomis tampa merginos arba moterys. Visgi negalima pamiršti ir to, jog berniukams / vyrams taip pat kyla grėsmių tapti prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui aukomis.</p> <p>Ekspertų duomenimis, dažniausiai nukenčia 15–25 metų amžiaus merginos, bet pasitaiko ir jaunesnio arba vyresnio amžiaus aukų. Dažnai, tačiau tikrai ne visada, prekeivių taikiniu tampa pažeidžiami asmenys. Prekeivių žmonėmis aukomis gali tapti vaikai ir nepilnamečiai, kurie yra įtraukiami į visas anksčiau minėtas sritis.</p> <p>Lietuvoje nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui ilgą laiką buvo pripažįstami tik lietuviai, nukentėdavę ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio šalyse. Pastaraisiais metais situacija pamažu keičiasi, specialistai identifikuoja vis daugiau užsienio šalių piliečių, tapusių prekybos žmonėmis aukomis Lietuvoje.</p>
Atpažinimo iššūkiai	<p>Pagrindinis iššūkis, atpažįstant prekybą žmonėmis seksualiniam išnaudojimui, yra tiek specialistų, tiek bendruomenės narių stereotipinis įsitikinimas, jog asmenys išnaudojami savo noru, jog „jiems ten patinka“, kad galima pasitraukti iš prostitucijos, kada panorėjus.</p> <p>Pačios aukos paprastai tyli, nes bijo išnaudotojų bei visuomenės pasmerkimo, joms yra sunku papasakoti apie tai, ką patyrė tose vietose, kur buvo nuolat prievartaujamos.</p>
Situacija Lietuvoje	<p>Nusikaltimai vykdomi ne tik užsienyje (kaip buvo pradžioje, Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą 2004 m.), bet šiuo metu – ir šalies viduje.</p>

**Bylos,
pavyzdžiai**

RASOS istorija

Mergina kilusi iš nedidelio Lietuvos miestelio, neseniai jai sukako 18 metų. Rasos dukrelei tuoj bus 2 metukai, tačiau pati dukros nėra auginusi nei dienos.

Rasai yra nustatytas tam tikras suvokimo sutrikimas, ji mokėsi specialiojoje mokykloje. Rasa pripažįsta, kad gyvenime jai sunkiau susivokti, negu kitoms jos amžiaus merginoms, ji išgirsta daug patyčių dėl nepatrauklios išvaizdos, naivumo, skurdžių namų. „Taip“, – atšauna Rasa piktiems liežuviams, – „mano mama geria, aš jai niekada nerūpėjau, bet va aš pati atsistosis ant kojų, pamatysit, kaip aš auginsiu savo mažąją dukrelą“.

Vieną pavasarį j Rasos namus užklydo iš matymo pažįstamų jaunuolių kompanija. Simpatiška, draugiška bendraamžė lyg tarp kitko mestelėjo Rasai, kad „Anglijoje yra labai geras darbas, viešbutyje, tvarkyti kambarius“. Išvykti reikia tuoj pat, nėra ko svarstyti. Nors niekada nematyta šalis baugino – „kaip aš ten susikalbėsiu“ – tačiau kaip atsispirti tokiai netikėtai atsiradusiai progai, juolab, kad kompanijoje visi vienu balsu tvirtino – „nežiopsok, kai tokia laimė nusišypsojo“.

Malonioji tarpininkė nupirko bilietus, įsodino j mikroautobusiuką, prieš tai reikliai peržiūrėjusi Rasos daiktus. „Tau jų nė neprireiks, grįši kaip ponia“, – užtikrino.

Kai Anglijoje mažame miestelyje pasitiko ne tautietė, kaip buvo žadėta, o niūrus ir nekalbus svetimšalis, Rasai kilo pirmieji įtarimai, kad žadėto kambarinės darbo nebus. Vyriškis parodė merginai be langų kambarėlį vietinio baro palėpėje ir... užrakino.

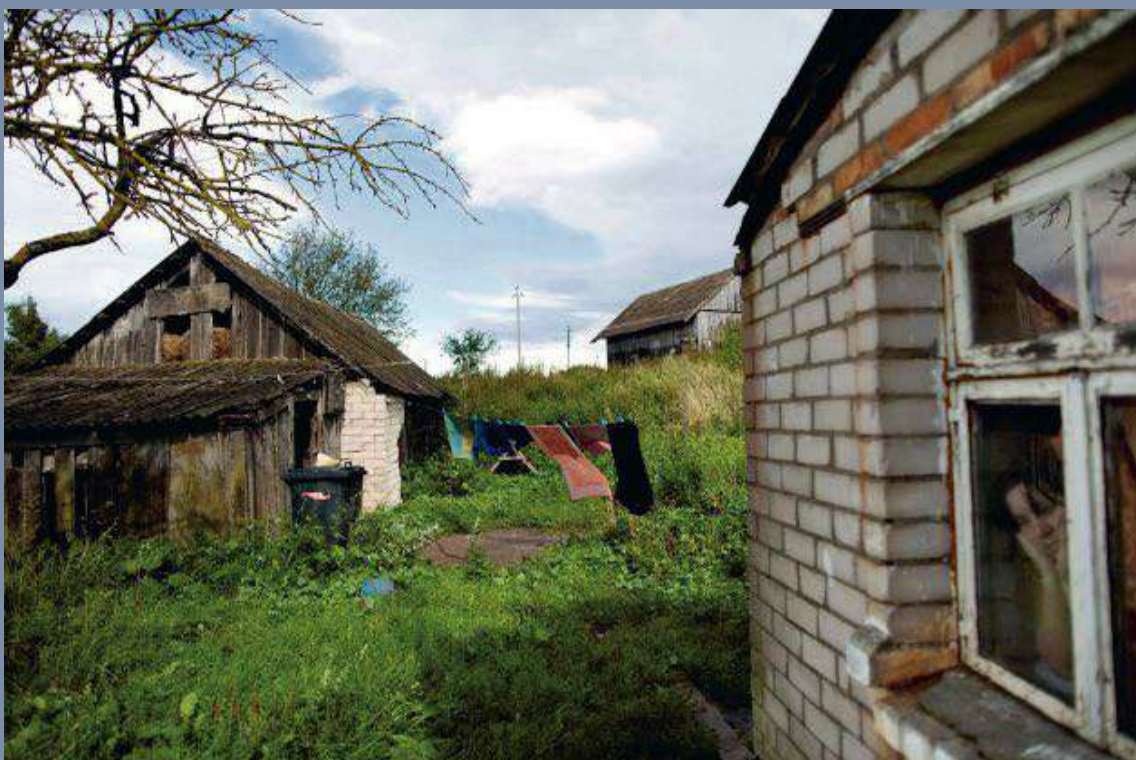
Rasa sunkiai gali papasakoti kas dėjos sekančiomis dienomis. Vaizdai jos galvoje susimaišė, ji nepamena, kiek laiko praleido toje įstaigoje, jos kambarėlyje nuolat lankėsi vyrai: jauni, seni, įvairių gymių. Visi jie, pasinaudoję ja, bildėdavo laiptais žemyn prie savo alaus bokalų. Patenkintas šeimnininkas Rasą vadino „gera mergaite“, tačiau vienos jos niekur neišleisdavo.

Šį košmarą nutraukė vietiniai policijos pareigūnai, gavę signalą apie bare išnaudojamą neįgalią lietuvaitę.

Šiandien Rasa yra sugrįžusi namo, jai padeda KOPŽI centro socialinės darbuotojos, ji duoda parodymus prieš ją pardavusius ir išnaudojusius asmenis.

TOP 5 rizikos veiksniai komerciniam seksualiniam išnaudojimui:

- Narkotinių medžiagų vartojimas.
- Bėgimas iš namų / jaunų žmonių buvimas benamiais.
- Pastovios gyvenamosios vietos neturėjimas / nestabili situacija dėl gyvenamosios vietos.
- Psichinės sveikatos problemos.
- Migracija / persikėlimas.

T.W. Christiansen / KOPŽI nuotr.

Prekyba žmonėmis nusikalstamoms veikoms / nusikaltimams vykdyti

Prekyba žmonėmis nusikalstamoms veikoms (kartais dar vadinama išnaudojimu nusikaltimams vykdyti) – tai situacijos, kai pažadų, apgaulės, o kartais prievartos arba šantažo būdu asmenys įtraukiami į tiesioginį nusikaltimų, tokių kaip narkotikų gabenimas ir prekyba, apiplėšimai, sukčiavimas, vagystės, vykdymą. Kartais asmenys paverčiami „pinigų mulais“¹⁷.

Forma	Prekyba žmonėmis nusikalstamoms veikoms
Apibrėžimas	Tai yra išnaudojimo rūšis, kai asmuo yra priverstas daryti tokius nusikaltimus kaip: kišenvagystė, prekių vagystės iš parduotuvių, kortelių duomenų vagystės ir tapatybės vagystės, prekyba narkotikais ir kita panaši veikla, už kurią skiriamos bausmės ir kuri atneša finansinės naudos. Jei nusikalstama veika išaiškinama, už ją dažniausiai baudžiama auka, o ne prekeivis žmonėmis. Prekybos žmonėmis aukos, kurios būna prekeivių žmonėmis įbaugintos galimomis pasekmėmis joms pačioms arba jų šeimoms, dažnai, bijodamos valdžios institucijų, nenori kalbėti apie tuos, kurie priverė jas padaryti nusikaltimus.
Kas tampa aukomis?	Lietuvoje į patyrusių nusikaltėlių tinklus patenka dažniausiai jaunos, 11–17 metų aukos, jaunuoliai iš juos neprižiūrinčių šeimų arba globos įstaigų. Tačiau pastaruoju metu šioje formoje nukentėjusiais vis dažniau tampa ir vyresnio amžiaus vyrai ir moterys, kurie neturi pastovios gyvenamos vietos, turi priklausomybių, yra anksčiau kalinti dėl įvairių nusikaltimų, neturintys arba turintys tik silpnus socialinius ryšius.
Atpažinimo iššūkiai	Vis dar nelengvai atpažįstama išnaudojimo forma, nes aukas yra sunku atskirti nuo jų verbuotojų, nusikalstamų gaujų nariai naudoja daug fizinio ir psichologinio smurto prieš silpniausias narius, tad šie tyli ir labai retai prašo pagalbos. Patekę į situacijas, kai tenka būti nusikaltimų bendrininkais, tokie žmonės pradeda jaustis nusikalstamo pasaulio dalimi. Dažnai šie asmenys kaltina patys save, todėl suprasti ir atpažinti, kad jie yra tapę prekybos žmonėmis aukomis, yra labai sudėtinga.

17 Pinigų mulai, <https://www.lba.lt/lt/banku-klientams/pinigu-mulai>

Bylos, pavyzdžiai

VILIAUS istorija, KOPŽI socialinės darbuotojos akimis

Šiandien nusikalstamas pasaulis nenuilstamai ieško naujų pasipelnymo nišų, kur minimalios investicijos atneša dešimteriopą pelną. Ši žaibiškai plintanti tėvynainių išnaudojimo forma – tai labai jaunų vyrų, neretai dar paauglių verbavimas ir siuntimas vogti, plėšti, gabenti ir prekiauti narkotikais Europoje ar už jos ribų. Jų daug, jie mobilūs ir žiaurūs, negailestingi silpniesiems, kietai susaistyti „neskundimo“ pančiais. Neretai patys nusikaltimų organizatoriai nedalyvauja tokiuose reiduose, jie trauko virvutes saugiai sėdėdami už kompiuterio ekrano arba „vierchaudami“ ant zonos gultų. Eiliniams kriminalistams šie vis atsinaujinantys voratinkliai yra sunkiai išpajuniojami, tačiau geriau pasiruošę ir atkaklesni jų kolegų sistemingai tuos „dūšių gaudytojus“ persekioja ir kelia jiems kaltinimus.

Kai policijos komisariate pirmą kartą susitikome su Viliumi, jo laikysena mažai kuo skyrėsi nuo panašaus likimo aštuoniolikmečių. „Aš nieko jums nesakysiu, aš ne skundikas, tuoj jums paskambins rimti žmonės, turėsit problemų“, – atkakliai tvirtino vaikinukas, nekeldamas akių nuo žemės. Byloje buvo pakankamai duomenų, įrodančių, ką jis veikė, ne kartą vykdamas į Jungtinę Karalystę, Vokietiją.

Tačiau ten taip pat buvo duomenų apie tai, kaip Vilius savo „boso“ buvo mušamas, žalojamas, gaudomas, jėga ištempiamas iš menkučių savo slėptuvių pas draugus. Šeimą vaikiną lyg ir turėjo, tačiau ar pavadinsi šeima niekada neišsiblaivančių motiną ir jos vis naujus sugyventinius?

**Bylos,
pavyzdžiai
(tęsinys)**

Kai vaikinuką prie namų užkalbino kažko lūkuriuojantis nepažįstamas ir pasiūlė „šen bei ten palėkti, yra reikalas, dideli pinigai“, Vilius iš karto pasijuto labai dėkingas, jis iki pat Vokietijos sienos nedrįso išreikšti nė mažiausios abejonės naujų draugų kėslais. „Tu kietas bičas, ar ne?“ – šie nuolat plojo jam per petį.

Į ką įsivėlė vaikiną netruko suprasti, kai jaunutis jo porininkas viename iš parinktų prekybos centrų nesurinko nurodytos prekių normos ir vakare „bosas“ jį viešai auklėjo. „Viliau, padaryk ji, Viliau, jis tavo merga!“ – kaip kokius šunis pjudė ratu sustoję vyrai. Vėliau abu vaikus sumušė ir taip pradėjo suktis karštligiška vagysčių, muštynių, bėgimo nuo policijos, slapstymosi nuo gaujos, bastymosi po svetimas šalis karuselė. Per Viliaus ir jo bendrų rankas perėjo daugybė maišų su prabangiomis elektronikos, aprangos, kosmetikos prekėmis, tačiau pats vaikiną nuolat badavo, kišenėje tebuvo vienas kitas pinigėlis.

Šią apgailėtiną egzistenciją nutraukė anglų policijos pasala, jiems surengta viename didmiesčio parke, kur po dienos „darbų“ gauja rinkdavosi poilsiui. Vėliau Vilius prisipažins, jog nesąmoningai šios dienos labai laukė. Deja, anglai sulaukė tik pačius nesvarbiausius gaujos narius. Juos parsiantė atgal į Lietuvą, Vilių čia pasitiko kriminalistai.

Su vaikinu kalbamės tyrėjo kabinete. Jis atkakliai kratosi mūsų centro siūlomos pagalbos, jam nieko nereikia. Čia visi papirkti, „bosas turi pažinčių aukštuose sluoksniuose, kaip kitaip jam taip sektųsi?“ Nors mums atrodo, jog „boso“ gerovės laikai jau eina į pabaigą, tačiau suprantame, jog Vilius pats turi pasirinkti, kokių kelių jam toliau eiti. Jo apsisprendimas yra labai svarbus, nes net geriausiai dirbanti policija ar socialiniai darbuotojai nesugebės jo visiškai apsaugoti nuo vienokio ar kitokio buvusių sėbrų ir jų advokatų poveikio. Pasirinkęs liudyti prieš juos, jis užsitrauks šių padugnių paklaikusį pyktį, jie jo ieškos ir tikriausiai vieną dieną jį pasiuntinys išdygs vaikino kelyje. Viliui teks nepasimesti ir duoti atkirtį.

Tačiau šis pasirinkimas gali tapti ir naujo gyvenimo pradžia. Laisvam, įdomiam, pilnam galimybių jaunuoliui tapti suaugusiu vyru, įgyti profesiją, sutikti mylimą žmogų, sukurti namus. Rinktis Viliui.“

Prekyba žmonėmis išnaudojimui darbe ar priverstiniam darbui

Prekyba žmonėmis išnaudojimui darbe ar priverstiniam darbui – tai situacijos, kai asmuo dirba darbus, už kuriuos nemokamas atlygis (arba sumokamas atlygis yra labai menkas), o žmogus nuolat patiria smurtą, grasinimus, yra kontroliuojamas. Dirbama labai sunkiomis sąlygomis, be sutarčių bei socialinių garantijų ir medicininio draudimo, neretai apribojamas bendravimas su artimaisiais, kartais – netgi paimant asmens dokumentus.

Forma	Prekyba žmonėmis išnaudojimui darbe ar priverstiniam darbui
Apibrėžimas	Šis nusikaltimas vyksta ten, kur prekyba žmonėmis ir priverstinis darbas iš dalies sutampa. Priverstinis darbas nebūtinai reiškia prekybą žmonėmis. Apskritai abu nusikaltimai vyksta išnaudojimo darbe kontekste . Prekyba žmonėmis išnaudojimui darbe gali būti laikoma sunkiausia išnaudojimo forma, o subtilesnės prievartos formos yra ne tokios sunkios išnaudojimo formos. Šios lengvesnės išnaudojimo formos gali vesti į rimtesnius veiksmus ir sudaryti sąlygas prekiauti žmonėmis priverstiniam darbui. Priverstinis darbas gali egzistuoti ir be prekybos žmonėmis, tačiau dokumentuose, reglamentuojančiuose prekybą žmonėmis, reikalaujama, kad tam, jog būtų įvykdytas prekybos žmonėmis darbui nusikaltimas, turi būti vykdomas išnaudojimas, prilygstantis priverstiniam darbui (arba lygiaverčiam išnaudojimui).
Kas tampa aukomis?	Pažadant greitai ir lengvai daug užsidirbti gali būti įtraukti tiek vyrai, tiek moterys, tiek vaikai. Dažniausiai vergiško darbo atvejų pasitaiko išvežus asmenis į užsienio šalis, kai žmonės, nemokėdami kalbos, neturėdami santaupų, negali nei parvykti namo, nei ieškoti pagalbos.
Atpažinimo iššūkiai	Nusikaltėliai ieško aukų, kurių parodymai teisėsaugai bus niekiniai – turinčių įvairių priklausomybių, anksčiau teistų. Praktika rodo, jog tokia forma nukentėję asmenys, verčiami organizatorių, gali daryti nusikaltimus tarsi savo noru ir tik patyrę teisėsaugininkai tai atpažįsta.

**Bylos,
pavyzdžiai**

NANCY, RACHEL ir SARAH istorija

Lietuvai atvėrus kelius darbinei migracijai, į mūsų šalį plūstėlėjo darbuotojų iš Afrikos, Azijos kontinentų. Dauguma jų naudojami įvairių įdarbinimo agentūrų paslaugomis, kurios už tam tikrą mokesį apsiimdavo parūpinti visas, surasti darbdavį, gyvenamą būstą.

Taip mūsų šalyje atsirado grupelė moterų iš Kenijos kaimelių. Būdamos kvalifikuotomis siuvėjomis, jos tikėjosi čia rasti darbą ir paremti savo šeimas.

Įdarbinimo agentas, pasiėmęs iš Nancy, Rachel ir Sarah nemažas sumas, surado joms nedidelę siuvyklėlę Vilniuje. Kaip vėliau paaiškėjo, su jos savininke juodu siejo sena draugystė.

Moterys buvo apgyvendintos tose pačiose patalpose, kur dirbo, jų kambariukas buvo kišenės dydžio, iki tol tarnavęs kaip pagalbinė patalpa. Ten pat buvo įrengta ir virtuvėlė, dušas – viskas tam, kad migrantės darbuotojos 24 val. būtų vietoje, kad joms nereikėtų palikti patalpų. Rakto nuo durų moterys negavo, siuvyklos vadovei paaiškinus, kad „juodaodėms yra nesaugu vaikščioti Vilniaus gatvėmis, kad jas gali užpulti“, tad nėra reikalo išeiti laukan.

Darbo diena siuvykloje buvo 8 val., tačiau moterų iš Kenijos buvo prašoma visą laiką pasilikti ilgiau – kur joms skubėti? Tad jų darbo diena trukdavo 14–16 val. Per pusantros darbo metus šioje siuvykloje, jos neturėjo išėjimų dienų ar atostogų – nedirbti buvo galima tik rimtos ligos atveju.

Žadėto atlyginimo moterys taip pat nematė, gaudavo jo trečdalį, laikui einant, ši dalis vis mažėjo. Siuvyklos vadovė joms aiškino, kad reikia susimokėti už elektrą, vandenį, vėliau paaiškėjo, jog ji iš migrantų atlyginimo padengdavo visas siuvyklos komunalines išlaidas.

Asmens dokumentai iš Nancy, Rachel ir Sarah buvo paimiti, ta pati moteris juos laikė užrakinusi seife, paaiškinusi, „kad nepasimestų“.

Po pusantros metų alinančio darbo ir gyvenimo, kuriuos moterys, išvaduotos policijos reido metu, prilygino vergovei, išnaudojimui buvo padarytas galas.

Migrantės iš Kenijos gavo teisinę, psichologinę, socialinę pagalbą Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimu centre, šiuo metu jos dirba ir gyvena įvairiuose mūsų šalies miestuose.

TOP 5 rizikos veiksniai išnaudojimui vergiškam darbui¹⁸:

- Migracija / persikėlimas gyventi į naują vietą.
- Ekonominis nepriteklus.
- Pastovios gyvenamosios vietos neturėjimas / nestabili situacija dėl gyvenamosios vietos.
- Kriminaliniai įrašai / istorija.
- Narkotinių medžiagų vartojimas.

18 Human Trafficking Trends in 2020, Human Trafficking Trends in 2020, <https://polarisproject.org/2020-us-national-human-trafficking-hotline-statistics/#personal>

KOPŽI nuotr.

Išnaudojimas organų (audinių, ląstelių) transplantavimui / prekyba organais¹⁹

Forma	Išnaudojimas organų (audinių, ląstelių) transplantavimui / prekyba organais
Apibrėžimas	Prekyba organais vyksta naudojant skirtingus būdus, siekiant prisivilioti žmones, atsidūrusius sudėtingoje finansinėje padėtyje. Asmenys gali būti priversti atiduoti savo organus arba jų dalis už skolas arba tai gali būti iš jų išviliota apgaulės būdu, pažadant gerą atlygį, tačiau vėliau jo nesumokant arba sumokant žymiai mažesnę, nei sutarta, sumą. Kaip ir kitose prekybos žmonėmis formose, organų įsigijimui ieškomos skurstančios aukos. Asmenų, kurie tampa šios prekybos žmonėmis formos aukomis, sveikatai kyla pavojus tiek organo išėmimo metu, tiek po jo.
Kas tampa aukomis?	Auka gali tapti bet kas, turintis tuo metu paklausų organą ir yra nepalankių aplinkybių verčiamas jį parduoti arba dovanoti. Dažniausiai į prekeivių organais tinklus patenka jauni vyrai ir moterys – bedarbiai, studentai, migrantai be dokumentų. Pavyzdžiui, kiekvienais metais apie 2 tūkst. indų yra priversti parduoti savo inkstą nelegaliai transplantacijai.
Atpažinimo iššūkiai	Daugelis ES valstybių narių ir valstybių ne ES narių yra priėmusios įstatymus prieš prekybą žmonėmis organų išėmimui. Tačiau informacijos apie paplitimą ir kitokį atsaką į ją, išskyrus įstatymų leidybos, praktiškai nėra, ir ji neprieinama ES valstybių narių teismų ir teisėsaugos institucijoms. Prekyba organais paprastai vyksta keliose šalyse, tai tarptautinis nusikaltimas. Ypač besivystančiose šalyse, kur yra silpna teisinė bazė, klesti korupcija, yra sunku atpažinti, ar tai prekyba organais, ar teisėta organo transplantacija.

19 Užslėptas „turizmas“ – organų prekeiviai verbuoja ir internete, pacientas sumoka iki 200 tūkst. dolerių, <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1610313/uzsleptas-turizmas-organu-prekeiviai-verbuoja-ir-internete-pacientas-sumoka-iki-200-tukst-doleriu>

<p>Bylos, pavyzdžiai</p>	<p>Reido metu policija aptiko nedideliame bute Islamabade (Pakistanas) laikytus 24 asmenis ir juos išlaisvino. Paaikėjo, jog išgąsdinti vyrai ir moterys buvo atgabenti čia jiems grasinant – visi jie laukė vizito į nedidelę kliniką, kur jiems turėjo išimti po inkstą.</p> <p>Pasaulyje organų paklausa kur kas viršija jų pasiūlą. Pavyzdžiui, 2018 m. JAV inksto laukė 100 791 asmuo, o tais metais ligoninėse buvo sulaukta tik 17 107 donorų inkstų. Yra žinoma atvejų, jog nesulaukę transplantacijos, ligoniai miršta. Tad ieškodami išėities turtingų šalių gyventojai arba tuo užsiimantys agentai, keliauja į besivystančias šalis, moka milžiniškus pinigus vietinėje nelegalioje rinkoje už reikalingą organą (širdį, kepenis, plaučius, inkstą, rageną), ir neretai transplantacija taip pat organizuojama vietinėse klinikose.</p>
---------------------------------	---

Prekyba žmonėmis elgetavimui

Forma	Prekyba žmonėmis elgetavimui
<p>Apibrėžimas</p>	<p>Ši išnaudojimo forma apima situacijas, kai pasinaudojama sudėtinga asmens asmenine arba ekonomine situacija tam, kad jis būtų priverstas elgetauti. Aukos turi atiduoti visą arba didžiąją dalį uždarbio. Jų laisvė apribojama tiek, kad jie nebepali laisvai spręsti, ar nori užsiimti šia veikla, ar ne. Kai kurie prekybos žmonėmis elgetavimui požymiai yra:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Asmenys yra nuolat stebimi ir kontroliuojami kitų žmonių, kurie tuoj pat sureaguoja, įsikišus trečiai šaliai. • Prekybos žmonėmis aukos, elgetauja valandų valandas iš eilės bet koku oru. • Asmenys atvežami ir paimami iš vietų, kuriose jie elgetauja.
<p>Kas tampa aukomis?</p>	<p>Aukomis gali tapti asmenys su negalia, etninių mažumų atstovai, vaikų arba suaugusiųjų globos įstaigų gyventojai.</p>

Atpažinimo iššūkiai	<p>Nors elgetavimas daugelyje šalių yra laikomas viešosios tvarkos pažeidimu, neretai jis yra toleruojamas, gailint išmaldos prašančių asmenų ir aukojant jiems pinigus, maistą, daiktus. Plačiai paplitęs stereotipas apie „piniginę auką kaip gerą darbą“ trukdo pamatyti elgetaujančių asmenų išnaudojimą, neretai gerai organizuotą, akylai prižiūrimą, su kiekvienam griežtai priskirtais vaidmenimis bei nepaklusniųjų baudimu, veiklą.</p>
Bylos, pavyzdžiai	<p>ANDRIAUS istorija</p> <p><i>Andrius, nors ir prikaustytas prie vežimėlio, sugebėjo įstoti į universitetą, tapo vienu geriausių studentų. Artimųjų vaikinai neturėjo, užaugo nedideliuose globos namuose, kur visi gyveno kaip viena šeima. Vaikinas labai veržėsi gyventi savarankiškai, svajoto išsinuomoti kambarėlį ir skaityti, studijuoti, susirasti bendraamžių draugų. Internete rado skelbimą, jog draugiškas šeimnininkas nuomoja studentui kambarį. Pradžioje taip ir buvo – su vyresnio amžiaus savininku pavyko rasti bendrą kalbą, Andrius juo visiškai pasitikėjo, paprašė pasaugoti ir asmens dokumentus, nedideles santaupas. Vieną dieną buto šeimnininkas Andriui netikėtai pareiškė – daryk pertrauką moksluose, vešiu tave padirbėti. Taip prasidėjo Andriaus „darbas“ – anksti ryte buvo nugabenamas prie didelio prekybos centro, vėlai vakare parvežamas namo. Draugiška vyro kaukė nukrito, jis ne kartą Andrių tiesiog išmesdavo iš vežimėlio, spardydamo, tyčiodavosi – mat šis nesugebėdavo rinkti išmaldos, gėdydavosi prašyti praeivių paaukoti „vargšui invalidui“. Andrius badavo, jo prižiūrėtojas neleido jam praustis, neretai tekdavo ir šlapintis po savimi – viskas dėl to, kad vaikinai kuo prasčiau atrodyti, suminkštintų aukotojų širdis. Andriaus kančios buvo tokios nepakeliamos, jog jis rimtai svartė pasitraukti iš gyvenimo. Viskas baigėsi, kai kažkas iš praeivių atkreipė dėmesį į leisgyvį vaikiną vežimėlyje ir iškviatė policiją. Andriui buvo suteikta ilgalaikė psichologinė pagalba, juo pradėjo rūpintis specializuota nevyriausybinė organizacija.</i></p>

Prekyba žmonėmis priverstinėms santuokoms / fiktyvioms santuokoms

Forma	Prekyba žmonėmis priverstinėms santuokoms / fiktyvioms santuokoms
Apibrėžimas	<p>Prekyba žmonėmis priverstinei santuokai nėra teisinė kategorija arba įstatyme apibrėžta sąvoka, tačiau tai galima apibūdinti kaip situaciją, kai santuoka sudaroma dėl grasinimų, apgaulės ir prievartos, neturint laisva valia duoto ir visiško vienos arba abiejų šalių sutikimo. Priverstinės santuokos sąvoka apima konkretesnes formas, įskaitant vergišką santuoką, kai asmuo parduodamas, perduodamas arba paveldimas santuokai, ir vaikų santuoką, kuri yra priverstinės santuokos forma, nes vaikai iš esmės negali sutikti arba pasinaudoti teise atsisakyti. Priverstinės santuokos taip pat pirmiausia suprantamos kaip susijusios su tam tikrų etninių bendruomenių arba mažumų praktika.</p> <p>Prekyba žmonėmis fiktyviosioms santuokoms – tai oficialiai galiojančios santuokos sudarymas, turintis išnaudojimo elementų, dažniausiai pasinaudojant psichologiniu, socialiniu, emociniu arba fiziniu moterų pažeidžiamumu sudėtingomis jų gyvenimo aplinkybėmis. Apgaulės būdu merginos ir moterys yra priverčiamos ištektėti, dažniausiai už užsienio šalių piliečių, naudojant fizinį ir psichologinį smurtą. Nere-tai tokios santuokos sudaromos su ne ES šalių piliečiais ir jomis yra tiesiog pasinaudojama, siekiant gauti leidimą gyventi ir dirbti Europoje. Tačiau už šių santuokų neretai slypi prievarta, finansinės apgaulės ir kiti nusikaltimai.</p>
Kas tampa aukomis?	<p>Aukomis gali tapti bet kokio amžiaus moterys ir merginos, kurios dėl savo pažeidžiamumo – menko išsilavinimo, bedarbystės, finansinių įsiskolinimų, negalios – negali įvertinti pavojaus sudaryti fiktyvią santuoką.</p>

<p>Atpažinimo iššūkiai</p>	<p>Neretai fiktyvios santuokos gali būti aplinkinių įvertintos kaip būdas moterims užsidirbti, pasipelninti, įsivaizduojama, kad fiktyvios nuotakos pačios valdo tokių santuokų sudarymą. Psichologinė manipuliacija visuomenėje dar labai silpnai suprantama, vietoje to, nukentėjusiosios neretai yra smerkiamos, nepalaikomos.</p> <p>Nusikaltimų organizatoriai paprastai veikia ne Lietuvoje. Dažniausiai tai būna lietuviai, ieškantys „pasiūlos“, ir trečiųjų šalių piliečiai, besirūpinantys „paklausa“. Jie buriasi į nusikaltimų koordinavimo centrus, apimančius vis didesnius įvairių nusikalstamų grupuočių tinklus.</p>
<p>Bylos, pavyzdžiai</p>	<p>Pasirinktos aukos dažnai gyvena skurde, yra neišsilavinusios, kartais psichiškai ir fiziškai neįgalios. Tačiau gali būti ir aukštesnio išsilavinimo moterys, sugundytos vadinamųjų „lover boys“. Mylimaisiais apsimetę verbuotojai imituoja romantinius jausmus, visaip stengiasi įgyti nusižiūrėtos aukos pasitikėjimą, susilpninti jos budrumą. Aukos – kitaip, nei seksualinio išnaudojimo ar nusikalstamų veikų atveju – be apribojimų juda iš kilmės šalies į tikslo šalį ir atgal, jų niekas nelydi. Visais atvejais aukos iš Lietuvos vyko į Jungtinę Karalystę.</p> <p>Lietuvoje kol kas inicijuoti tik keli ikiteisminiai tyrimai fiktyvių–išnaudojančių santuokų srityje. Galima daryti išvadą, kad fiktyvių santuokų organizatoriai yra užsieniečiai, vedę ES pilietes iš Rytų arba Vidurio Europos. Šios pilietės ieško moterų fiktyvioms santuokoms. Santuokos vyksta „konvejeriu“, jose dalyvauja vis tie patys dalyviai ir liudytojai. Organizuojamos šventės, nuperkamos vestuvinės suknelės, daromos vestuvinės nuotraukos. Tai svarbu „nuotakoms“, jos pasijunta svarbios ir reikšmingos, galų gale jos kažkur pritampa, turi draugų.</p> <p>Tyrimai atskleidžia, kad išnaudojimas paprastai prasideda nuvykus į tikslo šalį – Jungtinę Karalystę arba Airiją. Aukai gali būti apribota judėjimo laisvė, ji gali būti priversta dirbti namų ūkyje arba būti seksualiai išnaudojama. Paprastai aukai sumokama toli gražu ne visa pažadėta pinigų suma, jai grasinama įtraukti į prostituciją.</p>

**Bylos,
pavyzdžiai**

AUSMOS istorija

36 metų moteriai iš Latvijos buvo pažadėtas darbas prižiūrėti vaikus Jungtinėje Karalystėje gyvenančiose latvių šeimose. Atvykus į Jungtinę Karalystę, iš jos atėmė pasą ir ištekino už Pakistano piliečio. Daugiau nei metus vyras ir jo bendrininkai laikė moterį įkalintą Mančesteryje ir Birmingeme, ir ją išnaudojo. Viename name ji buvo laikoma mažame pastogės miegamajame kambaryje, o vyras ir jo šeima gyveno apačioje. Antrojo namo langai buvo dengti metaliniais strypais. Moteris niekur nebuvo išleidžiama viena, ji net nežinojo kur ji yra. Sunkus aukos išbandymas baigėsi tik po to, kai jai pavyko nuo atsitiktinai rasto laiško nuplėšti dalį užrašyto adreso ir pasinaudojus vieno iš pagrobėjų telefonu, pranešti apie savo buvimo vietą mamai, kuri kreipėsi į Interpolą. Kaltininkus Jungtinės Karalystės teismas pripažino kaltais dėl prekybos žmonėmis.

Kitos prekybos žmonėmis formos: išnaudojimas kariniuose veiksmuose, surogatinė motinystė, nelegalus kontaktinis sportas

Išnaudojimas kariniuose veiksmuose – tai nusikaltimas, kai naudojant psichologinę arba fizinę prievartą, šantažą, užverbuoti vyrai bei vaikai verčiami kariauti karinių grupuočių arba sukilėlių pusėje. Ši forma yra paplitusi daugelyje Afrikos kontinento šalių, Pietų Amerikoje, dalyje kariaujančių Centrinės Azijos vietovių. Aukos neretai yra kilę iš nepasiturinčių šeimų, genčių, yra našlaičiai.

Surogatinė motinystė – kai moteris įsipareigoja pastoti bei išnešioti vaisių ir pagimdytą naujagimį atiduoti jo norinčiai porai atsisakydama į jį motinystės teisių. Turtingesnėse pasaulio šalyse yra fiksuojamas gimstamumo mažėjimas, vis populiarsnė tampa tendencija porai, dėl įvairiausių priežasčių negalinčiai susilaukti vaikų, už atlygį „įsigyti“ kūdikį, pagimdytą sveikos surogatinės motinos. Jomis dažniausiai tampa finansinių problemų kamuojamos besivystančių šalių moterys.²⁰

Nelegalus kontaktinis sportas (kovos narvuose) – kai verbuojami sportininkai kovoms tarpusavyje, be taisyklių, žiūrovams lažinantis dėl laimėtojo arba dėl sužalojimų laipsnio. Aukomis neretai tampa vyrai, jaunuoliai, užsiimantys Rytų kovos menais, turintys finansinių arba kitokių problemų. Šios formos išskirtiniai bruožai yra sandėrių tarp kovų organizatorių ir pačių kovotojų slaptumas, stebėti veiksmus narvuose yra kviečiama tik nusikaltėliams žinoma, patikima publika, kuri privalo lažintis, „statyti“ už pasirinktą favoritą bei pačių kovinių veiksmų žiaurumas neretai baigiasi rimtais pralaimėjusiojo sužalojimais arba net mirtimi.

Apie šias aukščiau aptartas prekybos žmonėmis formas Lietuvoje turime mažai žinių, jos dar tik pradedamos atpažinti.

20 Plačiau apie surogatinę motinystę Lietuvoje: „Moters gimda kaip prekė“: siūlymas Lietuvoje įteisinti surogatinę motinystę sukėlė aštrių diskusijų, <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1512705/moters-gimda-kaip-preke-siulymas-lietuvoje-iteisinti-surogatine-motinyste-sukele-astriu-diskusiju>

Kaip tampama nusikaltimų aukomis?

Prekybos žmonėmis aukomis dažniausiai tampa pažeidžiami asmenys. Į prekybos žmonėmis pinkles gali pakliūti bet kuris vaikas arba paauglys, nepriklausomai nuo jo socialinės padėties. Prekybos žmonėmis išnaudojimo procesas apima tris etapus: verbavimas, gabenimas ir išnaudojimas. Kartais prekybos žmonėmis išnaudojimas vyksta toje pačioje šalyje, kai aukos nėra gabenamos į kitą – tikslo šalį.

Verbavimas

Pirmajame – verbavimo – procese, prievarta dažniausiai nenaudojama, todėl gana sunku identifikuoti šį nusikaltimą. Prekyba žmonėmis gali slėptis po nekalčiausiai atrodančiais ryšiais: draugyste, pagalba sunkioje situacijoje, galimybe paaugliui vasarą užsidirbti arba net po romantiška meilės istorija. Asmenys, kurie tikisi vaiką užverbuoti, kurį laiką jį stebi, susipažįsta su juo įpročiais, dienotvarke, gyvenimo sąlygomis. Vaikai gali būti kalbinami gatvėje, prie mokyklos, kitose, iš pažiūros, nepavojingose vietose. Ilgainiui su vaikais užmezgamas ryšys, pradeda bendrauti – tai gali būti draugiškas pašnekesys, pavaišinimas svaigalais, kokia nors dovana (už kurią vėliau reikalaujama atidirbti). Taigi, pirmiausia, naudojant apgaulę, pasinaudojama asmens naivumu, nebrandumu, patiklumu arba sunkia asmens materialine padėtimi, užmezgami artimi santykiai su nukentėjusiais, įgyjamas jų pasitikėjimas. Nukentėjusiųjų elgesio motyvus galima aiškinti kaip bandymą susikurti menamą finansinį, materialinį ir psichologinį stabilumą bei kitas galimybes, kurių gyvenime neturėjo.

Pasitaiko istorijų, kai į prekeivių žmonėmis tinklą patenka įsimylėjusios merginos arba vaikinai, stokojantys artimųjų ir bendraamžių dėmesio. Jie ypač lengvas taikiny, nes dėl meilės, kito žmogaus artumo ir rūpesčio pasirengę padaryti daug ką. Tam neretai naudojama vadinamoji „lover boy“ (liet. *įsimylėjęlio vaikino*) schema, kai, dažniausiai, simpatiškas, turtingas vaikinai (nors gali būti ir mergina) parodo dėmesį potencialiai aukai, susidraugauja, prisipažįsta apie šiltus jausmus, dovanoja dovanas, gal net supažindina su draugais, vėliau pasiūlo, kad ir trumpam, išvykti drauge į užsienį užsidirbti. Tokiu būdu prikalbinti jaunuoliai gali būti išvežami dirbti į viešnamius arba dirbti nepakeliamomis sąlygomis, vergovei prilygstančius darbus. „Lover boy“ taip pat gali paprašyti vaiko, paauglio pozuoti labai atviro seksualinio turinio nuotraukoms, teigdamas, kad tai taps jų meilės prisiminimu ir niekas jų nepamatys. Žinoma, vėliau šis vaikiškas pasitikėjimas panaudojamas pornografinio turinio vaizdų gamybai ir platinimui.

Tapti prekybos žmonėmis aukomis nepilnamečiai gali net neišvykę į užsienį. Pakanka susirasti darbą vasarai ir pakliūti į nesąžiningų verslininkų įmonę. Jeigu pradėjus dirbti kavinėje, šiltnamiuose arba kitoje paaugliams darbą siūlančioje vietoje, nesudaroma raštiška sutartis, dirbama vergiškomis sąlygomis, nenormuotą darbo dieną, o atėjus valdžios institucijų atstovams patikrinti darbovietės, jus verčia slėptis, tai išnaudojimas, vedantis į prekybą žmonėmis²¹.

Gabenimas

Prekeiviai žmonėmis, suradę ir užverbavę auką arba grupę aukų, ruošia ir vykdo jos gabenimą į numatytą išnaudojimo vietą (tai gali būti tas pats arba kitas miestas Lietuvoje, kitoje šalyje, kitame kontinente). Jei aukos ruošiamos pervežti į kitą šalį, jos neretai kurį laiką slepiamos nusikaltėlių prižiūrimuose butuose arba kitose patalpose. Nusikaltėliai į šį procesą gali įtraukti daugiau savo parankinių, nes šiame etape jiems yra svarbu kontroliuoti aukų judėjimo, bendravimo laisvę, riboti jų galimybes persigalvoti ir ieškoti pagalbos. Prekeiviai žmonėmis iš aukos paima asmens ir kitus dokumentus, kelionės bilietus. Gali parūpinti padirbtus arba tikrus asmens ir kitus dokumentus, kelionės bilietus, organizuoti kelionę ir (arba) padengti kelionės išlaidas. Šiame etape jau gali būti naudojama seksualinė prievarta, fizinis susidorojimas, siekiant aukas išgąsdinti, palaužti, priversti paklusti. Taip pat prieš nesutinkančias vykti aukas arba jų artimuosius yra naudojamas ekonominis, psichologinis šantažas.

Išnaudojimas

Išnaudojimo metu prekeiviai žmonėmis parduotą asmenį verčia teikti seksualinio pobūdžio paslaugas, atlikti vergiškomis sąlygomis nurodytą darbą, vykdyti įvairaus pobūdžio nusikaltimus – atiduodant atlygį, gautas pajamas prekeiviams žmonėmis. Svarbus prekybos žmonėmis nusikaltimo požymis yra tai, jog auka verčiama dirbti kitą darbą ir (arba) prastesnėmis darbo sąlygomis negu buvo žadėta. Taip pat ir darbo sąlygos gali būti prastėnės nei vietos gyventojams.

Prekeiviai žmonėmis auką verčia dirbti neva, kad ši sumokėtų esamą arba tariamą skolą, tačiau paprastai ši nemažėja, atsirandant vis naujoms aplinkybėms arba patiriamoms išlaidoms, kurios yra dažnai išgalvotos. Gali būti, kad iš pre-

21 Paašškinkite vaikams, kokie yra pagrindiniai prekybos žmonėmis verbavimo būdai, <https://www.lrytas.lt/tevams/vaikai/2020/10/21/news/paaiskinkite-vaikams-kokie-yra-pagrindiniai-prekybos-zmonemis-verbavimo-budai-16791235>

kybos žmonėmis aukos atimami asmens ir kiti dokumentai, jei jie nebuvo atimti anksčiau, taip pat jos gali būti verčiamos naudoti suklastotus dokumentus.

Išnaudojimo metu nusikaltėliai riboja prekybos žmonėmis aukos judėjimo laisvę, nuolat stebi, leidžia išeiti tik su lydinčiu asmeniu. Net gyvenamojoje vietoje gali būti įrengta stebėjimo technika, judėjimo kontrolę užtikrina apsauginiai arba gyvūnai. Prekeiviai žmonėmis riboja aukos bendravimą su kitais asmenimis (atima telefoną, riboja pokalbius, izoluoja nuo kitų asmenų ir kt.) – tai gali trukti nuo kelių dienų iki kelių metų.

Šiame prekybos žmonėmis etape aukai nepaklusus arba siekiant jos visiško susitaikymo su esama situacija yra ypač dažnai naudojamas, psichinis arba fizinis smurtas, šantažas, seksualinė prievarta, grasinimai susidoroti su artimaisiais ir pan.

Prekeivių žmonėmis portretas

Vertinant potencialaus prekyba žmonėmis įtariamo asmens socialinį portretą, paminėtina, kad, priešingai negu tokių nusikaltimų aukos, šių nusikaltimų iniciatoriai, vykdytojai yra sumanūs manipuliuotojai, pasižymintys labiau nei auka išvystytu socialiniu statusu, psichologiškai stipresni, greičiausiai turintys menką empatijos jausmą, turintys polinkį pažeisti ribas ir pasinaudoti kitais žmonėmis, siekdami savų, dažniausiai nusikalstamų, tikslų.

Dažnai prekybos žmonėmis nusikaltimus nukentėjusiųjų atžvilgiu padaro tos pačios tautybės ir pilietybės, dažniausiai vyriškos lyties asmenys – darbingo amžiaus vyrai, kurių amžius 25–58 metai. Nukentėjusiųjų paslaugomis taip pat, kaip ir kaltininkai, naudojami panašaus amžiaus ir socialinio statuso gyventojai – gyvenantys tame pačiame kaime arba aplinkinėse gyvenvietėse, kur padaromi tokio pobūdžio nusikaltimai.

- Prekeiviai žmonėmis dažniausiai **verbuoja aukas asmeniškai** – duomenys rodo, kad aukos paprastai pažįsta prekeivius žmonėmis ir jais pasitiki.
- Pandemijos metu **verbavimas internetu išaugo 22 proc.** Duomenų analizė parodė, kad labai išaugo aukų, kurie buvo verbuojami per „Facebook“ (padidėjimas 120 proc.) ir „Instagram“ (95 proc.), skaičius.²²
- **Dar niekada nebuvo tiek daug vaikų aukų: visame pasaulyje beveik 20 proc. visų aukų yra vaikai.**
- **Prekeiviai žmonėmis yra labai prisitaikantys** – visur, kur yra pažeidžiamų žmonių ir bendruomenių, bus kažkas, kas ras būdą juos išnaudoti.

²² Prekyba vaikais – vienas sunkiausių ir brutaliausių nusikaltimų žmogaus laisvei, <https://stop-trafficking.lt/2021/10/18/prekyba-vaikais-vienas-sunkiausiu-ir-brutaliausiu-nusikaltimu-zmogaus-laisvei/>

KOPŽI nuotr.

Kas tampa prekybos žmonėmis aukomis?

Prekybos žmonėmis aukų portretas²³

Suaugusių aukų rizikos veiksniai

1. Suaugusieji neturi vidurinio išsilavinimo, profesijos, darbo arba turi mažai apmokamą darbą, t. y. neturi jokių pajamų arba turi labai mažas pajamas.
2. Turi vaikų arba kitų nuo jo (jos) priklausančių asmenų.
3. Gyvena skurdžioje aplinkoje, nesutaria su artimaisiais.
4. Neturi nuolatinės gyvenamosios vietos.
5. Yra karo arba kitoks pabėgėlis, nelegalus migrantas.
6. Priklauso engiamai, niekinamai arba neigiamai vertinamai socialinei, religinei, seksualinei, etninei arba kitokiai grupei.
7. Turi psichikos problemų (psichinio vystymosi sutrikimų, traumų).
8. Turi fizinės sveikatos problemų (fizinio vystymosi sutrikimų, traumų).
9. Turi skolų, ypač jei jos susijusios su verbuotoju.
10. Nemoka užsienio kalbų arba šalies, į kurią verbuotojas kviečia vykti, kalbos.
11. Turi terminuotą darbo vizą.
12. Anksčiau patyrė smurtą.
13. Turi nusikalstamą praeitį arba sieja ryšiai su nusikalsti linkusiais asmenimis.

Prekybos žmonėmis aukų – vaikų charakteristikos

Pažeidžiamiems vaikams visada yra grėsmė tapti prekeivių žmonėmis aukomis. Deja, labai dažnai suaugusieji neatkreipia dėmesio į požymius, kurie gali būti, jog vaikas yra pakliuvęs į prekybos žmonėmis pinkles:

1. Nelanko mokyklos, blogi mokymosi rezultatai.
2. Neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, pabėgęs iš namų arba po pabėgimo negali paaiškinti, kur buvo.
3. Gyvena skurdžioje aplinkoje arba yra iš vaikų globos institucijos.
4. Turi psichinės ir (arba) fizinės sveikatos problemų (vystymosi, valgymo sutrikimų, traumų ir kt.).
5. Anksčiau patyrė smurtą arba seksualinę prievartą.

²³ Dėl prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijų patvirtinimo, Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. gruodžio 17 d. įsakymas Nr. I-327/IV-1015/A1-758, galutinė redakcija 2020-08-20, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7a3026a0a8ae11e59010bea026bdb259>.

6. Serga lytiškai plintančiomis ligomis, ankstyvi lytiniai santykiai, ankstyvas neplanuotas nėštumas.
7. Yra priklausomas nuo alkoholio, narkotinių arba psichotropinių medžiagų.
8. Žaloja save, bandė žudytis.
9. Yra įtrauktas į veiklą, kuri nesiderina su vaiko amžiumi, lankosi pilnamečiams skirtose vietose (pvz., naktiniuose klubuose, baruose ir pan.).
10. Patiria socialinę izoliaciją, t. y. neturi draugų, vengia bet kokio bendravimo arba net akių kontakto.
11. Nenatūraliai stengiasi atrodyti suaugusiu, rengiasi amžiaus neatitinkančiais drabužiais.
12. Turi žymiai vyresnį (vyresnę) suaugusį (suaugusią) draugą (draugę), su kuriuo (kuria) bendrauja susitikęs arba telekomunikacijos priemonėmis.
13. Turi brangių daiktų arba turto (drabužių, telefoną, pinigų ir kt.), bet negali paaiškinti, kur juos įsigijo.
14. Turi kitiems asmenims priklausančių daiktų.
15. Turi nusikalstamą praeitį, ryšių su nusikalsti linkusiais asmenimis, buvo įtrauktas į nusikalstamas veikas, pavyzdžiui, sulaikytas vagiliaujantis, elgetaujantis, platinantis narkotines arba psichotropines medžiagas.
16. Priklauso gatvės vaikų grupei, kuri kasdien vyksta vis į kitą vietą, tačiau narkvoti grįžta į tą pačią vietą (būdinga nusikaltimams gatvėje).
17. Priklauso gatvės vaikų grupei, kurios veiklą kontroliuoja suaugęs asmuo (būdinga nusikaltimams gatvėje).
18. Turi skolų, ypač verbuotojui.
19. Nemoka užsienio kalbos arba šalies, į kurią ruošiasi vykti, kalbos.

Paminėtini ir kiti svarbūs rizikos veiksniai: 1) socialinių tinklų formuojami mitai apie darbą užsienyje – jaunuoliai atsiliepia į fiktyvius skelbimus, kuriuose siūlomi lengvi darbai ir didelis darbo užmokestis; 2) nepakankamas jaunų žmonių teisinis išprusimas, sietinas su įsidarbinimo procedūrų nežinojimu, gali sąlygoti tai, kad vaikai neatskiria legalios ir nelegalios įmonės, siūlančios darbą, neišmanys leidimo dirbti arba darbo vizos klausimų ir pan.; 3) seksualinių žinių stygius, kai vaikai įtraukiami į priverstinę prostituciją.

Vaikai ir jaunuoliai yra pažeidžiama grupė, kuri dėl priklausomumo nuo suaugusiųjų gali tapti pagrindiniu prekeivių žmonėmis taikiniu. Jaunimo siekis lengvai ir greitai užsidirbti pinigų arba sunki finansinė padėtis skatina patikėti prekeivių žmonėmis pažadams ir tokiu būdu yra patenkama į prekeivių žmonėmis pinkles.

Šių dienų potencialios prekybos žmonėmis aukos: migrantai Lietuvoje

Šiuo metu pasaulyje yra apie 250 mln. migrantų, o tai sudaro apie 3 proc. visos pasaulio populiacijos. Neretai migracijos procesus lydi prekyba žmonėmis, išnaudojimas darbo rinkoje ir moderni vergystė.

Stichinių nelaimių, karų, sukilimų, politinių diktatūrų metu kardinaliai keičiasi žmonių gyvenimo sąlygos ir santykiai: iškyla didžiulė grėsmė gyvybei ir sveikatai, nukenčia turtas, neveikia įprastiniai teisiniai ir socialinės apsaugos mechanizmai, atsiskiria šeimos nariai. Žmonės bėga iš savo namų tolyn nuo patiriamų baisybių. Stresas, neapibrėžtumas ir nežinia daro juos maksimaliai pažeidžiamais. Tokiomis aplinkybėmis žmonės yra linkę pasinaudoti įvairiais pasiūlymais, kad pagerintų savo padėtį, todėl neretai tampa prekeivių žmonėmis, išnaudojančių žmonių pažeidžiamumą, taikiniu.

Vaikai migrantai yra viena pažeidžiamiausių mūsų visuomenės grupių. Būdami be tėvų, o tai jau savaime yra nesaugu ir pavojinga, suaugusiųjų nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai labai dažnai būna įveikę ilgą ir chaotišką migracijos kelią, kurio metu dažnai patiriama traumų ir smurto. Jie ir toliau susiduria su įvairiais pavojais ir yra ypač pažeidžiamas grobis nusikaltėlių tinklams, visų pirma, besiverčiantiems prekyba vaikais seksualinio išnaudojimo tikslais ir vaikų darbu.

Nelegaliems migrantams dažnai gresia didžiausias pavojus būti išnaudotiems, nes jie yra pažeidžiami, jų statusas yra nelegalus. Tuo pasinaudoja prekeiviai žmonėmis ir kiti nusikaltėliai, įskaitant tuos, kurie siekia išnaudoti migran-

tus legalioje arba nelegalioje darbo rinkoje. Paprastai migrantams be dokumentų labai sunku kreiptis į valstybės ir savivaldybės institucijas, ir įstaigas arba jose ieškoti pagalbos, nes jie bijo deportacijos.

Tina iš Kasai, Kongo DR

17 metų paauglė atvyko į Lietuvą per Baltarusiją. Sulaikyta kaip nelegaliai kirtusi sieną, vienerius metus praleido uždarame migrantų centre.

Tina augo pasiturinčioje šeimoje, viename iš labiausiai klestinčių Kongo Demokratinės Respublikos regionų, lankė mokyklą, jos tėvas buvo aukštas valstybės tarnautojas.

2016–2019 m. Kongo prasidėjus Kamwina Nsapu sukilimui prieš pareigūnus, buvo nužudyti abu Tinos tėvai, prieš tai motina ir dukra išprievartautos grupės kareivių.

Likusi gyva, Tina gyveno gatvėje, badavo, ją pastebėjusi sutenerė priglaudė ir pardavinėjo mergaitę suaugusiems vyrams, vėliau – atidavė pagyvenusiam „šeimininkui“ kaip tarnaitę.

Migrantų sulaikymo centre Tinai buvo diagnozuota sunki depresija ir potrauminio streso sutrikimas: ją kamavo nuolatiniai somatiniai skausmai, naktiniai košmarai, suicidinės mintys, apatija, paauglė sunkiai orientavosi erdvėje ir laike, nematė ateities perspektyvų (gyveno tik vaikystės prisiminimais).

Šiuo metu Tina gauna psichologinę, socialinę pagalbą Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimu centre, ji gyvena saugiame būste bendruomenėje.

Kitos pažeidžiamoms žmonių grupės

Vaikai ir paaugliai – viena pažeidžiamiausių visuomenės grupių. Kalbant apie prekybą žmonėmis, išskiriamos ir kitos pažeidžiamų žmonių grupės:

- Asmenys, desperatiškai ieškantys papildomo pajamų šaltinio. Tai didelių skolų turintys, paskolas pasiėmę, šeimas ir vaikus išlaikantys žmonės, kuriems nepavyksta reikalingų pajamų užsidirbti Lietuvoje.
- Socialinei rizikos grupei priskiriami žmonės, kurie dažnai yra ignoruojami arba nepriimami vietinių bendruomenių, pavyzdžiui, benamiai, negalias turintys asmenys, nuo įvairių priklausomybių kenčiantys žmonės, iš įkalinimo įstaigų išėję asmenys ir kt.
- Potencialūs emigrantai – tai asmenys, kurie yra pasiruošę ir gali iš karto savo noru išvykti į kitą šalį vos gavę pelningai skambantį pasiūlymą.

Negalima teigti, kad asmenims, kurie nepatenka į pažeidžiamų žmonių grupes, prekybos žmonėmis pavojai negresia. Prekeiviai žmonėmis stengiasi į pinkleles įtraukti visus, kuriuos tik gali, plečiasi prekybos žmonėmis formos, atsiranda naujų verbavimo ir išnaudojimo būdų.

Požymiai, būdingi aukoms

Prekybos žmonėmis aukų identifikavimas – sudėtingas ir ilgas procesas. **Prekybos žmonėmis auką apibūdina požymių visuma, bet ir vienas požymis gali signalizuoti, jog asmuo yra nukentėjęs nuo prekybos žmonėmis.**

Tapus nusikaltimo prekybos žmonėmis auka, egzistuoja daug požymių, kurie yra būdingi nukentėjusiems asmenims. Kai kuriuos jų galima pastebėti be didelių pastangų, dažniausiai tai yra fizinio smurto žymės, kiti yra sunkiau identifikuojami, gali prireikti užmegzti tarpusavio pasitikėjimo ryšį, skirti daugiau laiko pokalbiui arba stebėjimui. Taigi, nukentėjusieji:

- Turi fizinio smurto žymių.
- Turi sveikatos sutrikimų, somatinių ir lytiškai plintančių ligų, priklausomybę nuo žalingų įpročių.
- Turi psichologinio-emocinio smurto požymių: psichinį nestabilumą, agresiją, nervingumą, padidėjusį baimės ir (arba) gėdos jausmą, jautrumą, sumažėjusį saugumo jausmą, viską neigia, siekia atsiriboti, kaltina save ir aplinkybes, nepasitiki savimi ir kitais ir kt.
- Turi psichikos ir elgesio sutrikimų: potrauminį sindromą, depresiją, nerimą, depersonalizavimą, amneziją ir kt.
- Turi Stokholmo sindromą (susitapatinimą su prekeiviu (išnaudotoju), psichologinę (emocinę) priklausomybę, savęs nelaiko nukentėjusiu asmeniu).
- Nepasitiki savimi ir (arba) kitais.
- Vengia bendrauti su atsakingomis institucijomis ir įstaigomis (prokuratūra, policija ir kt.), pagalbą tokiems nukentėjusiems teikiančiomis organizacijomis ir kt.
- Atsisako pagalbos, vengia kalbėti apie savo būseną.
- Pasakoja skirtingas arba išgalvotas istorijas apie išgyventą situaciją ir išnaudojimą, nesugeba prisiminti tikslų faktų.

Didelį dėmesį reikėtų atkreipti į prekybos žmonėmis aukų išgyvenamus psichologinius sunkumus, kurie gali virsti rimtomis psichinės sveikatos problemomis, kaip pavyzdžiui, **potrauminio streso sutrikimas**. Šis sutrikimas pasireiškia nevalingu traumavusių įvykių nuolatinio prisiminimu, visko, kas gali būti su jais susiję, vengimu, nuolatinė įtampa, pykčiu, destruktiniu elgesiu. Prekybos žmonėmis aukos tokiais atvejais sunkiai bendrauja, sutrinka visa kasdienė, darbinė veikla, mokslas, laisvalaikis.

Kodėl aukos tyli?

Tai vienas pagrindinių klausimų, į kurį suradę teisingą atsakymą, galėsime atpažinti nuo prekybos žmonėmis nukentėjusius nepilnamečius ir organizuoti jiems pagalbą.

Vaikai, kuriems yra iškilusi grėsmė tapti prekeivių žmonėmis aukomis arba jie jau yra išnaudojami, labai retai patys apie tai prabyla ir kreipiasi pagalbos. Tai gali būti dėl kelių priežasčių:

- **Nepasitiki** šalia esančiais suaugusiaisiais. Galimai jau yra buvę situacijų, kai vaikai negavo jiems reikalingos pagalbos, buvo atstumti.
- **Bijo** nusikaltimo organizatorių, jų parankinių keršto, jiems grasinama, jie galėjo matyti, kaip buvo susidorojama su „skundikais“, arba įsivaizduoja, kaip tai gali atsitikti.
- **Nežino** kaip paprašyti pagalbos, papasakoti apie vykstančius verbavimo, išnaudojimo procesus.
- **Kaltina** save, kad pasitikėjo blogais žmonėmis, bėgo iš namų, globos įstaigos, dalyvavo įvairiose nusikalstamosiose veiklose, yra įsitikinę, kad jiems jau niekas nepadės.

Bet kokiu atveju, nei vienas vaikas nėra kaltas dėl to, kad tapo prekybos žmonėmis auka, nei vienas netroško būti išnaudojamas. Tai yra visiška suaugusiųjų atsakomybė, kaip ir tai, jog suaugusieji turėtų suprasti vaikus, jų išgyvenimus ir jiems padėti.

Schema parengta pagal Tarptautinės Migracijos Organizacijos Vilniaus biuro leidinį specialistams²⁴

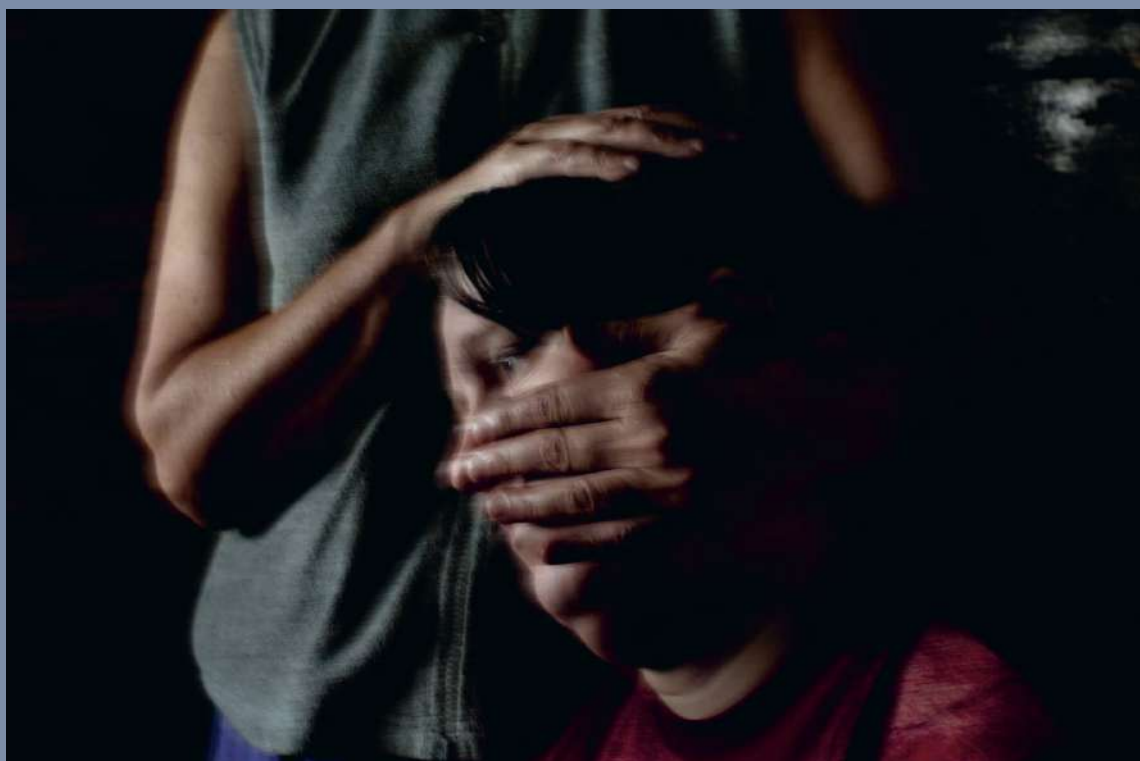
24 Prekyba žmonėmis, <http://prekybazmonemis.lt/persekiojimas/>

Kaip netapti prekybos žmonėmis auka?

Prekybos žmonėmis grėsmių neišvengti – vaikai gali būti verbuojami bet kurioje jaunimo dažnai lankomoje vietoje: mokykloje, globos namuose, vakarėlių organizavimo vietose ar baruose, prekybos centruose, autobusų stotelėse, per socialinius tinklus ir pan. Todėl labai svarbu, kad vaikai ir jaunimas žinotų apie prekybos žmonėmis pavojus, mokėtų juos atpažinti ir žinotų, ką daryti, jei taip nutiktų, o tėvai, pedagogai ir kiti suaugusieji padėtų vaikams ugdyti(s) kritinį mąstymą, įvertinti galimus prekybos žmonėmis pavojus ir skatinti kreiptis pagalbos, jeigu kyla įtarimų.

Nusikaltimas prasideda nuo verbavimo ir tai beveik visada vyksta čia, šalia mūsų, dar Lietuvoje. Toliau pateikiamai patarimai, ką reiktų daryti, siekiant išvengti pavojaus tapti prekeivių žmonėmis auka.

- **TIKRINTI.** Ypač tada, kai žadami greitai ir lengvai uždirbami pinigai. Jauniems žmonėms svarbu:
 - Krištiškai vertinti darbo pasiūlymus internete arba pasiūlymus, gaunamus per pažįstamus, „draugų draugus“ arba net gimines. Ypatingai svarbu atkreipti dėmesį į situacijas, kai viliojama dideliu atlyginimu, keliama nedideli reikalavimai išsilavinimui arba profesinei kvalifikacijai, paskiriami susitikimai gatvėje, vykstant į kitą šalį nereikalingi užsienio kalbos įgūdžiai, į visus klausimus atsakoma „taip“.
 - Patikrinti įmonės legalumą internete, paieškoti kitų darbuotojų atsiliepimų ir pan.
- **PASIRŪPINTI** atsargumo priemonėmis, ypač jei keliamas į užsienį:
 - Vykstant dirbti į užsienio valstybes arba keliaujant svarbu turėti dokumentų ir draudimo kopijas.
 - Užsirašyti šalies, į kurią vykstama, ambasados ir pagalbą teikiančių organizacijų, prekybos žmonėmis aukoms, kontaktinius duomenis, žinoti, kur derėtų kreiptis nutikus nelaimei.
 - Iš anksto sudaryti sutartis, kuriose būtų nurodytos darbo arba kelionės sąlygos.
 - Jeigu įdarbina Lietuvos įmonė, patikrinti, ar ji turi licenciją dirbinti užsienyje.
 - Susitarti su tėvais, artimaisiais, kaip pranešite apie save, būnant užsienyje.
 - Su savimi pasiimti tiek pinigų, kad būtų galima grįžti namo.
 - Pasą arba kitą asmens dokumentą visą laiką turėti su savimi, niekam nepalikti.

T. W. Christiansen nuotr. / KOPŽI

- NEPRIIMTI „dosnių“ išankstinių dovanų, jei būsimi darbdaviai nori apmokėti už kelionę, perka daiktus, motyvuodami gera valia arba pagalba pirmajam pradžiai. Prekeiviai žmonėmis neretai apsimeta, kad tvarko dokumentus, apmoka kelionei arba pragyvenimui būtinas išlaidas, o vėliau prekybos žmonėmis auką priverčia atlikti įvairius veiksmus kaip atlygį už patirtas išlaidas arba menamą skolą. Rekomenduojama turėti santaupų net ir vykstant dirbti. Nepasisekus, bet turint santaupų, bet kada galima grįžti į Lietuvą.
- NESKUBĖTI. Jei naujai suteiktas pažįstamas po trumpos pažinties prisiekinėja meilę, žada rūpestį, gerą darbą, keliones arba net santuoką. Jei sako, jog reikia labai skubiai apsispręsti, nes yra eilė norinčių šio darbo – negalima skubėti sutikti su pasiūlymu.
- NEPRADĖTI. Jei žada, kad darbo sutartis bus sudaryta kada nors vėliau ir kviečia darbus pradėti tuojau pat – verta palaukti.

Įsidarbinti galima nuo 14 metų. Tačiau net ir tokio amžiaus asmens darbas turi būti įformintas darbo sutartimi. Tik taip įgyjamos darbo garantijos, kurios labai reikalingos, ypač jei darbe įvyktų nelaimingas atsitikimas. Darbo sutartis taip pat yra garantija, kad darbuotojui bus sumokėtas sutartas darbo užmokestis, o tuo atveju, jei darbdavys nevykdys šio susitarimo, bus pagrindas ginti savo pažeistas darbuotojo teises darbo ginčų komisijoje. 14–16 metų vaiko darbo sutarčiai sudaryti reikia vieno iš tėvų arba kito vaiko atstovo pagal įstatymą raštiško sutikimo, asmens sveikatos priežiūros įstaigos išduotos medicininės pažymos su išvada, kad vaikas tinkamas dirbti konkretų darbą, ir mokslo metų laikotarpiu duoto mokyklos, kurioje vaikas mokosi, raštiško sutikimo dėl vaiko darbo²⁵.

25 Jei įsidarbinti nori asmuo iki 18 metų. Patarimai tėvams, vaikams, darbdaviams. Valstybinė darbo inspekcija, <https://www.vdi.lt/PdfUploads/JaunilnspektoraiJaunimuiVasara.pdf>.

II. Mokyklos veiksmai,
siekiant kovoti su prekybos
žmonėmis reiškiniu

Jei esate mokyklos vadovas, mokytojas, administratorius, socialinis pedagogas, psichologas arba dirbate su vaikais, **turite unikalią galimybę aktyviai kovoti su prekyba žmonėmis**. Mokyklų darbuotojai yra dažniausia grupė, kuri pastoviai bendrauja su jauniausiomis prekybos žmonėmis aukomis. Tikėtina, kad kai kurie jūsų mokyklos mokiniai šiuo metu yra verbuojami arba jau yra tapę prekybos žmonėmis aukomis.

Nors mokyklos administracijos, klasės auklėtojo, mokytojo arba specialisto, dirbančio mokykloje, vaidmuo skiriasi, visas mokyklos personalas yra atsakingas už mokinių saugumo užtikrinimą ir grėsmių mažinimą. Kalbant apie prekybos žmonėmis reiškinį, svarbu:

- Mokėti atpažinti prekybos žmonėmis požymius.
- Tinkamai reaguoti kritinėje situacijoje ir organizuoti pagalbą.
- Vykdyti prekybos žmonėmis prevenciją.

Net jeigu jūsų mokykloje nebuvo dirbama su prekybos žmonėmis reiškiniumi, kiekviena mokykla turi būti apsibrėžusi ką daryti, kai kyla smurtinė arba kita intervencijos reikalaujanti situacija, bei vykdyti prevencinę veiklą, siekiant apsaugoti mokinius nuo įvairiausių pavojų. Todėl šiame metodinės medžiagos skyriuje pateikiama su prekybos žmonėmis reiškinio specifika susijusi informacija, kurią kiekviena mokykla gali integruoti į savo vidaus dokumentus ir veiklos algoritmus.

Pažeidžiamoms grupėms priskiriamų moksleivių identifikavimas

Nors tiesa, kad bet kuris vaikas arba paauglys gali tapti prekybos žmonėmis auka, tačiau tam tikroms demografinėms grupėms kyla daug didesnė rizika palyginti su kitomis. Tiek mokslininkai, tiek praktikai, susiduriantys su aukomis, sutaria, jog dažniausiai pasitaikančios situacijos, darančios įtaką tapti aukomis, yra apleistumas, prievarta, ankstyvi lytiniai santykiai, priklausomybė nuo narkotikų, nuolatinis bėgimas iš namų, buvimas LGTBQ+ bendruomenės nariu, skurdas.

Lietuvos statistiniai duomenys apie nusikaltimus, pateikiami Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijose²⁶, rodo, jog dažniausiai **vaikai, kuriems gresia didelis prekybos žmonėmis pavojus**, yra:

- Augantys socialinę riziką patiriančiose, socialiai pažeidžiamose šeimose.
- Be tėvų globos likę vaikai.

²⁶ Parengta pagal Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijas, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7a3026a0a8ae11e59010bea026bdb259>

- Vaikai iš tautinių ir etninių mažumų grupių.
- Nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai.
- Socialinę riziką patiriantys vaikai, kurie:
 - Valkatauja, elgetauja, nelanko mokyklos arba turi elgesio problemų mokykloje, bėga iš namų.
 - Piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis arba psichotropinėmis medžiagomis, yra priklausomi nuo azartinių žaidimų.
 - Įsitraukę arba linkę įsitraukti į nusikalstamą veiką.
 - Patyrę arba gali patirti psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, smurtą šeimoje.
 - Tapę nusikaltimų aukomis anksčiau (*ypatingai tie, kurie tapo seksualinio išnaudojimo arba prekybos žmonėmis aukomis*).

Šiose rekomendacijose pateikiama prekybos žmonėmis auką apibūdinančių požymių visuma, bet sakoma, kad ir **vienas požymis gali būti priežastis specialistui patikrinti prekybos žmonėmis versijos pagrįstumą.**

Situacija prieš nusikalstamą veiklą, kai tampama prekybos žmonėmis auka:

- Nelanko mokyklos, blogi mokymosi rezultatai
- Yra bėgęs iš namų arba po pabėgimo negali paaiškinti, kur buvo
- Gyvena vaikų globos institucijoje
- Gyvena skurdžioje gyvenamojoje aplinkoje
- Turi psichinės ir (arba) fizinės sveikatos problemų (vystymosi, valgymo sutrikimų, traumų ir kt.) arba anksčiau patyrė smurtą arba seksualinę prievartą
- Serga lytiškai plintančiomis ligomis, ankstyvi lytiniai santykiai, ankstyvas neplanuotas nėštumas
- Yra priklausomas nuo alkoholio, narkotinių arba psichotropinių medžiagų
- Žaloja save, bandė žudyti
- Yra įtrauktas į veiklą, kuri nesiderina su vaiko amžiumi, lankosi pilnamečiams skirtose vietose (pvz., naktiniuose klubuose, baruose ir pan.)
- Patiria socialinę izoliaciją, t. y. neturi draugų, vengia bet kokio bendravimo arba net akių kontakto
- Nenatūraliai stengiasi atrodyti suaugusiuoju, rengiasi amžiaus neatitinkančiais drabužiais
- Keliauja (arba ruošiasi keliauti) kartu su suaugusiuoju, kuris nėra jo artimas giminaitis arba atstovas pagal įstatymą
- Turi žymiai vyresnį (vyresnę) suaugusį draugą (draugę), su kuriuo bendrauja susitikęs gyvai arba telekomunikacijos priemonėmis
- Turi brangių daiktų arba turto (drabužių, telefoną, pinigų ir kt.), bet negali paaiškinti, kur juos įsigijo
- Turi nusikalstamą praeitį, ryšių su nusikalsti linkusiais asmenimis, buvo įtrauktas į nusikalstamas veiklas, pavyzdžiui, sulaikytas vagiliaujantis, elgetaujantis, platinantis narkotines arba psichotropines medžiagas
- Priklauso gatvės vaikų grupei, kuri kasdien vyksta vis į kitą vietą, tačiau nakvoti grįžta į tą pačią vietą (būdinga nusikaltimams gatvėje)
- Priklauso gatvės vaikų grupei, kurios veiklą kontroliuoja suaugęs asmuo (būdinga nusikaltimams gatvėje)
- Turi skolų
- Nemoka užsienio kalbos arba šalies, į kurią ruošiasi vykti, kalbos.

Kiekvienoje ugdymo įstaigoje galime rasti vaikų, jaunuolių, kuriuos priskiriame aukščiau išvardintoms grupėms, taigi labai svarbu laiku pastebėti požymius, kurie signalizuoja apie grėsmę tapti prekybos žmonėmis aukomis, ir imtis aktyvių veiksmų.

Ypatingos situacijos: įvertinimas, pranešimas ir pagalba

Mokyklos specialistams arba mokytojams gali kilti įtarimų, jog vaikas yra nukentėjęs nuo vienos arba kitos prekybos žmonėmis formos. Taip pat gali būti, kad pats nukentėjęs mokinys atsiskleidžia arba kiti vaikai pradeda pasakoti, jog kažkuris vaikas yra nukentėjęs. Tokiu atveju yra trys reagavimo etapai:

- Situacijos įvertinimas, kuris apima įtarimus ir atpažinimą.
- Pranešimas Vaiko teisių apsaugos tarnybai (ir teisėsaugai) ir teisinis procesas.
- Pagalba vaikui ir šeimai.

Situacijos įvertinimas

Pirminis prekybos žmonėmis aukų identifikavimas – tai sudėtingas procesas, kuriame neretai specialistai susiduria su daugybe sunkumų. Vienas pagrindinių – **dauguma prekybos žmonėmis aukų savęs tokiomis neidentifikuoja**. Daugelis jaunų žmonių atkakliai neigs, kad yra aukos, nes šis nusikaltimas yra ypatingai latentinis ir daugelis nusikaltimą parodančių ženklų neretai būna neteisingai interpretuojami, nepastebimi arba tiesiog neatpažįstami. Mokykloje dirbantys specialistai turi žinoti prekybos žmonėmis formas, jų požymius bei rizikos veiksnius ir nebijoti pasidalyti savo įtarimais su kitais. Kartais specialistai turi pasitikėti savo intuicija ir būti pasirengę kantriai „narplioti“ situacijas.

Įtarimas, kad nepilnametis galėjo tapti prekybos žmonėmis auka

Dažniausiai prekybos žmonėmis atvejų identifikavimas **prasideda nuo įtari-** **rimo**, jog tai gali būti nusikaltimas. Svarbu, kad mokykloje dirbantys specialistai gebėtų šiame etape veikti aktyviai – neretai sakoma, jog geriau atmesti įtarimus, geriau šie tegul nepasitvirtina, tačiau ignoruoti ar nekreipti dėmesio į kylančias abejones negalima. Pirminis įtarimas, jog vaikas yra prekybos žmonėmis auka, dar nereiškia, kad nusikaltimas iš tiesų įvyko arba tebevyksta. Būtina ir toliau rinkti informaciją, galinčią patvirtinti arba paneigti jūsų įtarimus. Tačiau tai nereiškia, jog turite iš karto vaiko klausti, ar jis patyrė prievartą, buvo verčiamas atlikti tam tikrus veiksmus, ar pats pradėti kalbėti prekybos žmonėmis arba išnaudojimo tema ir inicijuoti vaiko prisipažinimą. Skubotas atsiskleidimas gali būti žalingas vaikui, jei jis dar nėra pasiruošęs kalbėti apie patirtą išnaudojimą. Aiškinimosi procesas gali tęstis net keletą mėnesių. Jums gali atrodyti, kad negalite tik sėdėti ir nieko nedaryti, įtardamas, kad ir toliau tęsiasi nusikalstama veika. Tačiau turite suprasti, jog nesurinkę reikiamų įrodymų, tapsite bejėgiais, ir nusikaltėlių veiksmų iš viso negalėsite sustabdyti.

Anoniminis konsultavimasis su kitais specialistais prekybos vaikais įtari-

mo atveju

Jeigu abejojate, ar jūsų turimi duomenys išties nurodo vaiko išnaudojimą, **galite pasitarti su kolegomis** ir paprašyti jų įvertinimo. Mokyklose yra parengti specialistai, konsultuojantys prekybos žmonėmis, patyčių bei smurto prevencijos klausimais.²⁷ Konsultuokitės anonimiškai – kalbėkite apie atvejį, bet ne apie konkretų vaiką (nesakykite vaiko vardo, pavardės ir nepateikite jokios kitos vaiką identifikuojančios informacijos). Kai jums kyla įtarimas, jog vaikas gali būti tapęs prekybos žmonėmis auka, **jūs galite susisiekti su kitų institucijų ir žinybų darbuotojais**. Nagrinėjant tokių sunkių nusikaltimų tyrime kylančius klausimus, susiduriama su sunkumais, kurių negali įveikti viena kuri nors profesinė grupė, turinti savo tikslus, įgūdžius ir atsakomybę. Kitų sričių specialistai gali būti dideli pagalbininkai jums renkant informaciją ir planuojant pagalbą nukentėjusiems vaikams. Turint tik pirminį miglotą įtarimą, **jūs galite anonimiškai pasikonsultuoti su kitų suinteresuotų tarnybų pareigūnais**, nenurodydami, apie kokį vaiką konkrečiai kalbate. Jei paskambintumėte į policiją arba į Vaiko teisių apsaugos tarnybą įtardami, kad būtent tą vaiką kažkas galimai išnaudoja prekybos žmo-

27 Nacionalinė švietimo agentūra, įgyvendindama ESF projektą „Pedagogų ir švietimo pagalbos specialistų kvalifikacijos tobulinimas“, parengė 116 specialistų prekybos žmonėmis bei patyčių ir smurto prevencijos srityse. Specialistų sąrašą galite rasti: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/12/Prekybos-zmonemis-prevencijos-konsultantai.pdf>

nėmis tikslais, tikėtina, kad jie iškart imsis veiksmų. Kreipiantis anonimiškai jūs turite galimybę užmezgti ryšius, kurie yra nukreipti į informacijos rinkimą: „*Jeigu aš įtariu, kad vaikas galimai yra prekybos žmonėmis auka, kokie kriterijai būtini, kad įsikištų policija ir galėtų padėti? Jeigu vaikas sakytų ... , ką darytų policija?*“ Tokių ir panašių klausimų aptarimas su kitų institucijų darbuotojais jums patiems gali padėti sumažinti savo nerimą dėl nežinios, ką toliau daryti.

Anoniminis kreipimasis į kitus specialistus leidžia susitelkti ties problema: kiti specialistai priversti pagaltoti, ką turi daryti vaiko išnaudojimo atveju, turi laiko apmąstyti savo užduotį bei susieti savo užduotį su kitų specialistų uždaviniais, bet tuo pačiu, neturi duomenų, kurie leistų imtis skubotų veiksmų.

Kalbantis su kitais specialistais:

- Bendrais bruožais papasakokite įtarimo istoriją, pateikdami visus turimus faktus, bet neatskleisdami identifikuojančios informacijos.
- Bendrais bruožais nusakykite, kokia, jūsų nuomone, būtų jūsų profesinė atsakomybė ir vaidmuo galimos intervencijos atveju ir kaip gali prisidėti kitų institucijų / organizacijų specialistai.

Kilus įtarimui jums gali padėti organizacijų, kasdien teikiančių pagalbą nukentėjusiems arba galimai nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis – tarimasis su jais gali būti pati didžiausia pagalba, nes šie specialistai puikiai išmano tiek teisėsaugos darbą, tiek ir tolesnės pagalbos žingsnių organizavimo ypatumus. Pagalbą prekybos žmonėmis aukoms teikiančių NVO sąrašas pateikiamas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tinklalapio <http://socmin.lrv.lt> skyriaus „Veiklos sritys“ srities „Socialinė integracija“ dalyje „Pagalba nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis“.

Situacijos įvertinimo procesas turi tęstis tol, kol pirminė informacija ir konsultacijos su kitais specialistais jums leis tvirčiau teigti, kad moksleivis galimai nukentėjo nuo prekybos žmonėmis. Gali būti, kad moksleivis pats prisipažins, kad yra tapęs išnaudojimo auka. Šiais atvejais būtina reaguoti nedelsiant – pranešti Vaiko teisių apsaugos tarnybai ir (arba) policijai.

Veiksmų seka pavaizduota schemoje:

Pranešimas

Kadangi prekyba žmonėmis yra nusikaltimas, mokykloje sužinojus apie tai, jog mokinys galimai buvo išnaudotas prekybos žmonėmis tikslais, būtina apie tai informuoti vaiko teisių apsaugos tarnybą ir (arba) policiją²⁸.

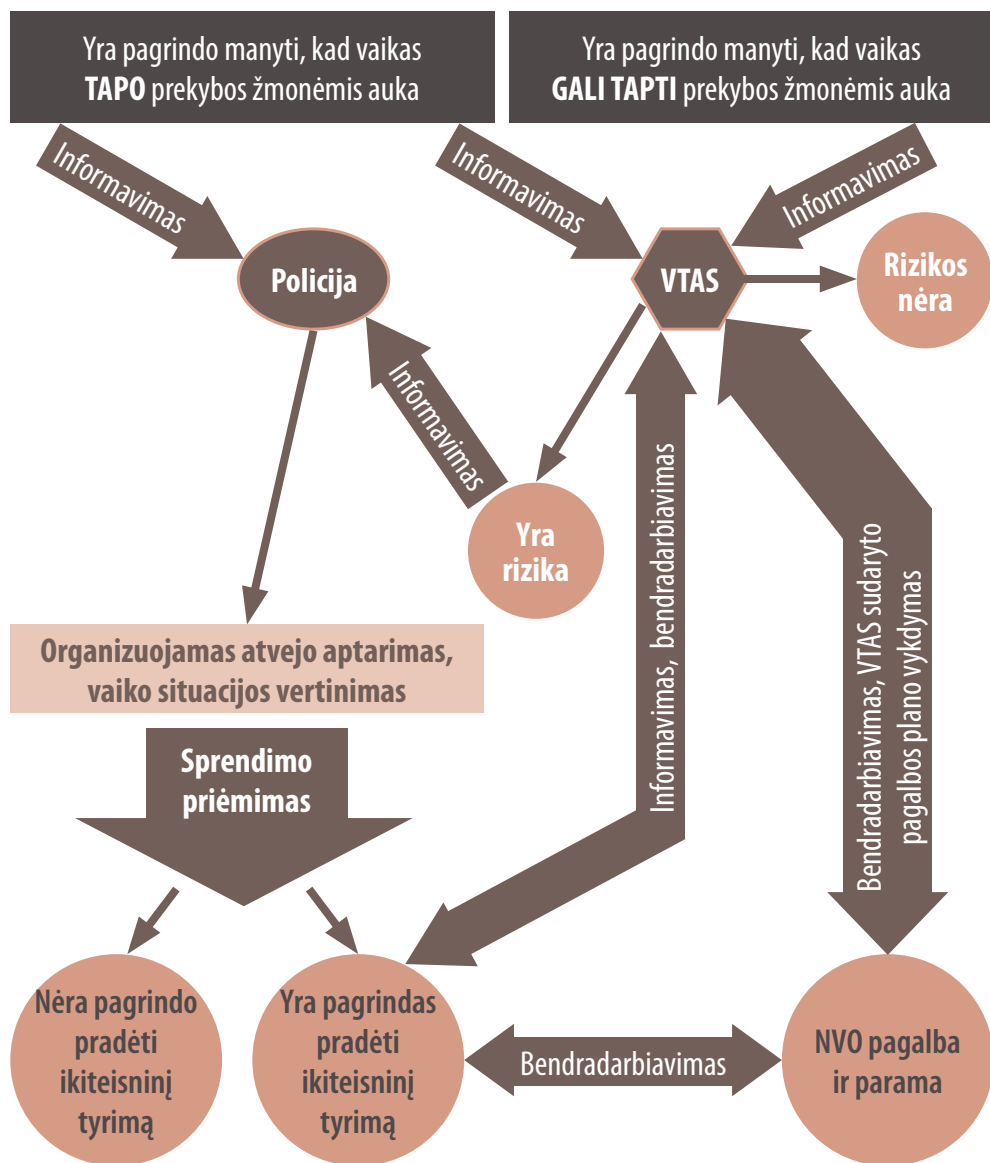
Jeigu mokytojas, klasės auklėtojas ar mokyklos specialistas sužino apie galimai nukentėjusį vaiką, pirmiausia jis turi informuoti savo mokyklos administraciją ir pranešti Vaiko teisių apsaugos tarnybai arba policijai remiantis reglamentuota mokyklos vidaus tvarka. Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijų 29.8 punkte yra nurodoma, kad „visais atvejais, jei prekybos žmonėmis auka yra vaikas, nedelsiant, ne vėliau nei per 24 val., nustačius, kad vaikas galimai nukentėjo nuo prekybos žmonėmis, apie atvejį informuojamas Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos teritorinis skyrius pagal faktinę vaiko gyvenamąją vietą“²⁹.

Aiškiai reglamentuoti mokyklos administracijos veiksmai bei numatyti konkretūs žingsniai, nustačius galimus prekybos žmonėmis smurto atvejus, padeda savalaikiam ir profesionaliam veikimui. Mokyklos turėtų parengti savo reagavimo veiksmų planą, atsižvelgiant į regioną, kuriame yra, partnerius su kuriais bendradarbiauja ir kt.

28 Vaiko teisių apsaugos tarnyba ir policija yra pasirašę tarpusavio susitarimą, kurio pagrindu dalinasi informacija apie nepilnamečius.

29 Dėl prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijų patvirtinimo, Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. gruodžio 17 d. įsakymas Nr. I-327/IV-1015/A1-758, galutinė redakcija 2020-08-20, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7a3026a0a8ae11e59010bea026bdb259>.

Žemiau pateikiama schema gali padėti rengiant reagavimo planą³⁰:

30 Prevencinių, apsaugos priemonių ir paslaugų teikimas bei tarpinstitucinis bendradarbiavimas prekybos vaikais atvejais, <https://vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/Rekomendacijos%20prekyba%20vaikais.pdf>

Pateikdami pranešimą apie galimą nusikaltimą prieš vaiką, surinkite žemiau nurodytą informaciją:

- Nukentėjusio vaiko ir už vaiką atsakingų asmenų vardus, pavardes ir kontaktinius duomenis. Patikrinkite, ar vaikas ir (arba) šeima yra įtraukti į socialinę riziką patiriančių šeimų grupės apskaitą.
- Prekybos žmonėmis nusikaltimo įtarimus sukėlusius požymius ir, jeigu yra žinoma, formą, tęstinumą, dažnumą, kur tai įvyko bei kas įtariamas prekeivis.
- Vaiko būsenos ir elgesio ypatumus, kurie padėtų įvertinti ar šiuo metu vaikas patiria grėsmę ir kokia yra būtinybė veikti nedelsiant (suteikti medicininę pagalbą ar nukreipti medicininei ekspertizei, užtikrinti saugumą ir pan.).
- Kitą reikšmingą ir su byla susijusią informaciją (apie tėvus arba globėjus, santykius už šeimos ribų, kitus asmenis, kurie gali suteikti papildomos informacijos ir kt.).

Pagalba

Išnaudojimas prekybos žmonėmis tikslais yra kompleksinė problema, su kuria dirba įvairių sričių specialistai, siekdami užtikrinti:

- Vaiko apsaugą.
- Nusikaltimo išaiškinimą.
- Vaiko / šeimos psichinės sveikatos gerinimą.

Tai reiškia, kad joks atskiras specialistas arba tik mokykla dažniausiai nebus pajėgi tinkamai padėti mokiniui, kuris tapo prekybos žmonėmis auka. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas – vienas veiksmingiausių prekybos žmonėmis išnaudojimo atvejų sprendimo būdų. Kartu veikiantys skirtingų institucijų (policijos, sveikatos švietimo, socialinės ar kitų sričių) ir nevyriausybinių organizacijų atstovai, aptardami pagalbos žingsnius, kartu galėtų ne tik užtikrinti nukentėjusio asmens apsaugą bei nusikaltimo išaiškinimą, bet taip pat padėtų asmeniui integruotis į visuomenę. Pagal galimybes ir situaciją, į komandą taip pat gali būti įtraukti nukentėjusiojo šeimos nariai. Visgi, realybė rodo, jog artimiausią kontaktą su nukentėjusiuoju turintys specialistai patys turi inicijuoti tarpinstitucinio bendradarbiavimo grupių pirminius susitikimus ir pakviesti skirtingus specialistus veikti kartu.

Kai nukentėjęs asmuo yra nepilnametis, jam paskiriamas atvejo vadybininkas, kuris ir koordinuos skirtingų institucijų veiksmus. Tam tikrais atvejais tarpinstitucinio bendradarbiavimo organizavimo funkcija gali būti perduodama savivaldybių Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriams.

Geriausiai, jei tarpinstitucinės komandos specialistų susitikimas (išskyrus neatidėliotinos intervencijos būtinybę) vyksta prieš imantis kokių nors interven-cinių veiksmų. Komandoje būtina susitarti:

1. Kas kalbės su vaiku apie išnaudojimo faktus ir galimus tolesnius veiksmus.
2. Kas ir kur kalbės su išnaudotoju ir vaiko tėvais.
3. Kokios yra vaiko apgyvendinimo ne namuose galimybės, jei reikės jį apgy-vendinti kitur.
4. Kokį vaidmenį atlieka tėvai / globėjai, ar jie gali būti pagalbos šaltiniu vaikui.
5. Kokios galimos pasekmės, jei vaikas neigs išnaudojimo faktą.
6. Kokį vaidmenį ir funkcijas konkrečiu atveju atlieka policija, teisėsaugos ins-titucijos ir vaiką ginančios tarnybos, tarpinstitucinio bendradarbiavimo ko-ordinatorius, mokykla, nevyriausybinės organizacijos, ir kaip jūs bendradar-biausite bet kuriame išnaudojimo atskleidimo etape.
7. Kas vadovaus visam intervencijos procesui (paprastai juo turėtų tapti dar-buotojas, palaikantis pastovų ryšį su vaiku ir jo šeima, kitų sričių specialis-tais, organizacijomis, ir koordinuojantis bendrą darbą) ir kt.

Pagalbą prekybos žmonėmis aukoms teikiančių NVO sąrašas pateikiamas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tinklalapio <http://socmin.lrv.lt> skyriaus „Veiklos sritys“ srities „Socialinė integracija“ dalyje „Pagalba nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis“³¹.

Mokyklos atsakomybė reaguojant į prekybos žmonėmis atvejus:

- Dalytis turima informacija tarpinstitucinėje atvejo sprendimo koman-doje.
- Derinant su kitomis institucijomis, planuoti intervencijos žingsnius.
- Teikti psichosocialinę pagalbą nukentėjusiam vaikui.
- Dirbti su išnaudoto vaiko klasės draugais / bendraamžiais / mokyklos bendruomene.
- Jeigu yra poreikis, organizuoti specializuotą pagalbą nukentėjusiam vai-kui ir jo šeimai.
- Vykdyti atvejo stebėseną mokykloje.
- Vykdyti prevenciją mokykloje prekybos žmonėmis tema.

31 Pagalba nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis. <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/pagalba-nukentejusiems-nuo-prekybos-zmonemis>

Prevenција mokykloje

Didžiausias mokyklos indėlis kovoje su vaikų išnaudojimu prekybai žmonėmis – prevencija – t. y. siekis, kad mokyklos bendruomenės nariai mokėtų atpažinti prekybos žmonėmis rizikos ir pasireiškimo ženklus, žinotų kaip reaguoti ir kur kreiptis pagalbos. Mokykloje prekybos žmonėmis prevencija gali apimti tokias tikslines grupes:

- Mokiniai
- Tėvai
- Pedagogai ir kitas mokyklos personalas

Prekybos žmonėmis prevencija nėra tik vieno žmogaus, dažniausiai mokyklos socialinio pedagogo, atsakomybė – už prevenciją yra atsakinga visa mokyklos bendruomenė, o už prevencijos organizavimą – mokyklos administracija.

Prevenција nėra vienkartinis renginys kartą per metus – prevencija veiksmingiausia, kai vykdoma nuo jauniausių klasių, nuolat apima įvairias tikslines grupes (mokinius, tėvus, pedagogus), naudojamos įvairios ir įtraukios prevencijos formos, yra integruota į mokyklos gyvenimą.

Mokyklos administracija, siekdama veiksmingos prekybos žmonėmis prevencijos, gali imtis sekančių veiksmų:

- Investuoti į mokyklos personalą: parengti specialistus, konsultuojančius ir vykdančius prevenciją prekybos žmonėmis tema.
- Užtikrinti mokyklos bendruomenės pasirengimą: įtraukti personalą bei mokinių tėvus / globėjus.
- Dirbti su pažeidžiamais vaikais / jaunuoliais.
- Organizuoti prevencinius užsiėmimus mokiniams pagal amžiaus grupes.

Personalas: parengti specialistai

Specialiai parengtų ir apmokytų darbuotojų darbas mokymo įstaigoje gali užtikrinti savalaikį ir profesionalų mokyklos reagavimą į situacijas, kai susiduriama su galimu prekybos žmonėmis pavojumi. Apmokytais specialistais gali būti mokytojai, pavaduotojai, socialiniai pedagogai ir pan.³²

Neretai pasitaiko, jog organizacijoje, kurioje nėra asmens, susipažinusio su prekybos žmonėmis nusikaltimo specifiškumu, susidūrus su tam tikrais atvejais

³² Prekybos žmonėmis bei patyčių ir smurto prevencijos srityse parengtų mokyklų specialistų sąrašą galite rasti: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/12/Prekybos-zmonemis-prevencijos-konsultantai.pdf>

imama abejoti, ar pamatyta problema tikrai gali būti tokia sudėtinga. Neretai pasitaiko, jog nedrįstama kreiptis patarimo ar pagalbos į išorinius ekspertus, uždelšiama ar nesureaguojama tinkamai. Neretai nutinka, jog nusikaltimui įsisenėjus, problemos ima vis labiau plėtotis, gilėti, kai laiku sureagavus būtų užkirstas kelias tolesnėms problemoms.

Esant galimybei, išsiaiškinkite, ar tarp darbuotojų nėra specialistų, anksčiau dalyvavusių mokymuose, skirtuose kovai su prekyba žmonėmis. Galbūt tarp personalo jau yra žmonės, kurie norėtų šioje srityje ir toliau gilinti žinias, konsultuoti mokyklos arba ugdymo įstaigos bendruomenę – mokytojus, auklėtojus, tėvus ir pan.

Jei tokių specialistų nėra – susisiekite su organizacijomis arba jas vienijančia **Nacionaline asociacija prieš prekybą žmonėmis**. Šalia tiesioginio pagalbos prekybos žmonėmis aukoms teikimo, organizacijos visada dalį laiko skiria prevenciniam darbui bei specialistų apmokymui.

Labai svarbu, kad parengti specialistai išmanytų prekybos žmonėmis problematiką, nuolat domėtųsi ir gautų atnaujintą informaciją šia tema, bet taip pat, kad jie būtų **pasirengę atsakyti į dažniausiai kolegoms mokytojams arba mokinių tėvams kylančius klausimus**. Arčiausiai esantys kolegos, su kuriais galima tartis, išsakyti savo nuogaštavimus, net menkus įtarimus, yra vienas geriausių resursų, padedantis kovoti su šiuo nusikaltimu.

Nacionalinė asociacija prieš prekybą žmonėmis (NAPPŽ) Lietuvoje – svarbus šaltinis, kurio dėka galima ne tik konsultuotis, bet ir gauti informacijos apie organizacijas, esančias arčiausiai Jūsų švietimo įstaigos, sužinoti apie artimiausiu metu numatytus mokymus ar pasitarti kitais klausimais. Užmegzkite ryšius su artimiausia pagal buvimo vietą organizacija – tai padės prekybos žmonėmis prevencijos veiklų įgyvendinimui.

<https://stop-trafficking.lt>

Tel. 24/7 8 800 91119

Mokyklos bendruomenės pasirengimas: personalo bei mokinių tėvų / globėjų įtraukimas

Jei mokykla turės parengtą(-us) specialistą(-instructorių), tai palengvins tolesnius žingsnius, skirtus prekybos žmonėmis prevencijai arba vykdyti pagalbą aukoms. Tokio specialisto vaidmuo yra palengvinti prekybos žmonėmis temos „kelį į mokyklas“ suvokimą, užmegzti ryšį su kitais suinteresuotais darbuotojais, organizuoti susitikimus, mokymus, pristatyti prevencinę medžiagą ir prisidėti vykdant kitą veiklą.

KOPŽI nuotr.

Mokyklos bendruomenės pasirengimas galėtų apimti sekančius žingsnius, už kurių įgyvendinimą galėtų būti atsakingas specialistas–instruktorius:

- **Trumpi įvadiniai mokytojų / darbuotojų mokymai** apie prekybą žmonėmis ir situaciją Lietuvoje, o taip pat apie veikimo algoritmą, esant įtarimui (pagalbos dėl mokymų galite kreiptis į artimiausias organizacijas, kurių sąrašą rasite <https://stop-trafficking.lt/apie-mus/>).
 - Svarbu su suinteresuotais mokytojais pasidalyti mokymo programomis, papildoma medžiaga integruotoms pamokoms, kad šie galėtų būti aktyvūs veikėjai kovoje su prekyba žmonėmis. Pamokų pavyzdžiai (pagal amžiaus grupes) pateikiami III skyriuje.
- **Tėvų / globėjų informavimas**, atrandant tam tinkamiausius būdus. Svarbu, kad tėvai / globėjai būtų informuoti, jog mokykla yra suinteresuota aktyviai kovoti su prekybos žmonėmis reiškiniu ir, atsižvelgiant į amžiaus grupes, gali integruoti į užsiėmimus arba pamokas tam tikras temas, ugdančias vaikų kritinį mąstymą, įgalinančias atpažinti pavojus bei mokančias elgtis tam tikrose situacijose. Taip pat tėvai bus supažindinti ir su mokyklos veikimo algoritmu, esant įtarimui dėl prekybos žmonėmis.
 - Norint pasiekti moksleivių tėvus, gali prireikti kūrybiškumo ir atkaklumo. Apsvarstykite galimybę siųsti tam tikrą informaciją per socialinius tinklus, el. paštus arba naujienlaiškius. Galimo laiško tėvams / globėjams pavyzdys pateikiamas prieduose.
- **Bendradarbiavimo ryšių mezgimas**. Svarbu, jog mokyklos bendruomenė žinotų ir esant reikalui glaudžiai bendradarbiautų su artimiausiais partneriais – vietine teisėsauga, vaiko teisių gynėjais, bendruomenėmis, socialinių paslaugų teikimo organizacijomis bei kitomis įstaigomis, kurios prisideda kovojant su priežastimis, kurios gali atvesti į prekeivių žmonėmis pinkles (smurtas šeimoje, prievarta prieš vaikus, probacija ir pan.). Jaunimo švietimo ir informavimo procesą galima vykdyti ir bendradarbiaujant su jaunimo organizacijomis (vaikų dienos centrais, jaunimo erdvėmis arba jaunimo centrais ir pan.).

Darbas su pažeidžiamais vaikais / jaunuoliais

Darbas su pažeidžiamų grupių vaikais / jaunuoliais yra svarbi antrinės prevencijos dalis. Pažeidžiamoms grupėms priskiriamų moksleivių identifikavimas aprašytas aukščiau. Toks darbas gali būti vykdomas tiek **individualiai**, tiek ir **grupėje**. Svarbu, jog mokiniai sulauktų papildomo specialistų dėmesio. Į papildomos individualios pagalbos procesą būtų svarbu įtraukti pedagogus, turinčius ryšį su vaiku / jaunuoliu(-e), mokyklos psichologą, socialinį pedagogą arba socia-

linį darbuotoją. Svarbu, kad toks pažeidžiamas jaunas žmogus atrastų aplinkoje „savą asmenį“, kuris galėtų pagelbėti atskleidžiant priežastis, dėl kurių atsirado potencialios prekybos žmonėmis aukos požymių ir padėtų ieškoti pagalbos susidariusioje situacijoje. Jei „savas asmuo“ nėra baigęs mokymų, tačiau nori tęsti darbą su jaunuoliu (-e), būtų naudinga prevencijos įgyvendinimo tikslais susipažinti su šios metodikos I ir II skyriuose išdėstyta teorine medžiaga.

Vis tik jei matoma, jog mokykloje dirbantiems specialistams nepavyksta užmegzti pozityvaus, ilgalaikio kontakto, į pagalbą galima pasitelkti mokyklos *Vaiko gerovės komisiją*, kuri gali prisidėti, organizuojant pagalbos vaikui teikimą, tardamasi su tėvais (globėjais, rūpintojais), mokytojais dėl jos turinio, teikimo formos ir būdų. Taip pat galima kreiptis į artimiausias specializuotą pagalbą teikiančias organizacijas ir bandyti įtraukti jaunus žmones į prevencines veiklas už mokyklos ribų³³.

Prevenciniai užsiėmimai mokiniams pagal amžiaus grupes

Prevenciniai užsiėmimai mokiniams gali būti organizuojami atskirų renginių metu, klasių valandėlių arba integruotų pamokų metu. Prevencija veiksmingiausia, kai vykdoma nuo ankstyvo amžiaus ir yra naudojamos įvairios ir įtraukios prevencijos formos. Svarbu, kad informacija apie prekybos žmonėmis pavojus bei mokėjimą jiems atsispirti būtų pateikiama atsižvelgiant į mokinių amžių. Užsiėmimų pavyzdžiai mokiniams, pritaikyti pagal amžių, nuo pirmos iki dvyliktos klasės, pateikiami sekančioje dalyje. Plačiau apie įvairius prevencijos metodus ir formas (dailės ir kitų menų taikymą, filmų peržiūrą, vaidybos naudojimą, klasės projektus ir kt.), kurie gali būti taikomi mokykloje vykdomos prevencijos metu, galima susipažinti:

- Karmaza, E., Grigutytė, N., Karmazė, E. G. (2007) Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba. Metodinės rekomendacijos. <https://www.klrppt.lt/wp-content/uploads/2015/03/Smurtas-mokykloje-prevencija-ir-pagalba1.pdf>
- Karmaza, E., Šimaitis, A., ir kiti (2004). Prekyba moterimis ir vaikais: metodiniai patarimai pedagogams. Prevencinės veiklos aspektai.
- Karmaza, E., Kasperavičiūtė, E., ir kiti. (2005). Prekybos žmonėmis pavojai ir prevencinė veikla mokykloje. Metodinės rekomendacijos mokytojams.

33 Pagalbą prekybos žmonėmis aukoms teikiančių NVO sąrašas pateikiamas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tinklalapio <http://socmin.lrv.lt> skyriaus „Veiklos sritys“ srities „Socialinė integracija“ dalyje „Pagalba nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis“.

Priedai

Naudingos nuorodos

Lietuvių kalba

1. Aiškinamasis žodynas prekyba žmonėmis. https://cbss.org/wp-content/uploads/2020/03/Glossary_LT.pdf
2. Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimu centras (KOPŽI): <http://www.anti-trafficking.lt/>
3. Nacionalinė asociacija prieš prekybą žmonėmis: <https://stop-trafficking.lt/>
4. Nepatogaus kino klasė – filmai, padedantys augti: <https://nepatogauskinoklase.lt/>
5. Pagalba nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/pagalba-nukentejusiems-nuo-prekybos-zmonemis>
6. Prekyba žmonėmis: <http://prekybazmonemis.lt/>
7. Prekyba žmonėmis. Pagalbos vaikams linija: <https://pagalbavaikams.lt/pagalba/prekyba-%C5%BEmon%C4%97mis/>
8. Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijos: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7a3026a0a8ae11e59010bea026bdb259/asr>
9. Prekybos žmonėmis prevencija. Nacionalinė švietimo agentūra: <https://www.nsa.smm.lt/svietimo-pagalbos-departmentas/psichologijos-skyrius/prevencija/prekybos-zmonemis-prevencija/>
10. Prekybos žmonėmis prevencija. Ugdymo sodas: <https://duomenys.ugdome.lt/?/mm/dry/med=138>
11. Prevencinių, apsaugos priemonių ir paslaugų teikimas bei tarpinstitucinis bendradarbiavimas prekybos vaikais atvejais. <https://vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/Rekomendacijos%20prekyba%20vaikais.pdf>
12. Tarptautinė migracijos organizacija. Vilniaus biuras: <http://www.iom.lt/>

Anglų kalba

1. Anti-Trafficking review: <https://www.antitraffickingreview.org/>
2. ECPAT international (Pasaulinis organizacijų, kurios dirba su vaikų seksualiniu išnaudojimu, tinklas): <https://www.ecpat.org/>
3. European Network Against Trafficking in Human Beings: <http://lastradainternational.org/>
4. European NGO's platform against trafficking exploitation and slavery (ENPATES): <http://enpates.org/partners>

5. Guidelines for Schools on the Prevention of Human Trafficking of Students, New Jersey, 2022: https://nj.gov/education/students/safety/health/ht/HT%20Prevention%20Guidelines%20for%20Schools_Jan2022.pdf
6. International Organization for Migration (IOM): <http://iom.by/en/>
7. NO slavery. Education for social justice: <https://www.thenoproject.org>
8. Religious in Europe Networking Against Trafficking and Exploitation (RENATE): <https://www.renate-europe.net>

Laiško tėvams pavyzdys

Gerbiami tėvai, globėjai,

Šio laiško tikslas – informuoti jus, kad šiais mokslo metais mūsų mokykla vykdys smurto ir prekybos žmonėmis prevencinę programą, kurios metu įvairios veiklos bus skiriamos visai mokyklos bendruomenei – mokyklos darbuotojams, mokiniams ir jų šeimų nariams. Jūsų dukra / sūnus šiais mokslo metais dalyvaus pamokose, kurių metu bus kalbama apie prekybos žmonėmis pavojus vaikams. Šių papildomų užsiėmimų ar integruotų pamokų prevencinis tikslas yra apsaugoti vaikus nuo nusikaltimo bei išmokyti ne tik atpažinti pavojingas situacijas, bet ir tinkamai reaguoti ieškant pagalbos.

Kodėl tai svarbu?

Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, vis dar susiduriame su šiuolaikine vergovės forma – prekyba žmonėmis. Tarptautinės Darbo Organizacijos (ILO) duomenimis, pasaulyje šiandien vis dar yra **daugiau nei 40 mln.** šiuolaikinės vergijos aukų. Pasaulyje beveik **20 proc. visų aukų yra vaikai arba pilnametystės dar nesulaukę asmenys.** Manoma, jog prekyba žmonėmis yra vienas iš trijų pelningiausių organizuotų nusikaltimų pasaulyje (kiti du – tai prekyba ginklais ir prekyba narkotikais), o prekybos žmonėmis rinkos vertė siekia 99 mlrd. dolerių ir tai praktiškai prilygsta pasaulinei kompiuterių rinkai. Deja, remiantis statistiniais duomenimis, atpažįstama bei išaiškinama tik apie 0,04 proc. prekybos žmonėmis atvejų, kas reiškia, jog dauguma nukentėjusiųjų lieka nepastebėti. Lietuvoje kasmet taip pat nustatoma vis naujų prekybos žmonėmis atvejų, nusikaltėlių veikimo būdai keičiasi, o tarp aukų atsiranda ir nepilnamečių asmenų. Vaikai – tai viena pažeidžiausių visuomenės grupių, todėl norime, jog jie būtų saugūs ne tik dabar, bet ir išmokyti atpažinti šio nusikaltimo požymius ateityje bei žinotų būdus, kaip išvengti pavojingų situacijų.

Šiais mokslo metais prevencinių užsiėmimų metu:

- I–IV klasių mokiniai mokysis nubrėžti elgesio taisykles, kad žinotų koks elgesys yra tinkamas / netinkamas ir mokėtų nustatyti asmenines ribas, siekiant išlikti saugiems bendraujant su kitais.
- V–VI klasių mokiniai bus supažindinami su šiuolaikinės vergovės ir išnaudojimo formomis, bus ugdomas jų kritinis mąstymas ir sprendimų priėmimas, ugdomos vertybės ir pagarbus požiūris į žmogaus laisves ir teises.
- VII–VIII klasių mokiniai užsiėmimų metu bus supažindinami su prekybos žmonėmis formomis ir grėsmių požymiais, suteikiama informacija kur kreiptis pagalbos, siekiant padėti sau ir kitiems. Bus ugdoma mokinių savivoka, atsparumas kitų įtakai, gebėjimai dorotis su stresu ir emocijomis, bendravimo ir tarpasmeniniai įgūdžiai.

- IX–XII klasių mokiniams užsiėmimų metu bus suteikiama žinių apie prekybos žmonėmis pavojus išvykstant į užsienį ir išnaudojimą seksualiniais tikslais. Su mokiniais bus diskutuojama apie sveikų santykių kūrimą, fizinės ir emocinės ribas santykiuose, bus ugdomi sveiki streso įveikimo būdai ir vykdoma psichotropinių medžiagų vartojimo prevencija.

Mokykla taip pat organizuos susitikimus su psichologais, teisėsaugos atstovais ir nevyriausybinių organizacijų, dirbančių su prekybos žmonėmis problema, specialistais – turėsite galimybę išgirsti aktualiausių mūsų rajono ir Lietuvos informaciją ir aptarti Jums rūpimus klausimus.

Jei turite klausimų, susijusių su laiške pateikta informacija, galite susisiekti su savo dukros / sūnaus klasės auklėtoja arba socialine pedagoge [vardenis, pavardenis], kuri konsultuoja prekybos žmonėmis, patyčių bei smurto prevencijos klausimais [kontaktai].

Su pagarba

Vardenis Pavardenis
X mokyklos direktorius

Pagalbos šaltiniai

Nukentėjus nuo prekybos žmonėmis Lietuvoje:

- Bendrasis pagalbos telefonas 112 arba artimiausias policijos skyrius.
- Vaiko teisių apsaugos tarnyba.
- Nacionalinė asociacija prieš prekybą žmonėmis (NAPPŽ) Lietuvoje: <https://stop-trafficking.lt>, 24/7 Tel. 8 800 91119.
- Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimu centras (KOPŽI): <http://www.anti-trafficking.lt/>, 24/7 Tel. 8 679 61617.
- Dingusių žmonių šeimų paramos centrą: www.missing.lt, dingus vaikui psichologinę ir teisinę pagalbą artimieji gali gauti paskambinę karštąja linija 116000 visą parą 7 dienas per savaitę.
- Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centras, <https://www.moteriai.lt/lt/pries-prekyba-zmonemis-programa/> Tel. 8 463 50099
- Vyrų krizių centras Kaune, <https://www.vyrukrc.lt> Tel. 8 636 81621
- Vilniaus arkivyskupijos Carito Pagalbos smurto aukoms programa, <https://vilnius.caritas.lt> Tel. 8 699 90866
- Specialistai, konsultuojantys prekybos žmonėmis, patyčių bei smurto prevencijos klausimais <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/12/Prekybos-zmonemis-prevencijos-konsultantai.pdf>

Nukentėjus nuo prekybos žmonėmis užsienyje:

- Bendrasis pagalbos telefonas 112 arba užsienio šalies teisėsaugos pareigūnai.
- Lietuvos ambasada ar konsulinis skyrius toje šalyje: <https://www.urm.lt/default/lt/embasycontacts>
- Organizacijos, teikiančios pagalbą prekybos žmonėmis aukoms toje šalyje:

Šalis	Organizacija, kontaktai	Ambasados / konsuliniai skyriai
 Airija	Ruhama www.ruhama.ie +353 1 836 0292 admin@ruhama.ie	LR ambasada Airijoje http://ie.mfa.lt +353 1 203 5737 konsulinis.ie1@urm.lt
 Austrija	Men Via http://www.men-center.at/via.html +43 699 174 82 186 kjf.via@wienkav.at	LR ambasada Austrijos Respublikoje, Slovakijos Respublikai, Slovėnijos Respublikai http://at.mfa.lt +43 1 718 5467 amb.at@urm.lt
 Belgija	Payoke https://www.payoke.be +32 (0)3 201 16 90 trafficking@payoke.be	Lietuvos Respublikos ambasada Belgijos Karalystėje Liuksemburgo Didžiąjai Hercogystei ir Alžyro Liaudies Demokratinei Respublikai http://be.mfa.lt +32 2 401 9895 amb.be@urm.lt
 Bulgarija	Animus Association Foundation www.animusassociation.org +359 (0) 2 983 52 05	Lietuvos Respublikos ambasada Rumunijoje ir Bulgarijos Respublikai http://ro.mfa.lt +40 2 131 15997 amb.ro@urm.lt
 Čekija	La Strada Czech Republic www.strada.cz +420 222 71 71 71 pomoc@strada.cz	Lietuvos Respublikos ambasada Čekijos Respublikoje ir Šveicarijos Konfederacijai http://cz.mfa.lt +42 02 572 101 22 amb.cz@urm.lt
 Danija	AmiAmi www.amiami.dk +45 2169 3414 mail@amiami.dk	Lietuvos Respublikos ambasada Danijos Karalystėje ir Islandijos Respublikai http://dk.mfa.lt +45 39 636 207 amb.dk@urm.lt

Šalis	Organizacija, kontaktai	Ambasadros / konsuliniai skyriai
 Estija	Living for tomorrow www.lft.ee +372 6607 320 https://www.facebook.com/living.for.tomorrow	Lietuvos Respublikos ambasada Estijos Respublikoje http://ee.mfa.lt +372 616 49 91 amb.ee@urm.lt
 Graikija	The A21 Campaign Greece +30 231 00 19 880 info@1109.gr	Lietuvos Respublikos ambasada Graikijos Respublikoje, Kipro Respublikai ir Albanijos Respublikai http://gr.mfa.lt +30 210 72 94 357 amb.gr@urm.lt
 Ispanija	Proyecto Esperanza – Adoratrices www.proyectoesperanza.org +34 607 542 515 info@proyectoesperanza.org	Lietuvos Respublikos ambasada Ispanijos Karalystėje, Argentinos Respublikai, Andoros Kunigaikštystei, Nuolatinė atstovybė prie Pasaulio turizmo organizacijos http://es.mfa.lt +34 91 702 21 16, amb.es@urm.lt
 Italija	On the Road Onlus www.ontheroadonlus.it 348.8516943 info@ontheroadonlus.it	Lietuvos Respublikos ambasada Italijos Respublikoje, Maltos Respublikai, San Marino Respublikai ir Libijai, Nuolatinė atstovybė prie Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacijos http://it.mfa.lt +39 06 855 90 52 amb.it@urm.lt
 Jungtinė Karalystė	ECPAT UK www.ecpat.org.uk/ 020 7607 2136 info@ecpat.org.uk	Lietuvos Respublikos ambasada Jungtinėje Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystėje, Omano Sultanatui, Afrikos Sąjungai, Federacinei Demokratinei Etiopijos Respublikai ir Portugalijos Respublikai http://uk.mfa.lt +44 (0)20 7592 2840 amb.uk@urm.lt

Šalis	Organizacija, kontaktai	Ambasados / konsuliniai skyriai
 Kipras	Cyprus STOP Trafficking https://cyprusstoptrafficking.webs.com/ +357 22 771063 cyprus.stop.trafficking@gmail.com	Lietuvos Respublikos ambasada Graikijos Respublikoje, Kipro Respublikai ir Albanijos Respublikai http://gr.mfa.lt +30 210 72 94 357 amb.gr@urm.lt
 Kroatija	PETRA Network www.rcne.com/contact/countries/croatia/ 0800 77 99	Lietuvos Respublikos ambasada Kroatijos Respublikoje http://hr.mfa.lt/ +385 164 47785 amb.hr@urm.lt
 Latvija	MARTA Centre www.marta.lv +371 67378539 centrs@marta.lv	Lietuvos Respublikos ambasada Latvijos Respublikoje http://lv.mfa.lt +371 67 321 519 amb.lv@urm.lt
 Lenkija	La Strada Poland www.strada.org.pl +48 22 628 99 99 strada@strada.org.pl	Lietuvos Respublikos ambasada Lenkijos Respublikoje http://pl.mfa.lt +48 22 625 33 68, amb.pl@urm.lt
 Liuksemburgas	SAVTEH www.fed.lu +352 26 48 26 31 organisation@fed.lu	Lietuvos Respublikos ambasada Belgijos Karalystėje Liuksemburgo Didžiąjai Hercogystei ir Alžyro Liaudies Demokratinei Respublikai http://be.mfa.lt +32 2401 9895 amb.be@urm.lt
 Malta	The People for Change Foundation www.pfcmalta.org info@pfcmalta.org	Lietuvos Respublikos ambasada Italijos Respublikoje, Maltos Respublikai, San Marino Respublikai Ir Libijai, Nuolatinė atstovybė prie Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacijos http://it.mfa.lt +39 06 855 90 52 amb.it@urm.lt

Šalis	Organizacija, kontaktai	Ambasadros / konsuliniai skyriai
 Nyderlandai	CoMensha www.comensha.nl +31 (0) 33 448 1186 info@comensha.nl	Lietuvos Respublikos ambasada Nyderlandų Karalystėje ir Nuolatinė atstovybė prie Cheminio ginklo uždraudimo organizacijos http://nl.mfa.lt +31 70 385 5418 amb.nl@urm.lt
 Portugalija	Akto www.akto.org + 351 925854000 cap@akto.org	Lietuvos Respublikos ambasada Jungtinėje Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystėje, Omano Sultanatui, Afrikos Sąjungai, Federacinei Demokratinei Etiopijos Respublikai ir Portugalijos Respublikai http://uk.mfa.lt +44 (0)20 7592 2840 amb.uk@urm.lt
 Prancūzija	Association ALC www.acse-alc.org + 33 4 92 15 10 51 ac.se@association-alc.org	Lietuvos Respublikos ambasada Prancūzijos Respublikoje, Maroko Karalystei, Monako Kunigaikštystei ir Tuniso Respublikai http://fr.mfa.lt +33 1 40 54 50 50 amb.fr@urm.lt
 Rumunija	ADPARE http://www.adpare.eu/ +40212 53 29 04 adpare@adpare.eu	Lietuvos Respublikos ambasada Rumunijoje ir Bulgarijos Respublikai http://ro.mfa.lt +40 213115997 amb.ro@urm.lt
 Slovakija	Caritas Slovakia www.charita.sk +421 2 5443 1506 sekretariat@charita.sk	LR ambasada Austrijos Respublikoje, Slovakijos Respublikai, Slovėnijos Respublikai http://at.mfa.lt +43 1 718 5467 amb.at@urm.lt
 Slovėnija	Drustvo Kljuc www.drustvo-kljuc.si +38612322122 info@drustvo-kljuc.si	

Šalis	Organizacija, kontaktai	Ambasadros / konsuliniai skyriai
 Suomija	Victim Support Finland www.riku.fi 116006 help@riku.fi	Lietuvos Respublikos ambasada Suomijos Respublikoje http://fi.mfa.lt +358 9 6844880 amb.fi@urm.lt
 Švedija	Swedish Platform Civil Society Against Human Trafficking www.manniskohandel.se 46 (0)76 5974 199 info@manniskohandel.se	Lietuvos Respublikos ambasada Švedijos Karalystėje http://se.mfa.lt +46 8 667 54 55 amb.se@urm.lt
 Vengrija	SA Foundation www.safoundation.com/hungary (604) 568 8994 info@safoundation.com	Lietuvos Respublikos ambasada Vengrijoje, Serbijos Respublikai, Bosnijai ir Hercegovinai, Juodkalnijai ir Šiaurės Makedonijos Respublikai http://hu.mfa.lt +36 1 224 79 10 amb.hu@urm.lt
 Vokietija	German NGO Network against Trafficking in Human Beings www.kok-buero.de + 49 30 263 911 76 info@kok-buero.de	Lietuvos Respublikos Ambasada Vokietijos Federacinėje Respublikoje http://de.mfa.lt +49 30 890 681 0 konsulat.de@mfa.lt

III. Prevencinių užsiėmimų pavyzdžiai

Prekybos žmonėmis prevenciniai užsiėmimai parengti skirtingoms klasėms, atsižvelgiant į vaikų amžių, kognityvinių gebėjimų ir socialinę-emocinę raidą. Kiekvienai amžiaus grupei pateikiami dviejų skirtingų temų pamokų pavyzdžiai, nurodant konkrečius mokymo būdus, metodus ir užduotis.

Kiekvienoje pamokoje numatytiems prevenciniams užsiėmimams skiriama 40–45 min. Metodinė medžiaga struktūruojama nurodant pamokos temą, siekius ir ugdomas kompetencijas, reikalingas darbo priemones, darbo formas, užsiėmimų eigą ir trukmę, reikalingą mokymo medžiagą ir papildomą informacinę medžiagą užsiėmimų vedantiesiems.

Išskirtos keturios mokinių grupės pagal amžių: 1–4, 5–6, 7–8 ir 9–12 klasių mokiniai. Su mažiausiais mokiniais nepavyks tiesiogiai kalbėti apie prekybos žmonėmis pavojus, tačiau labai svarbu ugdyti jų bazinį pasitikėjimą, gebėjimą atpažinti nesaugias situacijas ir priimti tinkamus sprendimus, kas sudarytų pagrindą prekybos žmonėmis prevencijai vyresniame amžiuje. Vyresniame mokinių amžiuje kiekviena anksčiau pristatyta tema yra svarbi, prie jos galima (o kartais ir būtina) grįžti esant poreikiui. Trumpai apžvelgsime kiekvienos amžiaus grupės prekybos žmonėmis prevencijos temas, išskirdami konkrečių dviejų temų pavyzdines pamokas.

Pradinių klasių (6–9 metų) mokiniams svarbu nubrėžti elgesio taisykles, kad jie žinotų koks elgesys yra tinkamas / netinkamas ir mokėtų nustatyti asmenines ribas, siekiant išlikti saugiams bendraujant su kitais. Pagrindinės temos:

- Asmeninio saugumo taisyklės
- Pagarba sau ir kitiems
- Pasitikėjimas savo jėgomis
- Malonūs / netinkami prisilietimai
- Geros / blogos paslaptys
- Saugios / pavojingos situacijos
- Patikimas suaugęs ir kreipimasis pagalbos

Prekybos žmonėmis ir seksualinio išnaudojimo identifikacijai labai svarbu žinoti koks kitų elgesys netinkamas, jį atpažinti ir tinkamai reaguoti kreipiantis pagalbos į suaugusiuosius. Pateikiame dviejų pamokų medžiagą: „Prisilietimų pasaulis“ ir „Paslapčių labirintai“.

Naudingos nuorodos:

- Taisyklės ir ribos. Ankstyvojo mokyklinio amžiaus vaikams. http://www.pozityvitevyste.lt/_sites/pozityvitevyste/media/Pagal_meniu/Tevams/Patari-

mai_tevams/2010%20pozityvi%20tevyse%20-%20taisykles%20ir%20ribos.pdf

- Kasperavičiūtė, E. Kitos spalvos saulė. https://atzalynas.net/uploads/Bendruomene/Socialine/Kitos_spalvos_saule.pdf
- Šikaitė, V. (1998). Tikra knygelė apie skriaudą: II dalis, Vaikams. Vilnius: Folium.
- Stalo žaidimas „Kelias namo“. Mokomasis – terapinis žaidimas vaikų saugumo įgūdžiams lavinti, skirtas 6–12 m. vaikams. Saugaus vaiko centras. <http://saugus-vaikas.lt/zaidimai/kelias-namo/>
- Išsamus vadovas tėvams ir specialistams apie Kiko. <https://www.delfinukas.lt/wp-content/uploads/2018/03/2015-10-Issamus-vadovas-tevams-ir-specialistams-apie-KIKO.pdf>
- E. mokymai, kaip kalbėtis su vaikais apie lytiškumą ir seksualinę prievartą. <http://www.pvc.lt/lt/pradzia/9-naujienos/431-e-mokymai-kaip-kalbetis-su-vaikais-apie-lytiskuma-ir-seksualine-prievarta>
- Praktinių grupinių užsiėmimų pavyzdžiai darbui su vaikais ir šeima. <https://www.aviva.lt/upload/medialibrary/94c/94c5ba71bd67d18ec4b7ac4d53639ebd.pdf>
- Patarimai mokytojui: lytiškumo ugdymas ir rengimas šeimai pradinėse klasėse. https://www.ivairovesnamai.lt/_files/ugd/8e1bf1_28c63481f6bb4cd09d0ee8631bd59380.pdf

5–6 klasių (10–12 metų) mokiniai turėtų ne tik turėti ankstesniame amžiuje aprašytus įgūdžius ir žinias, bet ir vystyti bendravimo ir tarpasmeninius įgūdžius, ugdyti kritinį mąstymą ir priimti sprendimus. Pagrindinės prekybos žmonėmis prevencijos temos:

- Šiuolaikinės vergovės ir išnaudojimo formos
- Prekybos žmonėmis reiškimo pavojai
- Vaikų išnaudojimas prekybos žmonėmis tikslais
- Pagalbos šaltiniai turint įtarimų, kad kitas žmogus yra išnaudojamas arba tapęs prekybos žmonėmis auka
- Savo emocijų pažinimas ir pasitikėjimas savimi

Prekybos žmonėmis prevencijai labai svarbu formuoti tinkamas vertybes ir pagarbų požiūrį į žmogaus laisves ir teises. Pateikiame dviejų integruotų pamokų medžiagą: „Vergo kaina“ (integruota istorijos pamoka) ir „Laiškas mamai“ (integruota anglų kalbos pamoka).

Naudingos nuorodos:

- Visuotinė žmogaus teisių deklaracija; <https://childrenandarmedconflict.un.org/keydocuments/lithuanian/universaldeclara1.html>
- Vaiko teisių konvencija – vaikams; <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/vaiko-teisiu-apsauga/vaiko-teisiu-konvencija-vaikams?lang=lt>
- Lygybės laboratorija: saugios aplinkos mokykloje kūrimo vadovas; https://lygybe.lt/data/public/uploads/2021/11/lygybes-laboratorija_-saugios-aplinkos-mokykloje-kurimo-vadovas.pdf

Šiame amžiuje mokiniai, dažniausiai jau be aktyvios tėvų priežiūros, naudojami internetu. Kadangi verbavimas ir išnaudojimas prekybos žmonėmis tikslais gali vykti ir internetu, saugumas internete tampa labai svarbus. Šiame amžiuje mokiniams svarbu ugdyti skaitmeninį raštingumą ir skiepyti tinkamus bei saugius naudojimosi internetu įgūdžius. Plačiau:

- Elektroninės patyčios ir jų prevencija. https://www.bepatyciu.lt/media/files/downloadable/elektronines_patycios__perziurai_galutinis_FcYPqOY.pdf
- Saugesnis internetas jūsų vaikams: augu internete, <https://auguinternete.lt/>
- Draugiškas internetas, <https://www.draugiskasinternetas.lt/>
- Saugesnis internetas, <https://www.vaikulinija.lt/projektai-ir-iniciatyvos/projektas-saugesnis-internetas/>
- Rekomendacijos tėvams ir globėjams dėl vaikų saugumo internete. https://www.rrt.lt/wp-content/uploads/2020/04/Rekomendacijos-t%C4%97vams-d%C4%97l-vaik%C5%B3-saugumo_RRT.pdf

7–8 (13–14 metų) mokiniams svarbu puoselėti sąmoningumą, pilietinę ir kultūrinę brandą, ugdyti emocinius-socialinius įgūdžius. Šiuo metu išryškėja pirmosios pastangos tapti nepriklausomam nuo tėvų. Ypač reikšminga bendraamžių įtaka ir tinkamų draugų ratas (lengvai pasiduodama bendraamžių spaudimui, blogai įtakai, rizikingoms veikloms), tad būtina ugdyti mokinių savivoką, atsparumą kitų įtakai, gebėjimus valdyti stresą ir emocijas, puoselėti bendravimo ir tarpasmeninius įgūdžius.

Kalbant apie prekybą žmonėmis, šio amžiaus mokiniai turėtų:

- Žinoti prekybos žmonėmis formas, grėsmių požymius, nusikaltimo būdus bei bauses
- Žinoti kur kreiptis pagalbos, siekiant padėti sau ir kitiems
- Krištiškai mąstyti bei vertinti viešojoje erdvėje esančią informaciją prekybos žmonėmis tema
- Žinoti nepilnamečių darbo paieškos ir nelegalaus darbo ypatumus bei savo teises

Pateikiame dviejų pamokų medžiagą: „Man taip nenutiks“ (Lietuvos žiniasklaidos straipsnių apie skirtingas prekybos žmonėmis formas (su tikromis istorijomis) analizė) ir „Neužkibk, o užsidirbk“ (simuliacinio žaidimo pagalba siekiama supažindinti mokinius su nepilnamečių darbo paieškos ypatumais ir prekybos žmonėmis pavojais).

Naudingos nuorodos:

- Metodinis veiklų vadovas. Veiklos skirtos smurto lyties pagrindu prevencijai ir intervencijai pagal pozityviosios psichologijos principus. https://cb-6643de-6f19-4611-a833-7dde8696ba7c.filesusr.com/ugd/07e0f2_4e82d055590a4283a3eb3af3c9d92ba6.pdf
- Prevencinių, apsaugos priemonių ir paslaugų teikimas bei tarpinstitucinis bendradarbiavimas prekybos vaikais atvejais. <https://vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/Rekomendacijos%20prekyba%20vaikais.pdf>

9–12 klasių (15–18 metų) mokiniams būdinga tai, kad formuojasi jų asmenybės tapatumo jausmas, vertybės, gyvenimo tikslai. Šiame amžiuje paaugliai siekia dar didesnės psichologinės nepriklausomybės nuo tėvų, save pradeda laikyti suaugusiais ir siekia tai įtvirtinti atkartodami suaugusiųjų pomėgius ir veiklas (dauguma paauglio konfliktų su suaugusiaisiais kyla dėl artimųjų nenoro šią teisę pripažinti). Vis labiau domimasi priešingos lyties bendraamžiais, užsimezga romantiniai santykiai, patiriama pirmoji meilė, jeigu pastaroji dar nebuvo patirta anksčiau. Tad ir vykdant prekybos žmonėmis prevenciją svarbu kalbėti sekančiomis, labiau bendromis (integuotomis) temomis:

- Draugysčių mezgimas, sveikų santykių kūrimas
- Fizinės ir emocinės ribos, sutikimas intymumui
- Asmeninės galios pajautimas ir galios bei kontrolės pusiausvyra santykiuose
- Pasimatymų etiketas ir prievarta, seksualinis išnaudojimas
- Savęs ir kitų atstovėjimas (apgynimas)
- Paslapčių saugojimas ir kreipimasis pagalbos
- Sveikų įveikos būdų ugdymas ir psichotropinių medžiagų vartojimo prevencija

Kadangi paaugliai jau pasiekia tą amžių, kai gali vieni keliauti į užsienį, vykdant prekybos žmonėmis prevenciją svarbu kalbėti apie išnaudojimo formas išvykus į užsienį, ugdyti kritinį mąstymą ir gebėjimus priimti tinkamus sprendimus probleminėse situacijose.

Pateikiame dviejų pamokų medžiagą: „Prekyba žmonėmis neturi sienų“ ir „Saugūs pasimatymai“ (galima integruoti į lytiškumo ugdymo programą).

Naudingos nuorodos:

- Gidas suaugusiems, kaip atsakyti į (ne)patogius paauglių klausimus, https://www.ivairovesnamai.lt/_files/ugd/691f03_b076d7527de04576a46fc13352a167e7.pdf
- Kaip kalbėti(s) ir diskutuoti lyčių temomis su mokiniais? https://www.ivairovesnamai.lt/_files/ugd/07e0f2_2fd0f7c1bca043ea821fcc559f81220.pdf
- Paauglystė ir lytiniai santykiai: vedlys atviriems pokalbiams, https://www.ivairovesnamai.lt/_files/ugd/07e0f2_24322d55367c4f79add7a28ef23f1b32.pdf
- Take a stand for healthy relationship, <https://www.teens4healthyrelationships.com>

Prevenciniai užsiėmimai gali vykti ne tik atskirų pamokų, klasės valandėlių ar renginių metu – pateikiame du pavyzdžius (5–7 klasių mokiniams), kai prekybos žmonėmis tema integruojama į kitas – istorijos ir anglų kalbos – pamokas. Pateikti prevencinių pamokų užsiėmimai gali būti lanksčiai naudojami pagal poreikį, atsižvelgiant į situacijos aktualumą (pvz., nuskambėjus prekybos vaikais atvejui žiniasklaidoje ar paaiškėjus, kad mokiniai yra įtraukinėjami į nusikalstamas grupuotes) ir integruojami į kitas pamokas ar dėstomus dalykus (pvz., tema apie saugius pasimatymus gali būti aptariama lytiškumo ugdymo programoje).

Apžvalginės pavyzdinių pamokų prekybos žmonėmis prevencijos temomis lentelės

Klasė	1–4 6–9 metai	Pamokos pavadinimas	PRISILIETIMŲ PASAULIS
Tikslas	<p>Siekama nustatyti pagrindines kūno saugumo taisykles, kurios labai svarbios, siekiant išvengti prekybos žmonėmis pavojų, suteikiant mokiniams žinių ir įgūdžių:</p> <ul style="list-style-type: none"> • atskirti gerus ir blogus prisilietimus; • nustatyti asmenines ribas; • pasakyti, jei prisilietimas nepatinka; • žinoti saugaus prisilietimo taisykles; • turėti patikimą suaugusį asmenį, į kurį galėtų kreiptis ištikus bėda ar pasijutus nesaugiai. 		
Užduotys	<ul style="list-style-type: none"> • Prisilietimų įvairovė: geri, blogi, saugūs prisilietimai • „Kiko ir ranka“ (apatinių drabužėlių taisyklė) • Saugaus prisilietimo taisyklės • Ribų nustatymas sakant „Ne“ • Pasitikėjimo ranka 		

Klasė	1–4	Pamokos pavadinimas	PASLAPČIŲ LABIRINTAI
Tikslas	<p>Siekama padėti vaikams atskirti geras ir blogas paslaptis bei netinkamą kitų žmonių elgesį. Tokiu būdu vaikai mokytųsi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • išvengti kitų manipuliavimo jais, prašant saugoti netinkamą paslaptį; • labiau suprasti savo jausmus, kai kiti asmenys jų ko nors prašo; • pasitikėti savo jausmais ir remiantis jais priimti sprendimus apie kito žmogaus elgesio (ne)tinkamumą, • kreiptis pagalbos; • turėtų konkretų asmenį, kuriuo pasitiki, ir kuris yra informuotas, kad vaikas į jį kreipsis, jei jam nutiks kokia nors bėda. 		
Užduotys	<ul style="list-style-type: none"> • Paslapčių labirintas: smagios, neįdomios, sunkios paslaptys • Margaritos istorija • Laiškas asmeniui, kuriuo vaikas pasitiki 		

Klasė	5–6 10–12 metų	Pamokos pavadinimas	Integruota istorijos pamoka „VERGO KAINA“
Tikslas	<p>Siekama supažindinti mokinius su vergovės reiškiniu, akcentuojant šiuolaikinės vergovės apraiškas bei žmonių išnaudojimo formas, ugdant kritinį mąstymą, o taip pat padėti mokiniams formuoti istorinę sąmonę, supratimą, kad šiandienos pasaulis, jo tvarka ir vertybės yra istoriškai sąlygotos ir kintančios.</p> <p>Mokiniai įgis žinių ir įgūdžių:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kas yra vergovė, kaip ji pasireiškė nuo seniausių laikų pasaulio, Europos ir Lietuvos istorijoje; • kokios šiuolaikinės vergovės formos vis dar stebimos šiandien; • kur kreiptis pagalbos, turint įtarimų, kad kitas žmogus yra išnaudojamas arba tapus prekybos žmonėmis auka. 		
Užduotys	<ul style="list-style-type: none"> • „Ar egzistuoja vergovė šiandien?“ • Prekybos žmonėmis mitai ir faktai 		

Klasė	5–6	Pamokos pavadinimas	Integruota anglų kalbos pamoka „LAIŠKAS MAMAI“
Tikslas	<p>Siekama supažindinti vaikus su prekybos žmonėmis reiškiniu bei formomis tuo pačiu ugdant anglų kalbos klausymosi bei kalbėjimo įgūdžius. Tokiu būdu būtų lavinamas gebėjimas suprasti ilgesnio teksto pagrindinę informaciją bei atpažinti netiesiogiai išreikštą pagrindinę mintį arba problemą. Mokiniai mokytųsi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • suprasti prekybos žmonėmis reiškinių pavojus; • atpažinti vieną iš labai gerai „maskuojamų“ prekybos žmonėmis formų – vaikų išnaudojimą nusikaltimams vykdyti; • atpažinti migracijos reiškinių keliamus pavojus, ypač jei į užsienį vyksta nepilnamečiai asmenys; • diskutuoti klausyto teksto pagrindu. 		
Užduotys	<ul style="list-style-type: none"> • Anglų kalbos žodynėlis prekybos žmonėmis tema • Filmo „Nicu“ aptarimas • Jei taip nutiktų Lietuvoje: kur kreiptis 		

Klasė	7–8 13–14 metų	Pamokos pavadinimas	MAN TAIP NENUTIKS
Tikslas	<p>Siekama ugdyti mokinių gebėjimą kritiškai mąstyti bei vertinti viešojoje erdvėje esančią informaciją prekybos žmonėmis tema, puoselėjant sąmoningumą, pilietinę ir kultūrinę brandą ir socialinius įgūdžius. Mokiniai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • susipažins su realiomis Lietuvos žiniasklaidoje aprašytais prekybos žmonėmis istorijomis, bausmėmis už nusikaltimą; • sužinos apie prekybos žmonėmis reiškinių pavojus ir formas; • bus ugdomas kritinis mąstymas ir informacijos vertinimas; • skatinamas pagalbos kreipimasis ir pilietinis atsakingumas siekiant padėti kitiems. 		
Užduotys	<ul style="list-style-type: none"> • Lietuvos žiniasklaidos straipsniai apie skirtingas prekybos žmonėmis formas (su tikromis istorijomis) • Atmintinė apie prekybą žmonėmis 		

Klasė	7–8	Pamokos pavadinimas	NEUŽKIBK, O UŽSIDIRBK
Tikslas	<p>Siekama atliepti vaikų poreikį užsidirbti pinigų, supažindinant juos su nepilnamečių darbo paieškos ypatumais ir prevenciškai apsaugant nuo prekybos žmonėmis pavojų. Mokiniai įgis žinių ir įgūdžių sekančiose temose:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nepilnamečių darbo ypatumai; • nelegalaus darbo pavojai; • prekybos žmonėmis pavojų atpažinimas, sprendžiant simuliacines darbo paieškos situacijas; • kritinio mąstymo ugdymas priimant sprendimus; • kreipimasis pagalbos nukentėjus arba jei kyla įtarimų. 		
Užduotys	<ul style="list-style-type: none"> • Simuliacinis žaidimas „Neužkibk, o užsidirbk“ • Rekomendacijos „Jei įsidarbinti nori asmuo iki 18 metų: patarimai tėvams, vaikams, darbdaviams“ 		

Klasė	9–12 15–18 metų	Pamokos pavadinimas	PREKYBA ŽMONĖMIS NETURI SIENŲ
Tikslas	<p>Siekama supažindinti mokinius su prekybos žmonėmis ir išnaudojimo formomis išvykus į užsienį bei ugdyti kritinį mąstymą ir gebėjimus priimti tinkamus sprendimus probleminėse situacijose. Mokiniai įgis žinių ir įgūdžių:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kaip ir kodėl prekybos žmonėmis aukos dažniausiai nekalba apie savo patirtį; • kaip galima išvengti prekybos žmonėmis pinklių prieš vykstant į užsienį; • kur kreiptis pagalbos, turint įtarimų, kad kitas žmogus yra išnaudojamas arba tapęs prekybos žmonėmis auka; • kaip bendrauti ir priimti į savo ratą žmogų, kuris yra nukentėjęs nuo prekybos žmonėmis. 		
Užduotys	<ul style="list-style-type: none"> • Straipsnio „Užsienio lietuviai prekybos žmonėmis tinkle: nuo priverstinio darbo iki išnaudojimo nusikaltimams“ ir vaizdo filmo „Emigranto pusmetis per 1 minutę tylos“ aptarimas • Situacijų, susijusių su prekyba žmonėmis, sprendimas 		

Klasė	9–12	Pamokos pavadinimas	SAUGŪS PASIMATYMAI
Tikslas	<p>Su vyresnio amžiaus mokiniais siekiama aptarti bendravimo, draugysčių mezgimo ir saugių pasimatymų taisykles. Mokiniai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • aptars taisykles ir klaidingus įsivaizdavimus einant į pasimatymus; • aptars pažinčių programėlių saugumo taisykles; • susipažins su pasimatymų prievartos reiškiniu; • supras pasimatymų metu galimus pavojus ir žinos kaip jų išvengti; • žinos, kur kreiptis, jei per pasimatymą jis / ji arba draugai patyrė prievartą. <p>Užsiėmimo metu bus ugdomas mokinių kritinis mąstymas ir skatinamas pagalbos kreipimasis.</p>		
Užduotys	<ul style="list-style-type: none"> • Patarimai saugiems pasimatymams • Prevencinis filmas 9–12 klasių mokiniams (trukmė – 6 min.) • Santykių vertinimas: sveiki santykiai 		

Preveninių prekybos žmonėmis užsiėmimų pavyzdžiai 1–4 klasei

Pavadinimas	PRISILIETIMŲ PASAULIS
Tikslinė grupė	6–9 metų mokiniai
Siekiai ir ugdomos kompetencijos	<p>Tikslas – nustatyti pagrindines kūno saugumo taisykles, kurios labai svarbios, siekiant išvengti prekybos žmonėmis pavojų, suteikiant mokiniams žinių ir įgūdžių:</p> <ul style="list-style-type: none"> • atskirti gerus ir blogus prisilietimus; • nustatyti asmenines ribas; • pasakyti, jei prisilietimas nepatinka; • žinoti saugaus prisilietimo taisykles; • turėti patikimą suaugusį asmenį, į kurį galėtų kreiptis ištikus bėdai arba pasijutus nesaugiai.
Priemonės	<ul style="list-style-type: none"> • Filmukas „Kiko ir ranka“ (35 sek.). Socialinė kampanija „1 iš 5“. Paramos vaikams centras. https://www.youtube.com/watch?v=zR29X9VYXKw • Knygelė „Kiko ir ranka“. Socialinė kampanija „1 iš 5“. Paramos vaikams centras. https://issuu.com/paramosvaikamscentras/docs/kikobook_245x245mm_web • A4 formato lapai ir flomasteriai arba pieštukai kiekvienam vaikui • Didelio formato lapai ir markeriai (taisyklėms surašyti)
Eiga	<p>1. ~ 5 min.</p> <p>Pasakykite vaikams, kad šiandien kalbėsite apie pačius įvairiausius prisilietimus. Paklauskite vaikų, kokius prisilietimus jie žino, kokie prisilietimai jiems patinka. Vaikų atsakymus galite surašyti dviejuose stulpeliuose ant lentos arba didelio lapo, išskirdami dvi grupes: geri, malonūs prisilietimai, ir blogi, nemalonūs prisilietimai.</p>

Eiga
(tęsinys)

2. ~ 15 min.

Peržiūrėkite filmuką „Kiko ir ranka“. Paklauskite, ar vaikai yra anksčiau susipažinę su Kiko. Ko gali išmokti iš Kiko. Perskaitykite visą istoriją iš knygelės „Kiko ir ranka“. Paklauskite, gal vaikai gali papildyti gerų / blogų prisilietimų sąrašą, užrašykite vaikų atsakymus. Jei vaikai nepasakys, papildykite prisilietimais, kurie reiškia fizinę prievartą ir kelia skausmą (kai peša, kanda, trenkia ir pan.) bei prisilietimais, kurie reiškia seksualinę prievartą (kai autobuse kitas žmogus prisiliečia visu kūnu ir trina, kai vyresnis vaikas kiša ranką už apatinių kelnaičių ir pan.). Kartais prisilietimai būna keisti ar neįprasti. Slapti prisilietimai dažniausiai būna blogi prisilietimai. Akcentuokite vaikams, kad jei prisilietimas nepatinka, svarbu elgtis kaip Kiko: tvirtu ir aiškiai balsu pasakyti, kad liautųsi, pasakyti „NE“ ir taip išlikti saugiam. Paprašykite vaikų, kad kiekvienas jų arba visi garsiai ir aiškiai pasakytų „NE“. Pabrėžkite vaikams, kad kai kurie prisilietimai yra būtini (pvz., kai gydytojas apžiūri vaiko kūną). Tačiau, jei vaikas nenori, kad jį kas nors liestų, apkabintų ar bučiuotų, jis turėtų tvirtai pasakyti, kad kitas liautųsi (pvz., „prašau, liaukis, aš nenoriu, kad tu mane liestum“). Paskatinkite vaikus pasitikėti savo jausmais – jei jie jaučiasi neįprastai ir nemalonai, turėtų pasitraukti iš tos vietos ir iškart pasakyti kam nors iš suaugusiųjų.

3. ~ 5–7 min.

Paklauskite vaikų, ar gali būti, kad tas pats prisilietimas kartais būna geras, o kartais – blogas. Ar būna keistų, nemalonių jausmų keliančių prisilietimų. Aptarkite, kad kai kurie prisilietimai gali būti ir geri, ir blogi, priklausomai kur yra liečiama. Pasakykite, kad labai svarbu kūno vieta, kuri yra liečiama (pvz., glostyti galvą yra malonus geras prisilietimas, tačiau jis tampa blogu, jei yra glostoma po apatinėmis kelnaitėmis). Paprašykite, kad vaikai įvardytų kūno dalis, kurias kiti gali liesti, ir kūno dalis, kurių kiti žmonės negali liesti, taip pat ir intymias kūno dalis. Paaiškinkite, kad intymios kūno dalys yra kūno dalys, kurias mes dengiame apatiniais rūbais arba maudymosi kostiumėliu. Vaikų išsakytus intymių kūno dalių pavadinimus įvardykite ir literatūriniais pavadinimais.

Eiga

(tęsinys)

4. ~ 10 min.

Pasakykite vaikams, kad intymios kūno dalys priklauso tik mums. Visi vaikai ir suaugusieji turi laikytis saugaus prisilietimo taisyklių, kad galėtų apsisaugoti nuo galimos prievartos. Surašykite ant lapo po vieną sekančias taisykles, pakomentuokite jas ir atsakykite į vaikams kylančius klausimus:

1. Tavo kūnas priklauso tik tau. Tu turi teisę rengtis, praustis ir miegoti vienas.
2. Tu gali liesti savo intymias kūno dalis tik tuo metu, kai esi vienas, atskirai nuo kitų.
3. Tu negali liesti kitų žmonių intymių kūno dalių, o kiti žmonės negali liesti tavo.
4. Tu negali rodyti savo intymių kūno dalių kitiems žmonėms, o kiti negali rodyti tau savo.
5. Niekas negali fotografuoti intymių kūno dalių.
6. Papasakok apie kiekvieną nemalonią, gąsdinančią arba neįprastą situaciją suaugusiajam, kuriuo pasitiki.

5. ~ 5–7 min.

Duokite vaikams po A4 formato lapą ir pieštuką arba flomasterį ir pasakykite, kad piešite pasitikėjimo ranką. Paprašykite, kad vaikai padėtų savo kairę ranką išskėstais pirštais ant lapo, o dešine ranka apibrauktų rankos kontūrus (arba atvirkščiai, jei vaikas kairiarankis) – parodykite vaikams kaip tą daryti, apibrėždami savo rankos kontūrą ant lentos. Paprašykite, kad ant kiekvieno piršto vaikas įrašytų konkretaus suaugusio žmogaus, kuriuo pasitiki ir į kurį galėtų kreiptis, kai ištinka bėda arba vaikas pasijaučia nesaugus, vardą. Peržiūrėkite vaikų surašytus žmones, perklauskite kas tie žmonės. Jeigu kai kuriems vaikams sunku sugalvoti patikimus suaugusius asmenis, paklauskite kuriuos asmenis iš mokyklos vaikas galėtų užrašyti, pasiūlykite užrašyti mokyklos psichologą, socialinį pedagogą arba mokytoją. Taip pat priminkite, kad, prireikus pagalbos, vaikai visada gali skambinti Vaikų linijai ir pagalbos telefonu 112 (Vaikų linijos telefoną 116 111 ir pagalbos telefoną 112 užrašykite ant lapo šalia anksčiau surašytų taisyklių).

<p>Pastabos ir papildoma medžiaga</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kokią informaciją vaikams perteikti ir kaip su jais kalbėti padės Išsamus vadovas tėvams ir specialistams apie Kiko, https://www.delfinukas.lt/wp-content/uploads/2018/03/2015-10-Issamus-vadovas-tevams-ir-specialistams-apie-KIKO.pdf. • Jeigu vaikai jau yra matę filmuką arba skaitę knygutę „Kiko ir ranka“, pradžioje galima peržiūrėti 35 sek. filmuką ir, neskaitant knygutės, su vaikais aptarti kas kokias kūno vietas gali ar negali liesti; ką reikėtų daryti ir kam pranešti, jei kas nors netinkamai liestų vaiką. Alternatyvią užsiėmimo eigą rasite vadove Praktinių grupinių užsiėmimų pavyzdžiai darbui su vaikais ir šeima pavadinimu „Saugumo mokymai“ (10 psl.), https://www.aviva.lt/upload/medialibrary/94c94c5ba71bd67d18ec4b7ac4d53639ebd.pdf.
<p>Pastabos ir papildoma medžiaga (tęsinys)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vaikams vardijant kūno dalis, kurias kiti gali ar negali liesti, iš vaikų išgirsite įvairiausių kūno dalių pavadinimų. Ramiai išklauskite visų vaikų sakomų pavadinimų, nuraminkite, jei vaikai pradeda juoktis, ir kartu su vaikais įvardykite intymias kūno dalis tiek vaikų sakomais, tiek literatūriniais pavadinimais. Kalbant su vaikais lytiškumo tema tvirčiau jaustis gali padėti vadovas Patarimai mokytojui: lytiškumo ugdymas ir rengimas šeimai pradinėse klasėse. https://www.ivairovesnamai.lt/_files/ugd/8e1bf1_28c63481f6bb4cd09d0ee8631bd59380.pdf • Jeigu užsiėmimo metu kuris nors vaikas pradeda pasakoti apie asmeninę seksualinės prievartos patirtį, pasistenkite sustabdyti vaiką kviesdami jį pasikalbėti asmeniškai iškart po užsiėmimo, kad jis nepasakotų savo patyrimo visai klasei. Kaip kalbėti su vaiku, kuris atsiskleidžia, jog yra patyręs seksualinę prievartą, plačiau galite paskaityti: Psichologė: svarbiausia, kad seksualinę prievartą patyręs vaikas aiškiai išgirstų: tai ne tavo kaltė; https://www.tavovaikas.lt/lt/mokslai-ir-laisvalaikis/g-1542-psichologe-svarbiausia-kad-seksualine-prievarta-patyres-vaikas-aiskiai-isingirstu-tai-ne-tavo-kalte • E. mokymai, kaip kalbėtis su vaikais apie lytiškumą ir seksualinę prievartą. http://www.pvc.lt/lt/pradzia/9-naujienos/431-e-mokymai-kaip-kalbetis-su-vaikais-apie-lytiskuma-ir-seksualine-prievarta

Pavadinimas	PASLAPČIŲ LABIRINTAI
Tikslinė grupė	6–9 metų mokiniai
Siekiai ir ugdomos kompetencijos	<p>Tikslas – padėti vaikams atskirti geras ir blogas paslaptis bei netinkamą kitų žmonių elgesį. Tokiu būdu vaikai mokytųsi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • išvengti kitų manipuliavimo jais prašant saugoti netinkamą paslaptį; • labiau suprasti savo jausmus, kai kiti asmenys jų ko nors prašo; • pasitikėti savo jausmais ir remiantis jais priimti sprendimus apie kito žmogaus elgesio (ne)tinkamumą; • kreiptis pagalbos; • turėtų konkretų asmenį, kuriuo pasitiki, ir kuris yra informuotas, kad vaikas į jį kreipsis, jei jam nutiks kokia nors bėda.
Priemonės	<p>Labirinto užduoties lapas, rašymo priemonė. Margaritos istorija. Iš knygos: Šikaitė, V. (1998). Tikra knygelė apie skriaudą: II dalis, Vaikams. Vilnius: Folium (pateikta žemiau). Laiško asmeniui, kuriuo vaikas pasitiki, šablonas, vokas.</p>
Eiga	<p>1. ~ 10 min. Pristatykite mokiniams, jog šiandien kalbėsime apie paslaptis. Yra įvairių paslapčių – gerų ir blogų, smagių ir linksmų, taip pat gali būti neįvairių ir sunkių paslapčių. Bet prieš aptariant įvairias paslaptis, kiekvienam mokiniui padalykite paslapčių labirinto užduoties lapą ir rašymo priemonę. Paprašykite mokinių kaip galima greičiau surasti vieną kelią iš labirinto pradėdant nuo centro. Iš labirinto yra trys galimi išėjimai. Pagal tai, kurį kelią pirmiausia atrado mokiniai, suskirstykite juos į tris grupes.</p>

Eiga
(tęsinys)

2. ~ 10 min.

Suskirsčius mokinius į tris grupes pagal surastą kelią, paprašykite, kad jie pasitartų ir sugalvotų 3 paslapčių pavyzdžius pagal kategorijas „Smagios paslaptys“, „Nejaukios paslaptys“, „Sunkios paslaptys“. Išklauskite vaikų pateiktus pavyzdžius, padėdami nuo smagių paslapčių. Akcentuokite, kad smagios paslaptys dažnai vadinamos geromis paslaptimis, tai kaip staigmena, kurią ruošiamo broliui arba sesei, draugui gimtadienio proga, ir negalime išduoti, kol staigmena neįvyko, tačiau apie ją pasakoma atėjus tinkamam laikui. Gerą paslaptį malonu saugoti, ji kelia džiaugsmą. Kitaip yra su blogomis paslaptimis. Išklauskite vaikų nejaukių ir sunkių paslapčių pavyzdžius. Prieš juos aptardami, pasakykite vaikams, jog perskaitysite Margaritos istoriją, kuri padės vaikams geriau suprasti kokios yra sunkios ir nejaukios paslaptys.

3. ~ 15 min.

Perskaitykite Margaritos istoriją (pateikiama prieduose).

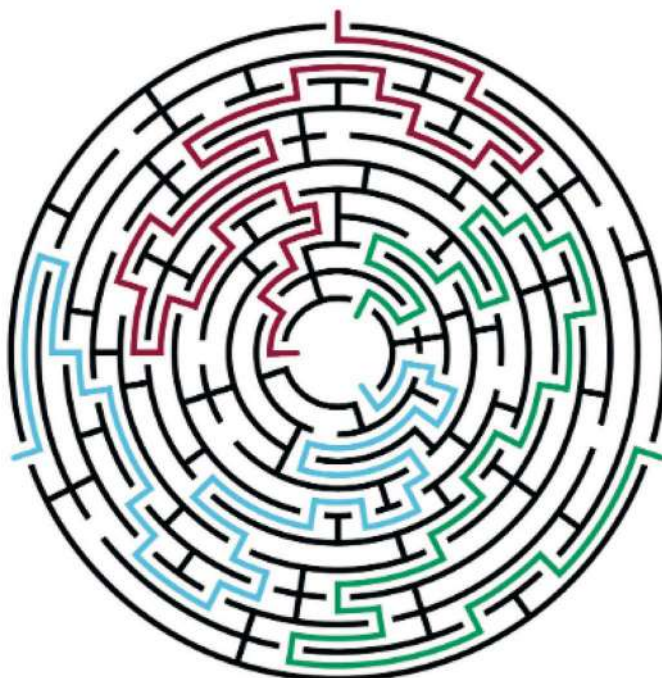
4. ~ 10 min.

Paklauskite vaikų kokios kategorijos paslaptis slėgė Margaritą. Kaip Margarita jautėsi. Paaiškinkite, kad blogos paslaptys slegia, jos verčia vaikus nesaugiai jaustis ir nerimauti. Pateikdami savo konkrečių pavyzdžių (pvz., nepažįstamas vyriškis atsisėda šalia vaiko stotelėje ir siūlo krūmuose parodyti kažką įdomaus, tačiau prašo apie tai niekam nepasakoti) aptarkite ir vaikų išvardytas nejaukias ir sunkias paslaptis. Analizuojant kiekvieną pavyzdį, paklauskite, kaip vaikai jaustųsi – pastiprinkite vaikų pasitikėjimą savo jausmais. Užtikrinkite, kad vaikas nėra kaltas, jei suaugęs asmuo netinkamai elgiasi. Paaiškinkite, kad su kūnu susiję dalykai (ką nors skauda, sužeidimai, pastebėti kūno pokyčiai, kurių anksčiau nebuvo ir pan.) negali būti laikomi paslapyje: ar tai būtų įaugęs nagas, iššokęs skausmingas spuogas, nubrozinta koja arba kito netinkami prisilietimai, kaip Margaritos istorijoje, apie tai būtina pasakyti suaugusiam žmogui.

<p>Eiga (tęsinys)</p>	<p>Ypač, jei vaikai gąsdinami, jiems grasinama arba mėginama juos papirkti, tokių paslapčių nereikia saugoti. Kitas žmogus gali sakyti „niekam nepasakok, tai mūsų paslaptis“, ir kartais grasinti, o kartais už tai duoti dovanų. Tačiau jeigu vaikas jaučiasi nejaukiai, jam sunku, tai yra bloga paslaptis. Pasa- kykite, kad būna tokių paslapčių, kurių negalima saugoti, jei, pavyzdžiui, su vaiku kas nors blogai pasielgė. Patikinkite, kad nemalonių paslapčių nereikėtų saugoti ir kad vaikas bus saugus apie tai papasakojęs. Vaikas niekada neturėtų laikyti paslapčių, kurios jį verčia jaustis nejaukiai, liūdina arba skaudina. Jei bet kas, nepriklausomai pažįstami ar nepažįstami žmonės, prašo vaiko laikyti tokią paslaptį, greičiausiai mes kalbame apie netinkamą elgesį, ir apie tai būtina papasakoti tėvams arba kitam suaugusiam žmogui, kuriuo vaikas pasitiki. Patikinkite, kad vaikai visada gali kreiptis į jus arba kitą mokyklos darbuotoją.</p>
<p>Eiga (tęsinys)</p>	<p>5. ~ 5 min. Išdalykite mokiniams laiško, skirto asmeniui, kuriuo vaikas pasitiki, šabloną ir voką. Paprašykite, kad vaikai pagalvotų ir išrinktų vieną (būtinai suaugusį) asmenį, kuriuo pasitiki, ir laišką adresuotų jam, užrašydamas jo ir savo vardus laiške. Laišką vaikas gali įdėti į voką ir įteikti tam asmeniui (tai gali būti vaiko artimos aplinkos žmogus – mama, tėtis, dėdė, teta, specialistas ir pan.). Padėkite vaikui sugalvoti, į ką jis galėtų kreiptis ir kam adresuotų laišką, jeigu pačiam vaikui sunku. Tik venkite situacijos, kad visa klasė rašytų laišką vienam asmeniui – savo mokytojui, mokyklos psichologui arba socialiniam pedagogui.</p>

Pastabos ir
papildoma
medžiaga

Pateikta labirinto užduotis turi tris galimus sprendimus.

Plačiau apie geras ir blogas paslaptis:

- Vadovėlyje tėvams „Išlik saugus“, <http://www.staysafe.ie/PDFs/Parents/Stay%20Safe-Parents%20Guide%20-%20Lithuanian.pdf>
- Metodinėje medžiagoje tėvams „Įveikiame Kartu“, https://www.vaikolabui.lt/wp-content/uploads/2019/01/IK_Brosiura-tevams-ir-vaikams-namuose_Tekstas_PDF.pdf

<p>Pastabos ir papildoma medžiaga (tęsinys)</p>	<p>Pasakos pradinio mokyklinio amžiaus vaikams yra jų raidos etapą atitinkanti ir mėgstama veikla – per pasakas vaikai įgyja žinių apie pasaulį, tarpusavio santykius, gyvenime kylančius sunkumus ir jų sprendimo būdus. Istorijų ir pasakų pasakojimas gali būti naudojamas tiek edukaciniais, tiek terapiniais tikslais, parenkant pagal tuo metu vaiko išgyvenamus sunkumus arba aktualias temas. Pasakose akcentuojami herojų išgyvenimai padeda vaikams suvokti ir įvardyti savo jausmus, o sprendžiamos sudėtingos situacijos padeda keisti arba formuoti pageidaujamą elgesį. Pasaką galima skaityti visą ir po to aptarti arba skaityti dalimis, perklausiant vaikų kaip jie elgtųsi būdami pagrindiniu veikėju, kuriam reikia daryti pasirinkimus arba priimti sprendimus. Vaikams pasidalijus išvalgomis, pasaka skaitoma toliau. Taip pat galima prašyti vaikų sugalvoti ar suvaidinti savo pabaigą pasirinktai pasakai. Svarbu, kad vaikų siūlymai būtų aptariamai užakcentuojant pageidaujamą elgesį.</p> <p>Plačiau susipažinti kaip pasirinkti pasaką, kaip kurti pasaką kartu su vaikais, kaip pasakos pagalba parodyti vaikui tinkamus elgesio sprendimus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kas ta terapinė pasaka? https://www.vaikystes-sodas.lt/Austejos-blogas/Kas-ta-terapine-pasaka/16909 • Pasakų terapija – geriausias būdas suvokti save ir kitus. https://www.svietimonaujienos.lt/pasaku-terapija-geriausias-budas-suvokti-save-ir-kitus/ • Terapinės pasakos vaikams: <ul style="list-style-type: none"> – Marija Molicka. Terapinės pasakos. – Inga Narijauskienė. Pelėda DRŪLIJA. Terapinės pasakos vaikams. <p>Gali būti, kad dalindamiesi paslapčių pavyzdžiais, vaikai atskleis savo skaudžią patirtį. Pasistenkite sustabdyti vaiką kviesdami jį pasikalbėti asmeniškai iškart po užsiėmimo, kad jis nepasakotų savo patyrimo visai klasei. Pasikalbėkite su vaiku asmeniškai po susitikimo, ir, išaiškėjęs netinkamo elgesio su mokiniu atvejui, informuokite savo mokyklos administraciją bei atitinkamas institucijas pagal mokyklos vidaus tvarkos reglamentaciją.</p>
--	---

<p>Pastabos ir papildoma medžiaga (tęsinys)</p>	<p>Laiško patikimam asmeniui rašymas. Su vaikais galite aptarti ir išsiųsti laišką, jeigu asmuo, kuriuo vaikas pasitiki, nėra iš vaiko artimiausios aplinkos ir vaikas su juo susitinka rečiau. Jeigu turite galimybę, kitą kartą susitikę su vaikais būtinai aptarkite, kaip reagavo suaugęs asmuo gavęs tokį laišką. Dažniausiai tėvai ir kiti suaugę asmenys pozityviai priima ir pastiprina šią iniciatyvą, tačiau gali pasitaikyti ir tokių situacijų, kai suaugęs asmuo ignoruoja vaiko laišką arba net atvirai priešiš-kai pasisako („kokiomis nesąmonėmis jūs ten mokykloje užsiiminėjate“). Skirkite kelias minutes pakalbėti su tokiu vaiku, paklauskite kaip jis jaučiasi ir padėkite surasti kitą asmenį, į kurį vaikas gali kreiptis. Tiesiog suaugusieji ne visada reaguoja į vaiką dėl pačių įvairiausių priežasčių, bet tai nereiškia, kad vaikas turėtų nuleisti rankas. Paskatinkite vaiką toliau kreiptis ir ieškoti pagalbos, net jei pirmą kartą buvo atstumtas. Bet kuriuo atveju, nepalikite vaiko be žinojimo, jog yra nors vienas suaugęs asmuo, kuriuo jis gali pasitikėti. Tokiu asmeniu galite būti ir jūs, paskatinkite vaiką laišką adresuoti jums ir su malonumu jį priimkite, taip pastiprindami vaiką ir suteikdami jam daugiau pasitikėjimo aplinkiniais.</p>
--	---

Preveninių prekybos žmonėmis užsiėmimų pavyzdžiai 5–6 klasei

Pavadinimas	Integruota istorijos pamoka „VERGO KAINA“
Tikslinė grupė	10–12 metų mokiniai (rekomenduojama 7 klasei)
Siekiai ir ugdomos kompetencijos	<p>Tikslas – supažindinti mokinius su vergovės reiškiniu, akcentuojant šiuolaikinės vergovės apraiškas bei žmonių išnaudojimo formas, ugdant kritinį mąstymą, o taip pat padėti mokiniams formuoti istorinę sąmonę, supratimą, kad šiandienos pasaulis, jo tvarka ir vertybės yra istoriškai sąlygotos ir kintančios.</p> <p>Mokiniai įgis žinių ir įgūdžių:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kas yra vergovė, kaip ji pasireiškė nuo seniausių laikų pasaulio, Europos ir Lietuvos istorijoje; • kokios šiuolaikinės vergovės formos vis dar stebimos šiandien; • kur kreiptis pagalbos, turint įtarimų, kad kitas žmogus yra išnaudojamas arba tapęs prekybos žmonėmis auka.
Priemonės	Prekyba žmonėmis: mitai ir faktai
Eiga	<p>1. ~ 5 min.</p> <p>Pamoką pradėkite nuo pokalbio su mokiniais apie vergovę, užduodami klausimus kas tai yra ir ką yra girdėję apie vergus, vergovės reiškinį.</p> <p>2. ~ 10 min.</p> <p>Trumpai pristatykite vergovės apibrėžimą bei paplitimą Antikinės Graikijos, Romos imperijos klestėjimo laikotarpiu, taip pat – vėlesniais amžiais (musulmonų ekspansija, vergovė Jungtinėse Amerikos Valstijose ir kitose šalyse). Papildomai galite pateikti informaciją ir apie kol kas nedaug tyrinėtą, bet irgi egzistavusią prekybą vergais LDK.</p> <p>Informaciją galite rasti šios metodinės medžiagos I skyriuje bei https://ldkistorija.lt/istorijos/prekyba-belaisviais-pajamu-saltinis/</p>

<p>Eiga (tęsinys)</p>	<p>3. ~ 10 min.</p> <p>Pakvieskite vaikus atsistoti ir pristatykite užduotį: kai skaitysite teiginį apie prekybą žmonėmis, mokiniams reikės pereiti į kairę klasės pusę, jei jie sutinka su teiginiu, ir į dešinę, jeigu nesutinka. Po kiekvieno teiginio paprašykite vaikų argumentuoti, dėl ko jie taip mano ir pakomentuokite faktinę informaciją. Teiginiai ir jų komentarai pateikiami priede „Prekyba žmonėmis: mitai ir faktai“. Teiginius ir jų skaičių parinkite atsižvelgdami į klasės lygį, mokinių aktyvumą ir veiklai skiriamą laiką.</p> <p>4. ~ 15 min.</p> <p>Užduokite klausimą „ar vergovės reiškinys egzistuoja šiandien“, paskatinkite pasidalyti turima informacija, ką jauni žmonės žino apie tai. Diskusijos metu aptarkite (arba pristatykite) šiuolaikines prekybos žmonėmis formas.</p> <p>Prekybos žmonėmis formų pristatymui galite naudoti šią metodinę medžiagą arba informaciją pateiktą svetainėje http://prekybazmonemis.lt (medžiagą parengė Tarptautinės Migracijos organizacijos Vilniaus biuras).</p> <p>Galite mokiniams skirti savarankišką užduotį (darbas grupėse) surasti informaciją apie skirtingas šiuolaikinės vergovės – prekybos žmonėmis – formas ir paprašyti jas pristatyti. Mokiniai turi naudotis įvairiais informacijos šaltiniais internete. Keletas naudingų nuorodų lietuvių kalba:</p> <ul style="list-style-type: none"> • http://prekybazmonemis.lt • https://anti-trafficking.lt/ • https://stop-trafficking.lt/
----------------------------------	--

<p>Eiga (tęsinys)</p>	<p>5. ~ 5 min.</p> <p>Pamokos apibendrinimui svarbu akcentuoti, jog šiuolaikinės vergovės formos yra sunkiai matomos ir atpažįstamos, nes nusikaltėlių veikimas yra labai apgalvotas. Svarbu pabrėžti, kadangi prekyba žmonėmis yra vienas iš trijų daugiausiai pelno nešančių nusikalstamų veikų (kartu su prekyba ginklais bei prekyba narkotikais), dėl to šie nusikaltimai šiandienėje visuomenėje yra ypatingai gerai „paslėpti“. Neretai net patys žmonės, tapę „šiuolaikiniais vergais“, tą supranta per vėlai ir nedrįsta kreiptis pagalbos.</p> <p>Kartu su mokiniais svarbu aptarti, kur galima kreiptis pagalbos tiek esant Lietuvoje, tiek ir užsienyje (informaciją rasite šios metodinės medžiagos prieduose).</p>
<p>Pastabos ir papildoma medžiaga</p>	<p>Papildomai pamokai pasiruošti rekomenduojamas straipsnis apie prekybą vergais LDK: https://ldkistorija.lt/istorijos/prekyba-belaisviais-pajamu-saltinis/</p> <p>Turint galimybę, galima filmo „12 vergovės metų“ peržiūrėti (daugiau apie šį filmą https://kinfo.lt/12-vergoves-metu-tarp-zmogiskumo-ir-beprotybes/</p> <p>Taip pat naudingas Visuotinės Žmogaus Teisių deklaracijos pristatymas, ypatingai akcentuojant jos 4 straipsnį bei diskusija apie žmogaus laisvę: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385</p>

Pavadinimas	Integruota anglų k. pamoka „LAIŠKAS MAMAI“
Tikslinė grupė	12 metų mokiniai
Siekiai ir ugdomos kompetencijos	<p>Tikslas – ugdyti anglų kalbos klausymosi bei kalbėjimo įgūdžius, tuo pačiu supažindinant vaikus su prekybos žmonėmis reiškiniu bei formomis. Tokiu būdu būtų lavinamas gebėjimas suprasti ilgesnio teksto pagrindinę informaciją bei atpažinti netiesiogiai išreikštą pagrindinę mintį arba problemą. Mokiniai mokytųsi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • suprasti prekybos žmonėmis reiškinio pavojus; • atpažinti vieną iš labai gerai „maskuojamų“ prekybos žmonėmis formų – vaikų išnaudojimą nusikaltimams vykdyti; • atpažinti migracijos reiškinio keliamus pavojus, ypatingai jei į užsienį vyksta nepilnamečiai asmenys; • diskutuoti klausyto teksto pagrindu.
Priemonės	<ul style="list-style-type: none"> • Animacinis vaizdo klipas, skirtas kovai su prekyba žmonėmis (sukurtas MTV, 2 min.); https://www.youtube.com/watch?v=hYOMkRQssF0 • Vaizdo filmas „Nicu“ (trukmė – 6:14 min.); https://www.youtube.com/watch?v=vcBLq6P5pkY • Temos žodynėlis anglų k.
Eiga	<p>1. ~ 5 min.</p> <p>Užsiėmimą pradėkite nuo pokalbio su mokiniais apie keliones į užsienį. Paklauskite, kur yra keliavę, koks buvo kelionės tikslas ir su kuo vyko. Paklauskite, kokioje šalyje jie norėtų gyventi. Pasakykite, kad šios dienos užsiėmimas yra skirtas atpažinti pavojus, kurie kyla įvairių šalių vaikams, ypatingai iš neturtingų šeimų dėl to, jog kartais tokie vaikai gali tapti prekybos žmonėmis aukomis.</p> <p>2. ~ 10 min.</p> <p>Parodykite trumpą, 2 min. trukmės animacinį vaizdo klipą, sukurtą MTV EXIT kampanijos metu, skirtą kovai su prekyba žmonėmis (https://www.youtube.com/watch?v=hYOMkRQssF0). Aptarkite su mokiniais žodžius, kurie jiems buvo nauji ir nežinomi. Išdalykite šios dienos užsiėmimo žodynėlį – lapus su pagrindiniais šios dienos temos žodžiais ir aptarkite žodžių reikšmę. Pamokos eigoje žodynėlį galite pildyti kitais prekybos žmonėmis temos žodžiais.</p>

<p>Eiga (tęsinys)</p>	<p>3. ~ 10 min. Pristatykite mokiniams, jog šiandien per pamoką žiūrėsite trumpą filmą „Nicu“ (filmo trukmė – 6 min.), kuris yra sukurtas remiantis tikra istorija, nutikusia 9 metų berniukui. Niku buvo išvežtas į Jungtinę Karalystę, neturtingiems tėvams pasakius, kad turės geresnio gyvenimo galimybę. Filme rodomas berniuko gyvenimas Mančesteryje, tuo tarpu fone skaitomas šio vaiko laiškas mamai. Tai jautrus ir paprastas filmas, kuris atskleidžia prekybos žmonėmis nusikaltimo „subtilumą“, kai net patys vaikai, tapę prekybos žmonėmis aukomis, nesupranta, kad yra išnaudojami. Peržiūrėkite filmą.</p> <p>4. ~ 15 min. Su mokiniais aptarkite matytą filmą užduodami sekančius klausimus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • How does Nicu feel? <i>Sad, lonely, unhappy</i> • What is Nicu forced to do every day? <i>Steal phones, watches, money</i> • Is he happy about this? <i>No, the other boy forces him to do it</i> • Who keeps the money? <i>Another person, the man who shut the door at the end</i> • Is Nicu allowed to leave? <i>No</i> • What might happen if Nicu tries to escape? <i>The traffickers will hurt him</i> • How does this film make you feel? <p>Pagal poreikį, atsižvelgiant į klasės gebėjimus, filmo aptarimą galite organizuoti lietuvių kalba (taip mokiniai geriau galės išreikšti jausmus, taip pat suteiksite galimybę aiškiau suprasti temą).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kaip jaučiasi Niku? <i>Liūdnas, vienišas, nelaimingas</i> • Ką Niku yra verčiamas daryti kiekvieną dieną? <i>Vogti telefonus, laikrodžius, pinigus</i> • Ar jis laimingas tai darydamas? <i>Ne, kitas vaikas verčia jį tai daryti</i> • Kas pasiima pinigus? <i>Kitas žmogus, vyras, kuris filmo pabaigoje užtrenkia duris</i> • Ar Niku gali to nebedaryti? <i>Ne</i>
----------------------------------	---

<p>Eiga (tęsinys)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kas gali nutikti, jei Niku bandys pabėgti? <i>Prekeiviai žmonėmis gali jį sužaloti, sumušti</i> • Koks jausmas pasižiūrėjus šį filmą? <p>4. ~ 5 min.</p> <p>Duokite trumpą užduotį vaikams, paprašydami atsakyti į klausimą: „<i>Jeį taip nutiktų kam nors Lietuvoje, jei jūs susipažintumėte su berniuku, kuris papasakotų apie tokį savo gyvenimą Lietuvoje, kaip pasielgtumėte? Ką darytumėte?</i>“</p> <p>Diskusijos metu skatinkite vaikus, jog tokiais atvejais yra būtina pasidalyti informacija su suaugusiais asmenimis, kuriais pasitiki, kad šie praneštų apie tokius atvejus teisėsaugai arba organizacijoms, teikiančioms pagalbą vaikams. Galite nurodyti internetinius adresus, kur vaikai gali ieškoti daugiau informacijos arba kreiptis pagalbos: https://pagalbavaikams.lt/pagalba/prekyba-žmonėmis/</p> <p>Kartu aptarkite, kam ir kaip galėtų būti perduodama tokia informacija apie žinomą tokį arba panašų atvejį, skatinkite vaikus pasitikėti artimaisiais arba mokytojais.</p> <p>Kartu su vaikais suraskite, koku numeriu Lietuvoje galima paskambinti ir pasikonsultuoti, esant įtarimui dėl prekybos žmonėmis, arba duokite šią užduotį atlikti namuose.</p>
<p>Pastabos ir papildoma medžiaga</p>	<p>Pamokai naudojamas filmas „NICU“ yra sukurtas Notingemo universiteto projekto „NO Slavery. Education for social justice“ metu, daugiau informacijos bei medžiagos galite rasti www.thenoproject.org.</p> <p>Papildoma vaizdo medžiaga:</p> <ul style="list-style-type: none"> • MTV EXIT kampanijos metu kurti trumpi filmai ar vaizdo klipai: https://www.youtube.com/watch?v=DV1hQSt2hSE; trukmė – 3:47 min. Šis vaizdo klipas parodo vaikų išnaudojimą / vergiško darbo situacijas. Rekomenduojama klausyti su garsu (pateikiamas kaip grupės RADIODEAD muzikinis klipas); • https://www.youtube.com/watch?v=nLoJodvQDrk – dar vienas puikus trumpas filmas „Kai kas kainuoja daugiau nei tu įsivaizdavai“, skirtas prekybos žmonėmis reiškiniui atpažinti. <p>Pagrindiniai anglų k. vartojami terminai (žodžiai) ir jų vertimas į lietuvių kalbą pateikiami prieduose.</p>

Preveninių prekybos žmonėmis užsiėmimų pavyzdžiai 7–8 klasei

Pavadinimas	MAN TAIP NENUTIKS
Tikslinė grupė	13–14 metų mokiniai
Siekiai ir ugdomos kompetencijos	<p>Tikslas – ugdyti mokinių gebėjimą kritiškai mąstyti bei vertinti viešojoje erdvėje esančią informaciją prekybos žmonėmis tema, puoselėjant sąmoningumą, pilietinę ir kultūrinę brandą ir socialinius įgūdžius.</p> <p>Mokiniai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • susipažintų su realiomis Lietuvos žiniasklaidoje aprašytais prekybos žmonėmis istorijomis, bausmėmis už nusikaltimą; • suprastų prekybos žmonėmis reiškinių pavojus ir formas; • būtų ugdomas kritinis mąstymas ir informacijos vertinimas; • skatinamas pagalbos kreipimasis ir pilietinis atsakingumas, siekiant padėti kitiems.
Priemonės	<p>Žiniasklaidos straipsniai, aprašantys tikras prekybos žmonėmis ir išnaudojimo istorijas Lietuvoje:</p> <p>Prekyba žmonėmis išnaudojimo vagystėms tikslais:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vagysčių „verslui“ iš Lietuvos vežami paaugliai https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/vagysciu-verslui-is-lietuvos-vezami-paaugliai-n752260 • Suvilioti paaugliai tampa įkaitais https://www.delfi.lt/news/daily/crime/suvilioti-paaugliai-tampa-ikaitais.d?id=34424421 <p>Prekyba žmonėmis išnaudojimo narkotikų platinimo tikslais:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gaujos keliai driekėsi net į Kolumbiją: Vilniaus oro uoste „gyvieji konteineriai“ persigalvoti jau negalėjo https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/gaujos-keliai-driekesinet-i-kolumbija-vilniaus-oro-uoste-gyvieji-konteineriai-persigalvoti-jau-negalejo.d?id=84022291 • Visai kitaip įsivaizdavo savo ateitį: galvojau, kad mane užmuš, jei nepaklusu https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/visai-kitaip-isivaizdavo-savo-ateiti-galvojau-kad-mane-uzmus-jei-nepaklusu.d?id=87982239

<p>Priemonės (tęsinys)</p>	<p>Prekyba žmonėmis išnaudojimo nelegalioms kovoms tikslais:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prekyba vaikais: užvaldo naujos ir kraują stingdančios formos https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2015/04/14/news/prekyba-vaikais-uzvaldo-naujos-ir-krauja-stingdancios-formos-3082738 <p>Prekyba žmonėmis išnaudojimo seksualinių paslaugų teikimo tikslais</p> <ul style="list-style-type: none"> • Švėkšnos auklėtines išnaudojusiems vyrams – galutinis teismo verdiktas https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/sveksnos-aukletines-isnaudojusiems-vyrams-galutinis-teismo-verdiktas-n976626 • „Globėjai“ iš Panevėžio virto suteneriais: sukrečianti dviejų merginų istorija https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2021/02/18/news/-globejai-is-panevezio-virto-suteneriais-sukrecianti-dvieju-merginu-istorija-18306360 <p>Prekyba žmonėmis išnaudojimo darbui tikslais</p> <ul style="list-style-type: none"> • Išsvajotoji Anglija virto pragaru: dvejus metus trukęs košmaras turėjo baisių padarinių https://www.delfi.lt/news/daily/law/issvajotoji-anglija-virto-pragaru-dvejus-metus-trukes-kosmaras-turejo-baisiu-padariniu.d?id=87386505 • Ispanijoje iš vergijos išlaisvinti 8 asmenys, visi jie – lietuviai https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/ispanijoje-is-vergijos-islaisvinti-8-asmenys-visi-jie-lietuviai-video?fbclid=IwAR38QXk6ABnD42Yf6ATV63tB6ehTOZMwuEUxwhysfX8vbZnFgv8YzQHxsY8 <p>Prekyba žmonėmis išnaudojimo fiktyvios santuokos tikslais</p> <ul style="list-style-type: none"> • Už socialiniuose tinkluose užverbuotos merginos išvežimą į užsienį fiktyviai santuokai sudaryti – trejų metų laisvės atėmimo bausmė https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1376420/uz-socialiniuose-tinkluose-uzverbuotos-merginos-isvezima-i-uzsieni-fiktyviai-santuokai-sudaryti-treju-metu-laisves-atemimo-bausme <p>Prekyba žmonėmis išnaudojimo formos:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nuo prekybos žmonėmis nukenčia ir lietuviai: aukų tyko socialiniuose tinkluose, o išnaudoti gali ir artimi žmonės https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1523777/nuo-prekybos-zmonemis-nukencia-ir-lietuviai-auku-tyko-socialiniuose-tinkluose-o-isnaudoti-gali-ir-artimi-zmones
---------------------------------------	--

<p>Priemonės (tęsinys)</p>	<p>Prekyba žmonėmis verbavimo būdai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Paaiškinkite vaikams, kokie yra pagrindiniai prekybos žmonėmis verbavimo būdai https://www.lrytas.lt/tevams/vaikai/2020/10/21/news/paaiskinkite-vaikams-kokie-yra-pagrindiniai-prekybos-zmonemis-verbavimo-budai-16791235 <p>A4 formato lapai, flomasteriai</p> <p>Apie prekybą žmonėmis: atmintinės forma</p>
<p>Eiga</p>	<p>1. ~ 5 min.</p> <p>Užsiėmimą pradėkite nuo pokalbio apie žiniasklaidą – ką vaikai skaito / žiūri, ar domisi lietuviška / užsienietiška žiniasklaida, kokių tikslu naršo internete, ar seka Lietuvos naujienas ir pan.</p> <p>2. ~ 15 min.</p> <p>Pristatykite šiandienos užsiėmimą, jog nagrinėsite žiniasklaidos straipsnius apie prekybos žmonėmis pavojus ir išnaudojimo formas. Suskirstykite mokinius į grupėles po keturis. Skirtingoms grupelėms duokite perskaityti vieną arba abu straipsnius (priklausomai nuo mokinių gebėjimų ir laiko, kurio jiems reikės straipsniui perskaityti) iš aukščiau pateiktų prekybos žmonėmis išnaudojimo formų. Jei dirbate su mažesne grupe, suskirstykite mokinius į keturias grupes ir paimkite pirmų keturių prekybos žmonėmis išnaudojimo formų straipsnius.</p> <p>3. ~ 10 min.</p> <p>Paklauskite mokinių, kaip jie jautėsi perskaitę tikras kitų Lietuvos vaikų ir jaunuolių istorijas (išsigandę, pikti, abejingi ir pan.). Paprašykite, kad mokiniai kelias minutes grupelėse apsitartų atsakant į klausimus „Ar jiems taip gali nutikti? Ar taip gali nutikti jų pažįstamiems?“ Išklauykite grupelių pristatymų ir atsakymų pagrindimų. Akcentuokite, kad prekybos žmonėmis ir išnaudojimo reiškinys ne visada yra pastebimas, o kartais ir patys asmenys, pakliuvę į prekybos žmonėmis pinkles, ne visada tai suvokia ar gali pripažinti sau ir kitiems, jog buvo išnaudojami, arba bijo tai atsiskleisti. Pavojai gali būti labai arti mūsų, tačiau labai svarbu mokėti juos atpažinti ir žinoti ką daryti (daugiau informacijos – šios metodinės medžiagos teorinėje dalyje).</p>

<p>Eiga (tęsinys)</p>	<p>4. ~ 10 min.</p> <p>Perskirstykite mokinius į penkias grupes taip, kad vieną grupelę sudarytų mokiniai prieš tai dirbę skirtingose grupelėse. Kiekviena grupelė gauna skirtingą užduotį – ant A4 formato lapo surašyti:</p> <ol style="list-style-type: none"> I. Kas yra prekyba žmonėmis? II. Prekybos žmonėmis formos III. Prekybos žmonėmis verbavimo būdai IV. Prekybos žmonėmis nukentėjusiųjų baimės V. Kur kreiptis, turint įtarimų arba nukentėjus nuo prekybos žmonėmis? <p>Mokiniai surašo informaciją remdamiesi skaitytais straipsniais. Papildomai galima naudotis kitais informaciniais šaltiniais:</p> <p><i>http://prekybazmonemis.lt</i> <i>https://anti-trafficking.lt/</i> <i>https://stop-trafficking.lt/</i></p> <p>5. ~ 5 min.</p> <p>Užsiėmimo vedantysis vaikų atsakymus surašo į atmintinės apie prekybą žmonėmis formą – taip kiekviena klasė susikuria savo atmintinę, kurią galima pakabinti klasėje arba padauginti kiekvienam mokiniui, kad mokėtų atpažinti prekybos žmonėmis formas, žinotų kur kreiptis ir drąsiau galėtų sakyti, jog „Man taip nenutiks“. Užpildytos atmintinės apie prekybos žmonėmis pavyzdys pateikiamas prieduose.</p>
<p>Pastabos ir papildoma medžiaga</p>	<p>Šis užsiėmimas paremtas žiniasklaidoje pateiktų straipsnių analize. Tokiu būdu ne tik vykdoma prekybos žmonėmis prevencija, bet ir ugdomas žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumas, apie kurį plačiau galite paskaityti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo nustatymo tyrimo metodika (2016), <i>https://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/%C5%BDiniasklaidos%20priemoni%C5%B3%20naudojimo%20ra%C5%A1tingumo%20nustatymo%20tyrimo%20metodika%20.pdf</i>

<p>Pastabos ir papildoma medžiaga (tęsinys)</p>	<p>Kaip teigiama šioje priemonėje, „šiandieniniame globalia- me pasaulyje, kur žiniasklaidos galia ir įtaka visuomenei vis didėja, žmogus privalo būti išprusęs, gebantis kritiškai ver- tinti ir interpretuoti visuomenėje vykstančius procesus bei gaunamą informaciją. Žiniasklaida tampa pagrindiniu in- formacijos apie politinius, ekonominius, kultūrinius bei ug- dymo procesus šaltiniu“ (5 psl.). Žiniasklaidos raštingumas apima gebėjimą veiksmingai ieškoti ir rasti, kritiškai vertinti ir atsakingai naudoti žiniasklaidos priemonėmis pateikiamą informaciją. Užsiėmimo priemonių skiltyje pateikiami tiks- lingai atrinkti straipsniai, atspindintys prekybos žmonėmis išnaudojimo formas, tinkantys 13–14 metų paaugliams. Sie- kiama, kad mokiniai būtų pasirengę ir gebėtų kritiškai mąs- tyti bei vertinti viešojoje erdvėje esančią informaciją preky- bos žmonėmis tema, puoselėjant sąmoningumą, pilietinę ir kultūrinę brandą ir socialinius įgūdžius.</p>
--	---

Pavadinimas	„NEUŽKIBK, O UŽSIDIRBK“
Tikslinė grupė	Mokiniai nuo 14 metų
Siekiai ir ugdomos kompetencijos	<p>Tikslas – kalbėti su mokiniais apie jų poreikį dirbti ir turėti savo pinigų, siekiant išvengti prekybos žmonėmis pavojų, suteikiant mokiniams žinių ir įgūdžių:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nepilnamečių darbo ypatumai; • nelegalaus darbo pavojai; • prekybos žmonėmis pavojų atpažinimas sprendžiant simuliacines situacijas; • kritinio mąstymo ugdymas priimant sprendimus; • kreipimasis pagalbos nukentėjus arba jei kyla įtarimų.
Priemonės	<ul style="list-style-type: none"> • Mobilus telefonas • Programėlė „NOU“, skirta prekybos žmonėmis prevencijai, kurią nemokamai galima parsisiųsti per „Google Play“ arba „Apple Store“. • Kiekvienam mokiniui atspausdintos rekomendacijos – „Jei įsidarbinti nori asmuo iki 18 metų: patarimai tėvams, vaikams, darbdaviams“. Valstybinė darbo inspekcija. (https://www.vdi.lt/PdfUploads/JauniInspektoriaiJaunimuiVasara.pdf)
Eiga	<p>1. ~ 5 min.</p> <p>Užsiėmimą pradėkite nuo pokalbio su mokiniais apie darbą – ar jie norėtų dirbti? O gal kažkas jau yra dirbęs (oficialiai arba ne)? Kokius darbus galėtų gauti arčiausiai savo namų? Ar norėtų išvykti dirbti į užsienį? Nuo ko jie pradėtų norėdami susirasti darbą?</p> <p>2. ~ 20 min.</p> <p>Pristatykite mokiniams, jog šiandien per pamoką naudositės mobiliuoju telefonu. Paprašykite parsisiųsti programėlę „NOU“. Pristatykite, jog programėlė skirta prekybos žmonėmis prevencijai, ją sudaro kelios dalys – simuliacinis žaidimas ir informacija prekybos žmonėmis tema. Pakvieskite mokinius išbandyti žaidimą – susirasti darbą nepakliūnant į prekybos žmonėmis pinkles. Mokiniai žaidimą žaidžia individualiai, gali kartoti darbo paieškos situacijas darydami skirtingus pasirinkimus.</p>

<p>Eiga (tęsinys)</p>	<p>3. ~ 10 min. Mokiniai suskirstomi grupelėmis po 3–4. Grupelėse mokiniai skatinami pasidalyti kaip jiems sekėsi žaisti, kokių klausimų ar neaiškumų kilo ir prašoma, kad mokiniai bendrai grupelėje surastų atsakymus į kilusius klausimus, skaitant mobilios programėlės informacinę dalį.</p> <p>4. ~ 10 min. Kiekviena grupelė pristato jiems kilusius klausimus ir pateikia surastus atsakymus, kuriuos mokytojas pakomentuoja ir apibendrina užakcentuodamas pagrindinius aspektus. Pavyzdžiui, nelegalus darbas – tiesiausias kelias tapti prekybos žmonėmis auka; didelio greito uždarbio galimos grėsmės; legalus darbas yra įmanomas tik nuo 14 m.; norint išvengti prekybos žmonėmis pinklių, kurios prasideda nuo verbavimo, būtina tikrinti informaciją, pasirūpinti atsargumo priemonėmis, nepradėti dirbti neturint darbo sutarties; kreiptis pagalbos, jei kyla įtarimų, ir pan. Mokytojas mokiniams išdalyja spausdintas Valstybinės darbo inspekcijos rekomendacijas „Jei įsidarbinti nori asmuo iki 18 metų: patarimai tėvams, vaikams, darbdaviams“, kurias mokiniai perskaito ir kartu aptaria su mokytoju. Svarbu, kad mokiniai žinotų savo teises ir darbo garantijas. Galima aptarti kuo skiriasi vaikų iki 18 m. ir suaugusiųjų darbo sąlygos (laikas, atostogos, užmokestis, darbo pobūdis ir pan.).</p>
<p>Pastabos ir papildoma medžiaga</p>	<p>Pamokos vedantiesiems rekomenduotina pirmiausia patiems susipažinti ir išbandyti programėlę „NOU“, kad esant poreikiui galėtų atsakyti į vaikų klausimus apie programėlės naudojimą. Taip pat perskaityti programėlėje esančią informaciją prekybos žmonėmis tema, kad jaustųsi tvirčiau komentuodami mokinių atsakymus ir perteikdami tiksliai žinias.</p> <p>Mobilią programėlę sudaro trys dalys – simuliacinis žaidimas, pagalbos šaltiniai ir prevencinė informacija prekybos žmonėmis tema:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Simuliacinis žaidimas mokiniams nuo 14 metų – žaisdami darbo paiešką simuliuojantį žaidimą paaugliai bei jaunuoliai gali įvertinti savo galimybes užsidirbti, bet neužkibti ant prekybos žmonėmis kabliuko. Žaidimas „Neužkibk, o užsidirbk“ pateiktas, remiantis realiomis situacijomis, kaip

Pastabos ir papildoma medžiaga
(tęsinys)

dažniausiai patenkama į prekybos žmonėmis pinkles ir yra skirtas įgalinti vartotojus atpažinti galimus pavojus ir slypinčias rizikas. Žaidimo eigoje matomi prekybos žmonėmis rizikos lygiai, o rezultate vartotojui pateikiamos 2 tipų pasirinkimų versijos: vienos – su elgesio pasirinkimais, kitos – su tikromis gyvenimo istorijomis.

- Pagalbos šaltiniai: pateikiami Lietuvoje ir užsienyje veikiančių institucijų, įstaigų ir organizacijų kontaktai, kuriais remiantis nukentėjusieji nuo prekybos žmonėmis gali rasti pagalbą – sužinoti kur kreiptis, patekus į prekybos žmonėmis pinkles.
- Informacija: prevencinė informacija paauglių ir jaunuolių švietimui apie prekybos žmonėmis reiškinių, apimančių tokias temų kategorijas kaip: prekybos žmonėmis samprata, rizikos veiksniai, pavojai ir kaip jų išvengti, reagavimas ir pagalba bei kiti metodinės informacijos šaltiniai.

Plačiau apie programėlę NOU ir žaidimą „Neužkibk, o užsidirbk“ paskaityti galite Nacionalinės švietimo agentūros puslapyje: <https://www.nsa.smm.lt/2020/11/04/sukurta-mobilioji-programele-nou-skirta-prekybos-zmonemis-prevencijai-kvieciame-parsisiusti-ir-isbandyti/>

! Žaidimas skirtas mokiniams nuo 14 metų; remiantis LR darbo kodeksu, asmenys iki 14 m. negali dirbti, o nelegalus darbas – greičiausias būdas tapti išnaudojimo auka.

Po užsiėmimo mokiniams gali kilti daug įvairių klausimų, ypač jei jie Valstybinės darbo inspekcijos rekomendacijas dėl nepilnamečių įdarbinimo aptars su tėvais. Kito užsiėmimo metu galite sugrįžti prie įdarbinimo temos ir aptarti rūpimus klausimus. Taip pat galite visi kartu ar rekomenduoti vaikams individualiai pažiūrėti ir aptarti filmą pratęsiant diskusiją apie įsidarbinimo galimybes ir galimus pavojus „Viskas bus gerai“ (nuoroda <https://www.youtube.com/watch?v=5bTfTQzuuGc>). Šio filmo aptarimui su mokiniais galima naudoti metodinę medžiagą iš tinklalapio www.nepatogauskinoklase.lt

Preveninių prekybos žmonėmis užsiėmimų pavyzdžiai 9–12 klasei

Pavadinimas	PREKYBA ŽMONĖMIS NETURI SIENŲ
Tikslinė grupė	15–18 metų mokiniai
Siekiai ir ugdomos kompetencijos	<p>Tikslas – supažindinti mokinius su prekybos žmonėmis ir išnaudojimo formomis, išvykus į užsienį, bei ugdyti kritinį mąstymą ir gebėjimus priimti tinkamus sprendimus probleminėse situacijose. Mokiniai įgis žinių ir įgūdžių:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kaip ir kodėl prekybos žmonėmis aukos dažniausiai nekalba apie savo patirtį; • kaip galima išvengti prekybos žmonėmis pinklių prieš vykstant į užsienį; • kur kreiptis pagalbos turint įtarimų, kad kitas žmogus yra išnaudojamas arba tapęs prekybos žmonėmis auka; • kaip bendrauti ir priimti į savo ratą žmogų, kuris yra nukentėjęs nuo prekybos žmonėmis.
Priemonės	<p>Straipsnis „Užsienio lietuviai prekybos žmonėmis tinkle: nuo priverstinio darbo iki išnaudojimo nusikaltimams“ (žr. prieduose). Šaltinis: https://www.lrt.lt/lituanica/aktualijos/751/1518614/uzsienio-lietuviai-prekybos-zmonemis-tinkle-nuo-priverstinio-darbo-iki-isnaudojimo-nusikaltimams</p> <p>Vaizdo filmukas „Emigranto pusmetis per 1 minutę tylos“ https://www.youtube.com/watch?v=EJsGcnmheRI</p> <p>A4 formato lapai, 4 skirtingų spalvų flomasteriai.</p>
Eiga	<p>1. ~ 5 min.</p> <p>Pristatykite mokiniams temą, jog šiandien kalbėsime apie vykimą į užsienį. Tikriausiai ne vienas mokinys yra kur nors pabuvojęs užsienyje, bet dažniausiai su tėvais arba organizuotose kelionėse kartu su prižiūrinčiais asmenimis. Galite paprašyti pakelti rankas, kiek jų draugų su šeimomis yra emigravę į užsienį, arba pažįstamų tėvai yra išvykę uždarbauti į užsienį. Šiandienos tema bus apie prekybos žmonėmis pavojus užsienyje ir kaip jų išvengti.</p>

<p>Eiga (tęsinys)</p>	<p>2. ~ 10 min. Duokite mokiniams perskaityti straipsnį „Užsienio lietuviai prekybos žmonėmis tinkle: nuo priverstinio darbo iki išnaudojimo nusikaltimams“.</p> <p>3. ~ 10 min. Paklauskite, ar mokiniai pažįsta ką nors, kas būdamas užsienyje (nebūtinai Italijoje) patyrė kažką nemalonaus, iš jo pavogė pinigus, nesumokėjo žadėto atlyginimo, buvo išnaudotas arba pateko į prekeivių žmonėmis pinkles. Užduokite vaikams klausimą, kaip jie mano, kodėl užsienyje nukentėję asmenys, tiek nepilnamečiai, tiek vaikai, nekalba apie savo patirtį. Atsakymus užrašykite ant lentos. Tada parodykite pusantros minutės filmuką „Emigranto pusmetis per 1 minutę tylos“. Paprašykite, kad mokiniai pasidalytų savo reakcijomis ir jausmais pažiūrėję filmuką. Dar kartą grįžkite prie sąrašo, kodėl užsienyje nukentėję asmenys nekalba, ir papildykite jį. Sąrašė be kitų motyvų turi būti išskirta baimė (kad teisėsauga apkaltins patį nukentėjusį, prekeiviai žmonėmis susiras, keršys ir pan.), kaltė (kad nepatikrino informacijos prieš vykstant į užsienį, kad sutiko dirbti nelegaliai, kad nesikreipė pagalbos ir pan.), gėda (kad buvo apgauti), nepasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais ir netikėjimas, kad kas nors gali padėti.</p> <p>4. ~ 20 min. Suskirstykite mokinius į keturias grupeles (po 5–6 mokinius). Kiekvienai grupei duokite skirtingą užduotį:</p> <p>I. Jūsų klasės draugė su kitomis merginomis vasarai žada išvykti uždarbiauti į Graikiją. Jums neramu, kad ji netaptų išnaudojimo auka. Parašykite 4–5 patarimus, kurie jūsų klasės draugei padėtų išvengti prekybos žmonėmis pinklių.</p> <p>II. Jūsų draugė prasarė, kad jos tėtis nuolat vyksta į Ispaniją dirbti, bet šįsyk grįžo labai suvargęs, sulysęs ir visiškai nenorėjo kalbėti kaip jam sekėsi dirbti. Paprastai parveždavo kokių nors lauktuvių, o grįžęs nusivesdavo visus į mėgstamą kavinę pavakarieniauti, bet ne šį sykį.</p>
----------------------------------	--

Eiga
(tęsinys)

Jūs įtariate, kad tėčiui būnant užsienyje galėjo nutikti kas nors negero, jis galėjo tapti prekybos žmonėmis auka. Kaip manote, ką draugės tėtis turėtų daryti? Surašykite ir ant lapo surašykite 4–5 įstaigų / organizacijų kontaktus, į kurias tėtis galėtų kreiptis, ir sugalvokite, kaip perduoti šią informaciją draugės tėčiui.

III. Jūsų buvęs klasiokas, kuris prieš metus su vyresniu broliu (tėvų neturėjo) išsikraustė gyventi į Italiją, parašė jums žinutę prašydamas paskolinti pinigų, nes nori grįžti į Lietuvą. Brolis pinigų neturi, neranda legalaus darbo, o ir jis pats turi daryti „negerus dalykėlius“, tad jau geriau grįš į Lietuvą, kur turi draugų, ir kaip nors išsivers vienas. Perskaitę žinutę supratote, kad situacija rimta. Ką darysite? Ant lapo surašykite 4–5 žingsnius, ką darysite šioje situacijoje, norėdami padėti draugui.

IV. Į jūsų klasę atėjo naujas mokinys, kuris prieš tris metus išvyko į Angliją, o dabar grįžo į Lietuvą ir mokysis kartu su jumis. Žinoma, kad jis buvo pakliuvęs į prekeivių žmonėmis pinkles – buvo verčiamas elgetauti ir vogti. Ant lapo surašykite 4–5 susitarimus klasėje, kurie padėtų mokiniui greičiau pritapti ir geriau jaustis jūsų klasėje.

Užduočiai skirkite 10 min. Kiekvienoje grupelėje mokiniai turi kartu tardamiesi surasti pasiūlymus ir sprendimus. Ieškodami atsakymų mokiniai gali naudotis visomis skaitmeninėmis priemonėmis (jei nėra technologinių galimybių, prieš užsiėmimą iš mokyklos bibliotekos atsineškite literatūros prekybos žmonėmis tema). Savo atsakymus mokiniai surašo punktais ant A4 formato lapų.

Pirmos grupelės paprašykite pristatyti situaciją ir savo pasiūlymus. Paklauskite, gal kitos grupelės dar turėtų patarimų, kad mergaitė galėtų išvengti prekybos žmonėmis pinklių. Jeigu mokiniai ką nors praleido – papildykite ir užrašykite ant lapo. Išklausykite kitų grupelių atsakymus, ir, jeigu reikia, papildykite juos. Visus lapus sudėkite šalia. Mokiniai gali pasiūlymus nusifotografuoti asmeniškai arba galite padaryti nuotrauką, kurią persiųsite visiems užsiėmime dalyvavusiems mokiniams.

<p>Pastabos ir papildoma medžiaga</p>	<p>Straipsnis „Užsienio lietuviai prekybos žmonėmis tinkle: nuo priverstinio darbo iki išnaudojimo nusikaltimams“ yra patiekiamas prieduose, bet kad nereikėtų jo spausdinti kiekvienam mokiniui, ir jei leidžia techninės galimybės, galite straipsnį paleisti per projektorių klasėje, kad visi perskaitytų, arba perduoti nuorodą, kad kiekvienas mokinys straipsnį perskaitytų savo kompiuteryje arba mobiliajame telefone.</p> <p>Mokiniai ieškodami problemų sprendimo būdų ir pasiūlymų gali naudotis įvairiais informacijos šaltiniais internete, keletas naudingų nuorodų lietuvių kalba:</p> <p>http://prekybazmonemis.lt</p> <p>https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_zmonemis/Prekyba%20%C5%BEmon%C4%97mis%20ir%20jos%20prevencija.pdf</p> <p>https://anti-trafficking.lt/</p> <p>https://stop-trafficking.lt/</p> <p>Programėlės „NOU“ teorine dalimi (ypač jei mokiniai prieš tai dalyvavo aukščiau pateiktame prevenciniame užsiėmime ŽAIDIMAS „NEUŽKIBK, O UŽSIDIRBK“).</p> <p>Mokytojas turėtų būti susipažinęs su šioje metodinėje priemonėje pateikta teorine medžiaga ir padėti mokiniams surasti tinkamus problemų sprendimo būdus kiekvienai aptariamai situacijai. Galimi atsakymai pateikiami žemiau.</p> <p>I. Jūsų klasės draugė su kitomis merginomis vasarai žada išvykti uždarbiauti į Graikiją. Jums neramu, kad ji netaptų išnaudojimo auka. Parašykite 5 patarimus, kurie jūsų klasės draugei padėtų išvengti prekybos žmonėmis pinklių.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Paieškok informacijos internete apie būsimą darbovietę, atsiliepinimus ir pan. (jei tokios informacijos internete nėra – tai jau gali būti pavojingo pasiūlymo požymis). • Prieš išvykdamą pasirašyk oficialų kontraktą su firma, kuri žada darbą. • Informuok tėvus / globėjus arba kitą suaugusį asmenį, kuriuo pasitiki, apie savo planus bei vietą, kur ketini vykti. • Būk atsargi, jei kelionės ir (arba) pragyvenimo išlaidas žada apmokėti.
--	---

Pastabos ir papildoma medžiaga
(tęsinys)

- Iš anksto atsisiųsk mobilią programėlę NOU, jei būsimu darbo pasiūlymas nuvykus į vietą pasirodys nepatikimas arba ne toks, kokio tikėjaisi – programėlėje rasi reikalingą informaciją ir kontaktus.

II. Jūsų draugė prasitarė, kad jos tėtis nuolat vyksta į Ispaniją dirbti, bet šįsyk grįžo labai suvargęs, sulysęs ir visiškai nenorėjo kalbėti kaip jam sekėsi dirbti. Paprastai parveždavo kokių nors lauktuvių, o grįžęs nusivesdavo visus į mėgstamą kavinę pavakarieniauti, bet ne šį sykį. Jūs įtariate, kad tėčiui būnant užsienyje galėjo nutikti kas nors negero, jis galėjo tapti prekybos žmonėmis auka. Kaip manote, ką draugės tėtis turėtų daryti. Suraskite ir ant lapo surašykite 5 įstaigų / organizacijų kontaktus, į kurias tėtis galėtų kreiptis ir pagalvokite, kaip galėtumėte perduoti informaciją tėčiui.

- Bendrasis pagalbos telefonas 112 arba policijos skyrius.
- Vaiko teisių apsaugos tarnyba.
- Nacionalinė asociacija prieš prekybą žmonėmis (NAPPŽ): <https://stop-trafficking.lt>, 8 800 91119
- Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimu centras (KOPŽI): <http://www.anti-trafficking.lt/>, 8 679 61617
- Specialistas mokykloje, konsultuojantis prekybos žmonėmis klausimais (iš sąrašo: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/12/Prekybos-zmonemis-prevencijos-konsultantai.pdf>)
- Socialiniai darbuotojai darbui su prekyba žmonėmis.

Paaugliai gali sugalvoti labai kūrybiškų būdų, kaip pateikti informaciją tėčiui, tačiau svarbu, kad draugė (geriausia kartu su mama arba kitu artimu suaugusiuoju) galėtų perduoti tėčiui, jog mato, kad kažkas nutiko, jai yra neramu, mokykloje buvo užsiėmimas apie prekybą žmonėmis, ir nors tėčiui gali būti labai sunku ir gėda kalbėti apie tai, kas nutiko, tačiau būtina kreiptis pagalbos. Motyvuojant galima net parodyti vaizdo filmuką „Emigranto pusmetis per 1 minutę tylos“. Labai svarbu akcentuoti, kad vaikai negali prisiimti visos atsakomybės ant savo pečių, nes tai tėčio sprendimas. Tačiau jei klasės draugei ir toliau bus neramu, ji gali kreiptis pagalbos į mokyklos socialinį pedagogą arba kitą specialistą.

Pastabos ir papildoma medžiaga
(tęsinys)

- III. Jūsų buvęs klasės draugas, kuris prieš metus su vyresniu broliu (tėvų neturėjo) išsikraustė gyventi į Italiją, parašė jums žinutę prašydamas paskolinti pinigų, nes nori grįžti į Lietuvą. Brolis pinigų neturi, neranda legalaus darbo, o ir jis pats turi daryti „negerus dalykėlius“, tad jau geriau grįš į Lietuvą, kur turi draugų, ir kaip nors išsivers vienas. Perskaite žinutę supratote, kad situacija rimta. Ką darysite? Ant lapo surašykite 4–5 žingsnius, ką darysite šioje situacijoje, norėdami padėti draugui.
- Pasitarsiu su suaugusiuoju, kuriuo pasitikiu (tėvais, mokyklos socialiniu pedagogu arba kitu specialistu).
 - Susisieksiu su organizacija, teikiančia pagalbą prekybos žmonėmis aukoms Lietuvoje ir pasitarsiu dėl situacijos.
 - Pabandysiu paaiškinti situacijos rimtumą ir nusiųsiu Lietuvos ambasados kontaktus.
 - Priminsiu, jog visada pagalbos galima kreiptis į policiją.
- IV. Į jūsų klasę atėjo naujas mokinys, kuris prieš tris metus išvyko į Angliją, o dabar grįžo į Lietuvą ir mokysis kartu su jumis. Žinoma, kad jis buvo pakliuvęs į prekeivių žmonėmis pinkles – buvo verčiamas elgetauti ir vogti. Ant lapo surašykite 4–5 susitarimus klasėje, kurie padėtų mokiniui greičiau pritapti ir geriau jaustis jūsų klasėje.
- Pagarbiai bendrauti, siūlyti savo draugystę, nesityčioti, neįžeidinėti (sudaryti psichologiškai jaukią ir saugią klasės atmosferą).
 - Supažindinti su aplinka, mokyklos tvarka, papasakoti apie mokytojus ir kitus mokyklos darbuotojus, ypač tuos, kuriais galima pasitikėti ir prirėikus kreiptis pagalbos.
 - Neklausinėti apie tai, kas įvyko, o pasakyti, jog esate pasiruošę išklausti, kai jis norės kalbėti.
 - Jei klasės draugas sutiktų (ir tik tada, jei jis sutiktų), paprašyti jo pateikti keletą rekomendacijų bendraamžiams, kaip būtų galima išvengti prekeivių žmonėmis pinklių.

Pavadinimas	SAUGŪS PASIMATYMAI
Tikslinė grupė	15–18 metų vaikai
Siekiai ir ugdomos kompetencijos	<p>Tikslas – aptarti bendravimo, draugysčių mezgimo ir saugių pasimatymų taisykles.</p> <p>Mokiniai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • susipažins su sveikų santykių poroje kūrimo principais; • aptars taisykles ir klaidingus įsivaizdavimus einant į pasimatymus; • aptars pažinčių programėlių saugumo taisykles; • susipažins su pasimatymų prievartos reiškiniu; • supras pasimatymų metu galimus pavojus ir žinos kaip jų išvengti; • žinos kur kreiptis jei per pasimatymą jis / ji arba draugai patyrė prievartą. <p>Užsiėmimo metu bus ugdomas mokinių kritinis mąstymas ir skatinamas pagalbos kreipimasis.</p>
Priemonės	<p>Prevencinis filmas 9–12 klasių mokiniams (trukmė – 6 min.)</p> <p>Mobilus telefonas</p> <p>Tiesioginių apklausų programėlė</p> <p>Santykių vertinimas: sveiki santykiai anketa</p> <p>A4 formato lapai, rašikliai</p>
Eiga	<p>1. ~ 10 min.</p> <p>Pristatykite mokiniams temą, jog šiandien klabėsime apie pasimatymus. Ir pasakykite, kad pamoka bus nestandartinė. Kadangi ne visiems gali būti lengva atvirauti arba tiesiog išsakyti savo nuomonę šia tema, paprašykite, kad mokiniai pasiimtų mobilius telefonus ir prisijungtų prie tiesioginės apklausos programėlės su jūsų pateiktu kodu (kaip tą padaryti, skaitykite žemiau prie papildomos pamokos informacijos). Pasakykite mokiniams, kad ekrane stebėsime bendrą klasės atsakymų pasiskirstymą ir nežinosite, kas kokį atsakymą pateikė. Galite mokiniams pateikti bandomąjį klausimą:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ar esate anksčiau naudojęsi tiesioginių apklausų programėle (pasirinkti: TAIP / NE)

<p>Eiga (tęsinys)</p>	<p>Pereikite prie temos klausimų, iš anksto parengtų programėlėje:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ar esate buvęs(-usi) bent viename pasimatyme? (pasirinkti TAIP / NE) 2. Ar esi buvęs(-usi) pasimatyme su asmeniu, su kuriuo susipažinai internete? (pasirinkti TAIP / NE) 3. Jei šiandien vakare eitum į pasimatymą, kam apie tai pasakytum? (pasirinkti: <ul style="list-style-type: none"> • geriausia draugui(-ei); • sesei / broliui; • tėvams; • kitam suaugusiajam; • kitam asmeniui; • niekam nesakyčiau, jog einu į pasimatymą). 4. Pasibučiuoti galima? (pasirinkti: <ul style="list-style-type: none"> • per pirmą pasimatymą; • ne anksčiau kaip per trečią pasimatymą; • pirmiausia reikia pažinti kitą žmogų, tik tada galima bučiuotis; • kita (įrašykite)). <p>Kartu su mokiniais ekrane stebėkite atsakymų pasiskirstymą ir juos aptarkite. Paklauskite mokinių, kaip jie mano, kodėl svarbu pasakyti kam nors, jei eini į pasimatymą, ypač su asmeniu, kurio anksčiau nesi matęs ir susipažinai internete. Aptarkite pavojus, kai internete pateikiama informacija gali neatitikti realybės bei klaidingus įsivaizdavimus, kad kitam patiksi, jei darysi viską, ko jis / ji nori.</p> <p>2. ~ 10 min.</p> <p>Suskirstykite mokinius į tris grupes. Užduoties tema – saugūs pasimatymai. Kiekvienai grupei duokite atskirą užduotį:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Parašykite 4 patarimus bendraamžiams, ką reikia padaryti prieš einant į pasimatymą, kad per pasimatymą jie galėtų jaustis saugiai. • Parašykite 4 patarimus bendraamžiams, ką reikia padaryti prieš einant į pasimatymą su nepažįstamu žmogumi, su kuriuo susipažino internete, kad per pasimatymą jie galėtų jaustis saugiai.
----------------------------------	---

<p>Eiga (tęsinys)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Parašykite 4 patarimus bendraamžiams, ką daryti, jei per pasimatymą pasijuto nesaugiai ir nori nutraukti pasimatymą. <p>Atsakymus mokiniai gali suvesti į tą pačią tiesioginių apklausų programėlę, kai atsakymus mato ir aptaria visa klasė, arba pristatyti kiekvienai grupei atskirai.</p> <p>3. ~ 10 min.</p> <p>Parodykite mokiniams prevencinį filmą, kuriame pateikiama penkiolikmetės, kuri buvo „mylimojo“ seksualiai išnaudota, istorija. Paprašykite, kad kiekvienas mokinys po filmo trumpai pasisakytų, kaip jaučiasi pažiūrėjęs filmą, kokių kyla minčių.</p> <p>4. ~ 10 min.</p> <p>Pristatykite mokiniams, kad filme buvo pavaizduota viena iš pasimatymų prievartos formų (daugiau informacijos apie paauglių pasimatymų prievartą pateikta prieduose). Tai nusikaltimas, kai paauglystėje ir jauname suaugusiojo amžiuje vieno asmens daromas spaudimas arba taikomos manipuliacijos pasimatymų metu, dažniausiai siekiant seksualinio pasitenkinimo tikslų. Gali būti, kad vienas partneris siekia išlaikyti kontrolę ir valdžią, taikydamas prievartą ir smurtą, grasinimus, siekiant išlaikyti nutrūkusį santykį. Pasimatymų prievarta gali apimti įvairias smurto formas: seksualinę priekabiavimą, grasinimus, fizinį smurtą, psichologinę prievartą, socialinę sabotažą, persekiojimą ir išprievartavimą. Dažniausiai smurtautojai yra vyrai, tačiau pasitaiko ir moterų smurto prieš vyrus atvejų pasimatymų metu. Paauglystėje gali būti manipuluojama tokiais arba panašiais pasakymais, kaip „mes jau tris savaites draugaujam, tu man patinki, aš tave myliu, turime pereiti į kitą etapą...“, arba „mūsų draugai X ir Y tai jau daro, mums irgi reikia, kaip aš tarp draugų atrodysiu“. Pasimatymo metu sakoma: „Ko čia laužaisi, taigi žinojai, kur eini, tu pati to nori, nevaidink skaistuolės...“ ir pan. Tai – jau smurtas. Paklauskite mokinių, kokie yra grėsmės šaltiniai ir ką mergina galėjo daryti kitaip, kas galbūt būtų padėję išvengti seksualinio išnaudojimo.</p>
----------------------------------	--

<p>Eiga (tęsinys)</p>	<p>Aptarkite tokius rizikos veiksnius kaip:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Alkoholio arba kitų svaiginančių medžiagų vartojimas. Savo gėrimo niekada neverta palikti be priežiūros. Net jei nieko nevartojate, o pasijuntate blogai, pradeda pykinti arba svaigti galva, reikėtų nedelsiant susisiekti su patikimu žmogumi (tėvais, draugais) ir kuo greičiau pasišalinti iš pasimatymo. • Nepažįstamieji. Nerekomenduojama sutikti, jei nepažįstamieji arba naujai sutikti žmonės siūlosi pavėžėti namo arba kitaip padėti. • Nesaugumo jausmas. Pasitikėkite savo instinktais. Jeigu jaučiatės nesaugiai, atsiranda nuojauta, kad kažkas vyksta negerai, pasikliaukite savimi ir pasišalinkite iš pasimatymo. <p>Pabaigai su mokiniais aptarkite, kad jei pasimatymo metu patyrė bet kokią prievartą, pirmiausia reikia prisiminti, kad tai ne nukentėjusio, o prievartautojo kaltė (dažniausiai aukos būna pozicijoje, kai negalėjo nieko pakeisti). Auka gali jaustis nešvari, sugniuždyta ir sugėdinta. Tačiau svarbu nepamiršti, kad prievarta – tai nusikaltimas ir, kaip ir kituose nusikaltimuose, gėdą ir kaltę turėtų jausti tik tas, kuris jį įvykdė. Būtina kuo greičiau vykti į ligoninę ir praneši policijai, neskalbti ir nekeisti drabužių. Atlikti kraujo ir šlapimo tyrimai parodys, ar buvote apsvaiginti kokiomis nors medžiagomis. Taip pat vertėtų pasitikrinti nuo lytiškai plintančių ligų, nėštumo ir AIDS.</p> <p>5. ~ 15 min.</p> <p>Pabaigai mokiniams duokite trumpą klausimyną apie santykius (pateikiama prieduose). Tie, kurie turi draugę arba draugą, pildo apie savo santykius, kurie neturi antros pusės, gali pildyti apie pažįstamos poros santykius, kaip jiems atrodo. Svarbu, kad paaugliai pradėtų galvoti, kokie santykiai yra sveiki ir kokių santykių jie norėtų patys.</p>
<p>Pastabos ir papildoma medžiaga</p>	<p>Šioje pamokoje, kad mokiniams būtų lengviau pradėti kalbėti apie pasimatymus, siūloma naudotis tiesioginių apklausų programėle (pvz., <i>Sli.do</i>; <i>Slides With</i> ar kt.), kai mokinių atsakymai realiuoju laiku pateikiami grafikų pagalba. Iš anksto susipažinkite su programėle ir suveskite klausimus dar prieš prasidedant pamokai. Jeigu neturite galimybės naudotis tokia programėle, ar žinote, kad mokiniai jau yra dalyvavę prevenciniuose renginiuose panašiomis temomis, numatytus klausimus užduokite klasėje kviesdami mokinius diskutuoti.</p>

Pastabos ir papildoma medžiaga
(tęsinys)

Moksleiviai gali dalytis, kad vaikšto į pasimatymus naudodamiesi įvairiomis internetinėmis pažinčių programėlėmis ir portalais. Jeigu jūs asmeniškai nežinote programėlės, paprašykite, kad mokiniai papasakotų, svarbiausia jų klauskite apie saugumą: kaip mokiniai žino, jog jiems rašantis asmuo pateikė informaciją apie save ir savo nuotrauką? Ar pati programėlė yra įdiegusi kokias nors apsaugos funkcijas? Kokią informaciją mokiniai pateikia apie save? Ar prieš naudodamiesi bet kokia susipažinimo programėle mokiniai yra perskaite jos saugumo vadovą? Dauguma kompanijų rūpinasi klientų saugumu ir yra pateikę saugumo vadovus. Kaip pavyzdį galite susipažinti su „Tinder“ saugumo vadovu lietuvių kalba (<https://policies.tinder.com/safety-center/guide/consent-101/intl/lt/>), kuriame yra pateikiama informacija apie sutikimą intymumui, ir kada veiksmai, negavus kito asmens sutikimo, virsta seksualine prievarta.

Atliekant užduotį, kurioje prašome surašyti patarimus saugiam pasimatymui, mokiniai gali pradėti juokauti, ypač jei anksčiau nėra kalbėję tokia tema ir jaučiasi nesaugiai arba drovisi bendraamžių. Akcentuokite, jog suprantate, kad gali būti ne visai jauku kalbėti, ar net ir suaugę ne visada randa tinkamus žodžius. Galite palengvinti užduotį ir pateikti saugių pasimatymų patarimų sąrašą (pateikiamas prieduose), prašydami mokinių prie kiekvieno patarimo pažymėti, ar jis tinka visiems jaunuoliams, ar tik merginoms / tik vaikinams. Kiekvieną patarimą aptarkite išklausydami mokinių nuomonės, kodėl jis labiau tinka vaikinams / merginoms.

Šioje pamokoje pateikta tema apie saugius pasimatymus ir pasimatymų prievartą gali būti integruota į bendrąją lytiškumo ugdymo programą, akcentuojant pagarbų abipusį bendravimą, sveikų, pasitikėjimu grįstų santykių mezigimą ir laisvę apsispręsti, kada pradėti artimą intymų santykį.

<p>Pastabos ir papildoma medžiaga (tęsinys)</p>	<p>Plačiau:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kodėl „ne“ ir yra „ne“: svarbiausia, ką apie seksualinį smurtą turi žinoti vaikai ir paaugliai; https://www.15min.lt/gyvenimas/naujiena/santykiai/kodel-ne-ir-yra-ne-svarbiausia-ka-apie-seksualini-smurta-turi-zinoti-vaikai-ir-paaugliai-1024-1473304 • Paauglių pasimatymai internete: tėvams svarbu vaiką ir suprasti, ir pasikalbėti apie saugumą; https://www.zmones.lt/naujiena/paaugliu-pasimatymai-internete-tevams-svarbu-vaika-ir-suprasti-ir-pasikalbėti-apie-sauguma-7y5yW-dPLQ8O • Paauglių pasimatymai internete: tėvams svarbu vaiką ir suprasti, ir pasikalbėti apie saugumą; http://www.namuseimininkes.lt/mano-vaikas-iseina-i-pirma-pasimatyma-del-ko-nerimauja-tevai/ • Ką daryti, patyrus prievartą per pasimatymą? https://priekevos.lt/ka-daryti-patyrus-prievarta-per-pasimatyma/
--	---

Preveninių užsiėmimų priedai

1–4 klasei

MARGARITOS ISTORIJA

Margaritai 10 metų. Ji sėdi savo kambaryje viena. Viskas, kas taip patikdavo – jos suknelės, knygos, paveikslėliai – viskas čia pasikeitė. Niekas neteikia džiaugsmo. Ji nepatinka pati sau. Šiandien net negalėjo kalbėtis su savo geriausia drauge. Pasakė, kad serga, bet tai netiesa.

Margaritą slegia baisi paslaptis. Ji negali būti nei mokykloje, nei namie, norėtų būti kažkur kitur, kitame mieste, kur jos niekas nepažįsta. Šiandien mokytoja mokykloje priėjo ir paklausė, kodėl ji tokia išsiblaškiusi. Vieną akimirką Margaritai atrodė, kad neištvėrs... Taip sunku tylėti. Bet kaip pasakyti? Kas bus, kai ji pasakys?

Jau visą mėnesį Margarita kalbasi tik su savimi. Tas baisus rūpestis, kuris slegia mergaitę, yra jos dėdė Pranas. Tai atsitiko prieš mėnesį. Ji nuėjo pas tetą Emiliją ir dėdė Praną mokytis važiuoti dviračiu. Jie gyvena netoliese, kitoje gatvės pusėje. Margarita mėgdavo būti jų namuose. Ten visada būdavo skanėstų ir kokių nors įdomių dalykų. Teta ir dėdė buvo panašaus amžiaus kaip Margaritos mama ir tėtis, bet neturėjo savo vaikų. Pernai vasarą visi kartu atostogavo. Sunku patikėti, kad buvo taip linksma kartu. Dabar viskas kitaip...

Tą dieną Emilijos nebuvo namie, o dėdė pakvietė Margaritą į miegamąjį, nes norėjo kažką parodyti. Dėdė pasodino ją šalia savęs ir pradėjo glostyti. Tai buvo taip netikėta. Ji negalėjo suprasti, kodėl jis taip elgiasi? Niekada dėdė nesielgdavo su ja blogai. Dabar jis kalbėjo pašnibždomis ir buvo labai labai arti. Per arti. Jo rankos buvo per didelės ir per greitos, pakėlė jos suknelę ir lietė jos kūną. Margarita šaukė savo viduje „Ne, ne!“ Bet jos balsas dingo. Jo kūnas spaudė ją, jai skaudėjo. Margarita jautė baimę, gėdą, bejėgiškumą. Kodėl jis taip elgiasi? Ji pravirko, bet jis nesustojo, nors ji verkė ir stūmė jį. Kodėl jis nesustojo? Tai buvo kaip blogame sapne. Dėdė sakė, kad visi elgiasi su ja kaip su vaiku, o jiedu dabar bus kaip suaugę. Tai būsianti ypatinga jų paslaptis. Jis liepė niekam nesakyti, kitaip visi iš jos juoksis. Ji prižadėjo, nors negalėjo suprasti, kodėl tai paslaptis? Žinoma, ji negali niekam pasakyti.

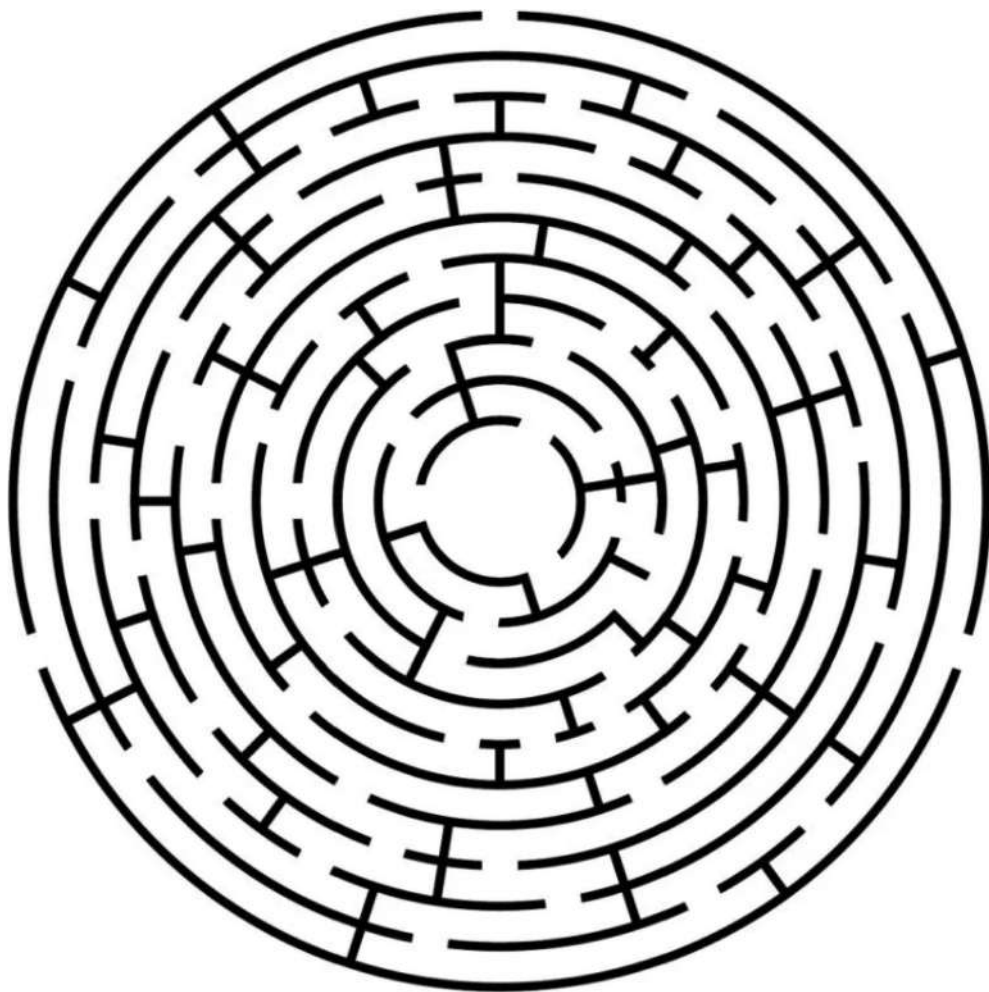
Margarita jaučiasi tokia pažeista. Sužeistas jos kūnas, mintys, jausmai. Visą mėnesį ji bijo sutikti dėdę. Kiekvieną kartą, kai mato jį, bijo, kad tai nepasikartotų. Margarita atsigulė ir užsiklojo galvą. Dabar ji dažnai taip guli. Mama klausinėja, kodėl ji mažai valgo ir neina į kiemą. Bet kaip pasakyti mamai? Kiekvienas matytų, jeigu jos ranka būtų sulaužyta. Dabar ji jaučia esanti sužeista iš vidaus, bet tai paslėpta ir niekas ne-

žino. „Jeigu pasakysiu mamai, ji gali pasakyti, kad aš melagė. Mamai ir tėčiui patinka dėdė Pranas, tikriausiai jie manys, kad aš kalta.“

Tikriausiai Margarita užsnūdo, nes matė, kaip lange pasirodė žvaigždė. Ji pasakė: „Aš žinau, kas tau atsitiko. Tu nekalta. Margarita, tu turi kam nors pasisakyti, kas atsitiko. Gali papasakoti mokytojai, ar gydytojai, mamai ar draugės mamai. Tu turi rasti, kas tavimi patikės.“

Rytą Margarita nuėjo pas savo geriausią draugę. Ji pabandys papasakoti jos mamai. Margaritai atrodė, kad ji daugiau verkia, negu pasakoja, bet draugės mama klausėsi labai atidžiai. Prašė nieko nepraleisti, norėjo viską suprasti. Paskui jos apsikabino ir verkė kartu. Margarita jautė palengvėjimą. Baisi neviltis, vienatvė, kaltė ir gėda truputį atslūgo. Svarbiausia – ji ne viena. Draugės mama pasakė: „Tu padarei svarbiausią dalyką. Tu man papasakojai, ir aš tau padėsiu. Tavo kūnas priklauso tik tau, ir niekas neturi jo liesti taip, kad skaudintų tave. Tai tavo dėdės paslaptis, bet ne tavo. Aš padėsiu tau papasakoti tavo mamai. Mudvi negalime to išspręsti vienos, tam reikės laiko. Mes kreipsimės į žmones, kurie gina, globoja ir saugo vaikus. Jie padės dėdei suprasti, kad jis blogai elgėsi, ir sulaukys jį, kad tai nepasikartotų.“

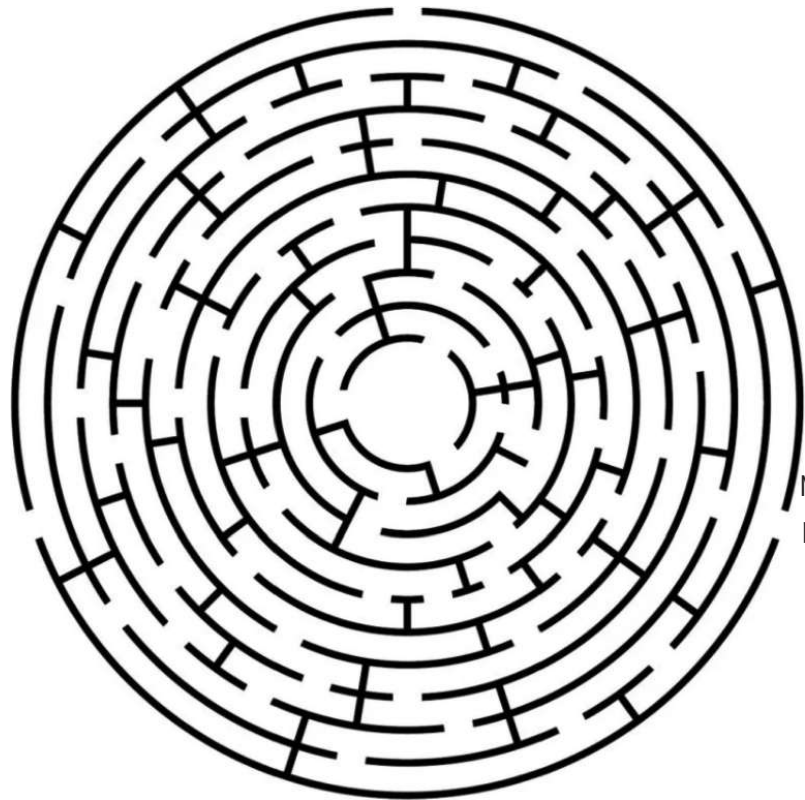
PASLAPČIŲ LABIRINTAS

Suraskite kelią iš labirinto pradėdami nuo labirinto centro.

Pav. Glenn Orzepowski

Smagios
paslaptys

Sunkios
paslaptys

Nejaukios
paslaptys

Pav. Glenn Orzepowski

LAIŠKO ASMENIUI, KURIUO VAIKAS PASITIKI, ŠABLONAS

Labas, _____

(kreipinys)

Mokykloje mes mokomės įvairių ir įdomių dalykų. Ne tik skaičiuoti ir rašyti, bet taip pat kaip atskirti koks elgesys yra tinkamas ir netinkamas, kaip apsaugoti save ir kitus. Manęs paprašė nurodyti asmenį, kuriuo aš pasitikiu ir į kurį aš galiu kreiptis, jei man bus nesaugu arba dėl ko nors nerimausiu.

Aš pasirinkau Tave!

Jeigu ir tu nežinosi kaip man padėti, galėsi pasitarti su mano mokytoja

(įrašykite savo vardą ir kontaktinę informaciją).

Ačiū, kad galiu Tavimi pasitikėti!

Tavo _____

(vaiko vardas)

Data: _____

5–6 klasei

Prekyba žmonėmis: mitai ir faktai

Mitai	Faktai
(Jaunesnio amžiaus vaikams)	
Vaikai tampa aukomis juos pagrobiant	Tarp aukomis tapusių vaikų beveik nėra atvejų, kai vaikus atsitiktinai pagrobia kažkas, su kuo jie niekada anksčiau nebuvo susitikę. Dažnai tokius nusikaltimus daro šeimos nariai, draugai arba kas nors, su kuo vaikas susipažino internete.
Vaikai, kurie tampa prekybos žmonėmis aukomis, yra blogi vaikai	Bet kuris vaikas gali būti parduotas arba išnaudojamas ir jokia prekybos žmonėmis auka niekada nėra kalta. Sunkios patirtys vaikystėje, sudėtingi gyvenimo įvykiai, tokie kaip patiriamas smurtas, nepriežiūra, netektys, gali kai kuriuos vaikus paveikti taip, kad jie gali būti linkę tapti aukomis.
Prekyba žmonėmis visada vyksta žmones gabenant į kitas šalis	Deja, bet dauguma prekybos žmonėmis atvejų vyksta čia pat, mūsų šalyje ir mūsų bendruomenėse, net nevykstant į užsienį.
Nusikaltėlių aukomis dažniausiai tampa mergaitės	Bet kas – tiek mergaitės, tiek berniukai, gali tapti prekeivių žmonėmis aukomis, todėl mokytis išvengti pavojų turi visi.
(Vyresnio amžiaus vaikams)	
Prekeiviai žmonėmis ieško aukų, kurių nepažįsta	Deja, bet realybėje dažniausiai aukomis prekiauja kažkas, ką aukos gerai pažįsta, pavyzdžiui, draugas, šeimos narys arba netgi „mylimasis“.
Prekybos žmonėmis aukos yra tik merginos ir moterys	Berniukai ir vyrai taip pat gali tapti prekybos žmonėmis aukomis, kaip ir merginos, ir moterys. Tačiau mažiau tikėtina, kad jie bus nustatyti, atpažinti. Merginoms ir vaikinams gali kilti grėsmė dėl įvairių prekybos žmonėmis rūšių: pavyzdžiui, mergaitėmis gali būti prekiaujama seksualiniam išnaudojimui, priverstinėms santuokoms, o berniukai gali būti parduodami priverstiniam darbui, nusikaltimų vykdymui ar pan.

Prekyba žmonėmis yra susijusi su seksu arba prostitucija	Prekyba žmonėmis gali būti vertimas žmones atlikti priverstinį darbą (kartais – netgi priminti „buitinę“ vergiją namų ūkyje), taip pat tai gali būti prekyba organais, vergavimas už skolas, vaikų išnaudojimas nusikaltimų vykdymui ir (arba) priverstinė prostitucija.
Prekyba žmonėmis būtinai yra susijusi su asmens gabenimu į kitas šalis	Prekyba žmonėmis nėra tas pats, kas migrantų gabenimas arba kontrabanda – šie terminai dažnai painiojami. Prekyba žmonėmis nebūtinai susijusi su judėjimu per sienas. Tiesą sakant, kai kuriais atvejais vaikas gali būti parduodamas ir išnaudojamas iš savo namų. JAV prekyba žmonėmis dažniausiai vyksta viešbučiuose, moteliuose, sunkvežimių stotelėse ir internete.
Prekybos žmonėmis aukos yra laikomos nelaisvėje, panaudojant fizinę jėgą arba prievartą	Nusikaltėliai gali naudoti fizinę jėgą, siekdami žmones paversti šiuolaikiniais vergais. Visgi, dažniau žmonės yra apgaunami, o vėliau, panaudojant garsinimus, jėgą arba kitas priemones, išnaudojami. Žmonės gali būti „valdomi“ ir per priklausomybę nuo narkotikų, finansinės nepriklausomybės stoką arba izoliaciją nuo šeimos arba draugų, be fizinio judėjimo suvaržymo ar tiesioginio fizinio smurto.
Prekyba žmonėmis dažniausiai vyksta besivystančiose, neturtingose šalyse	Prekyba žmonėmis vyksta visame pasaulyje, nors dažniausiai pasitaikančios prekybos žmonėmis formos įvairiose šalyse gali skirtis. Pavyzdžiui, Jungtinės Amerikos Valstijos yra viena aktyviausių prekybos žmonėmis seksualiniam išnaudojimui šalių pasaulyje.

Parengta pagal <https://www.savethechildren.org/us/charity-stories/child-trafficking-myths-vs-facts>

ŽODYNĖLIS

Integruotai anglų k. pamokai „LAIŠKAS MAMAI“

English	Lietuviškai
human trafficking	prekyba žmonėmis
debt	skola
to exploit	išnaudoti
to kidnap	pagrobti
to recruit	verbuoti
to abuse	išnaudoti
to beat	sumušti
to bully	gąsdinti, tyčiotis
to deceive	apgauti
foster family	globėjų šeima
vulnerable	pažeidžiamas

<https://www.vdi.lt/PdfUploads/JauniInspektoriaiJaunimuiVasara.pdf>

JEI ĮSIDARBINTI NORI ASMUO IKI 18 METŲ. PATARIMAI TĖVAMS, VAIKAMS, DARBDAVIAMS

Vaikas – asmuo iki 16 metų.

Paauglys – asmuo nuo 16 iki 18 metų.

Nuo kelerių metų galima įsidarbinti?

Įsidarbinti galima nuo 14 metų. Tačiau net ir tokio amžiaus asmens darbas turi būti įformintas darbo sutartimi. Tik taip įgyjamos darbo garantijos, kurios labai reikalingos, ypač jei darbe įvyktų nelaimingas atsitikimas. Darbo sutartis taip pat yra garantija, kad darbuotojui bus sumokėtas sutartas darbo užmokestis, o tuo atveju, jei darbdavys nevykdys šio susitarimo, bus pagrindas ginti savo pažeistas darbuotojo teises darbo ginčų komisijoje.

Kas yra darbo sutartis?

Darbo sutartis – darbuotojo ir darbdavio susitarimas, pagal kurį darbuotojas įsipareigoja būdamas pavaldus darbdaviui ir jo naudai atlikti darbo funkciją, o darbdavys įsipareigoja už tai mokėti darbo užmokestį.

Sutartis sudaroma raštu dviem vienodais egzemplioriais, kurių vienas lieka darbdaviui, o kitas – darbuotojui.

Ar keturiolikmetis gali savarankiškai sudaryti darbo sutartį?

Ne. Vaikui nuo 14 iki 16 metų darbo sutarčiai sudaryti reikia vieno iš tėvų ar kito vaiko atstovo pagal įstatymą raštiško sutikimo, asmens sveikatos priežiūros įstaigos išduotos medicininės pažymos su išvada, kad vaikas tinkamas dirbti konkretų darbą, ir mokslo metų laikotarpiu duoto mokyklos, kurioje vaikas mokosi, raštiško sutikimo dėl vaiko darbo.

Kokius darbus gali dirbti vaikai?

Vaikai nuo 14 iki 16 metų gali dirbti tik lengvus darbus, kurie dėl atitinkamų užduočių pobūdžio ir atlikimo sąlygų nekenkia vaikų saugai, sveikatai, vystymuisi, netrukdo lankyti mokyklos ir mokytis pagal privalomojo švietimo ir profesinio mokymo programas, gauti švietimo pagalbą.

Ar nustatyti ir kiti apribojimai, susiję su asmenų iki 18 metų darbu?

Vyriausybės nutarimu numatytas sąrašas darbų, kuriuos draudžiama dirbti asmenims iki 18 metų, pvz., darbą, keliantį elektros poveikio pavojų ar susijusį su sprogiųjų medžiagų turinčių gaminių gamyba ir tvarkymu, darbą, kurio spartą lemia mechanizmai ir kuris apmokamas pagal kiekybinius rezultatus ir kt., taip pat numatytas sąrašas sveikatai kenksmingų ir pavojingų fizikinių, biologinių bei cheminių veiksnių, kuriems esant, asmenų iki 18 metų darbas draudžiamas (visas draudžiamų darbų ir sveikatai kenksmingų ir pavojingų veiksnių sąrašas yra patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. birželio 28 d. nutarimu Nr. 518 „Dėl Asmenų iki aštuoniolikos metų įdarbinimo, darbo ir profesinio parengimo organizavimo tvarkos, vaikų įdarbinimo sąlygų aprašo patvirtinimo“).

Kada galima pradėti dirbti?

Darbdavys leidžia pradėti dirbti tik tada, kai pasirašytinai supažindina darbuotoją su darbo sąlygomis, tvarką darbovietėje nustatančiomis darbo teisės normomis, darbuotojų saugos ir sveikatos reikalavimais. Apie darbo sutarties sudarymą darbdavys privalo pranešti Sodrai mažiausiai prieš vieną darbo dieną iki numatytos darbo pradžios, todėl dirbti galima pradėti ne anksčiau kaip kitą dieną, kai sudaryta darbo sutartis.

Darbdavys prieš įdarbindamas asmenį iki 18 metų:

- siūsdamas tikrintis sveikatos, pateikia jam numatomų darbo sąlygų aprašymą, nurodydamas galimą profesinę riziką;
- gavęs asmens sveikatos priežiūros įstaigos išduotą medicininę pažymą, turi vadovautis joje pateikta išvada, pavesdamas dirbti konkrečius darbus;
- informuoja apie galinčią kilti profesinę riziką ir visas saugos ir sveikatos apsaugos priemones.

Darbdavys, sudarydamas darbo sutartį su vaiku (asmeniu nuo 14 iki 16 metų):

- raštu informuoja vaiko tėvus ar kitą vaiko atstovą pagal įstatymą apie vaikui galinčią kilti profesinę riziką, jo saugos ir sveikatos apsaugos priemones;
- gauna vieno iš tėvų ar kito vaiko atstovo pagal įstatymą raštišką sutikimą, asmens sveikatos priežiūros įstaigos pažymą su išvada apie vaiko sveikatą ir tinkamumą dirbti konkrečius darbus, numatytus darbo sąlygų aprašyme, o mokslo metų laikotarpiu – taip pat ir mokyklos, kurioje vaikas mokosi, raštišką sutikimą.

Ar darbdavys privalo pranešti Valstybinei darbo inspekcijai prie LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – VDI) apie asmens iki 18 metų įdarbinimą?

Naujas DK ir kiti darbo santykius reglamentuojantys norminiai teisės aktai nenumato darbdavio pareigos pranešti VDI apie vaiko nuo 14 iki 16 metų bei paauglio nuo 16 iki 18 metų įdarbinimą.

Kokia gali būti asmenų iki 18 metų darbo laiko trukmė?

Vaikų, dirbančių lengvus darbus, darbo laiko trukmė:

- 1) ne mokslo metų laiku, kai dirbama ne trumpiau kaip savaitę, – iki 6 valandų per dieną ir 30 valandų per savaitę;
- 2) mokslo metų laiku – iki 12 valandų per savaitę: iki 2 valandų per dieną mokyklos lankymo dienomis ir iki 6 valandų per dieną ne mokyklos lankymo dienomis, jeigu dirbama trimestro arba semestro metu, tačiau ne tada, kai mokykloje vyksta pamokos. Paauglių darbo laiko trukmė – ne daugiau kaip 8 valandos per dieną kartu su kasdiene pamokų trukme ir ne daugiau kaip 40 valandų per savaitę kartu su pamokų trukme. Paauglių, dirbančių pagal pameistrystės darbo sutartį, darbo laikas įmonėje negali trukti ilgiau kaip 8 valandas per dieną (kartu su kasdiene pamokų (paskaitų) trukme ir teorinių žinių įgijimo įmonėje ir mokymo darbo vietoje trukme) ir ne ilgiau kaip 40 valandų per savaitę (kartu su savaitės pamokų (paskaitų) trukme ir teorinių žinių įgijimo įmonėje ir mokymo darbo vietoje trukme). Asmenų iki 18 metų, kai jie dirba daugiau negu vienoje darbovietėje ar mokosi profesinio mokymo įstaigoje ir dirba, kasdienio ir savaitės darbo laiko kiekvienoje darbovietėje ir praktinio mokymo laiko trukmė sumuojama.

Vaikai gali dirbti leidžiamus lengvus darbus laisvu nuo mokymosi metu, išskyrus prieš pamokas ir naktį. Vaikų darbas rytais nuo 6 iki 7 valandos prieš pamokas draudžiamas. Asmenų iki 18 metų darbas, įskaitant ir praktinį mokymą, naktį:

- 1) vaikų, dirbančių lengvus darbus, darbas, įskaitant ir praktinį mokymą, nuo 20 iki 6 valandos draudžiamas;
- 2) paauglių darbas, įskaitant ir praktinį mokymą, nuo 22 valandos iki 6 valandos draudžiamas;
- 3) paaugliams, dirbantiems laivuose, naktis yra 9 valandų laiko tarpas, kuris prasideda ne vėliau kaip 22 valandą ir baigiasi ne anksčiau kaip 6 valandą.

Koks poilsio laikas nustatytas jauniems asmenims?

Asmenų iki 18 metų poilsio laikas:

- 1) turi būti suteikiamos ne mažiau kaip 2 poilsio dienos per savaitę, jeigu įmanoma, paeiliui, viena iš jų turi būti sekmadienį;
- 2) kai darbo laiko arba praktinio mokymo laiko trukmė yra ilgesnė negu 4 valandos, privalo būti suteikta mažiausiai 30 minučių papildoma pertrauka pailsėti. Ji įskaitoma į darbo laiką arba praktinio mokymo laiką;
- 3) vaikų kasdienio nepertraukiamojo poilsio laikas per 24 valandų laikotarpį privalo būti ne trumpesnis kaip 14 valandų;
- 4) paauglių kasdienio nepertraukiamojo poilsio laikas per 24 valandų laikotarpį privalo būti ne trumpesnis kaip 12 valandų.

Kokios dar lengvatos taikomos asmenims iki 18 metų?

- Negalima skirti pasyviam budėjimui ir pasyviam budėjimui namuose.
- Suteikiamos 25 darbo dienų kasmetinės atostogos (jeigu dirbama 5 dienas per savaitę) arba 30 darbo dienų kasmetinės atostogos (jeigu dirbama 6 darbo dienas per savaitę). Jeigu darbo dienų per savaitę skaičius yra mažesnis arba skirtingas, darbuotojui turi būti suteiktos 5 savaičių trukmės atostogos.
- Vaikams jų pageidavimu suteikiamos kasmetinės atostogos arba nemokamos atostogos per mokinių atostogas.
- Vaikams turi būti užtikrintas 14 kalendorinių dienų iš eilės poilsis per mokinių vasaros atostogas.
- Vaikams suteikiama ne mažiau kaip 14 kalendorinių dienų iš eilės kasmetinių atostogų arba nemokamų atostogų per mokinių vasaros atostogas, jeigu dirbama per visas tų metų mokinių vasaros atostogas.

NAUJOKO DARBE ATMINTINĖ

Šiuos patarimus būtų naudinga iškirpti ir įteikti kiekvienam pradedančiajam dirbti: jie padės susigaudyti, kaip elgtis naujoje veiklos srityje, o gal net išgelbės gyvybę ar sveikatą.

- Nesiimkite jokios užduoties, kol jūsų nemokė, kaip ją tinkamai vykdyti.
- Jei manote, kad prieš pradedant darbą instruktuodami jus perkrauna informacija arba ją pateikia per greitai, paprašykite jus mokančiojo kalbėti lėčiau ir dar kartą pakartoti instrukcijas.
- Neišeikite už savo darbo vietos ribų, nebent jums tai lieptų daryti. Kitose darbo vietose gali būti įvairių jums nežinomų pavojų, pavyzdžiui, virš galvos ištiesti laidai, slidžios grindys, nuodingos cheminės medžiagos ir pan.

- Jei ko nors nežinote – klauskite. Išvengti nelaimės darbe gali padėti jus prižiūrintis vyresnysis asmuo ar bendradarbis. Drąsiai sakykite, kada jus reikia daugiau pamokyti ar ką nors paaiškinti.
- Atlikdami užduotį, naudokite tinkamas asmenines apsaugos priemones. Įvairiose darbo vietose tai gali būti specialus apavas, šalmas, pirštinės, specialūs akiniai, ausų kištukai ir kt. Įsitikinkite, kad tikrai žinote, kada ir kokią aprangą naudoti, kur ją rasti, kaip naudoti ir kaip prižiūrėti. Jei dirbate kompiuteriu, jums reikalingos kitos žinios – kaip tinkamai sureguliuoti stalo ir klaviatūros aukštį, prisitaikyti kėdę, taisyklingai sėdėti, kas kiek laiko daryti pertraukas ir pan. – kad po keleto metų netektų vargti dėl stuburo, akių ar kitų ligų.
- Sužinokite, ką daryti ypatingais atvejais, pavyzdžiui, įsijungus priešgaisrinei signalizacijai, dingus elektrai ir pan.
- Nedelsdami savo darbų vadovui, darbuotojų saugos ir sveikatos atstovui, jei toks yra, praneškite apie visus nelaimingus atsitikimus darbo vietoje.
- Neignoruo­kite jokių nemalonių, neįprastų požymių, pavyzdžiui, kai ima skaudėti galvą ar kitą kūno dalį, sukasi galva, niežti kūną, graužia akis, nosį ar gerklę – tai gali būti didelės sveikatos problemos pradžia. Praneškite apie šiuos pojūčius darbų vadovui, prižiūrinčiam vyresniam asmeniui, kad jus nukreiptų pas gydytoją, į darbo medicinos tarnybą, jei tokia yra.
- Laikykitės gautų patarimų ir instrukcijų.

APIE PREKYBĄ ŽMONĖMIS: ATMINTINĖS FORMA

Prekyba žmonėmis – tai

.....

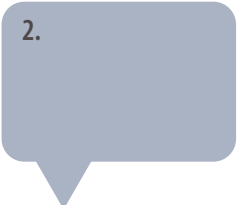
Man taip nenutiks

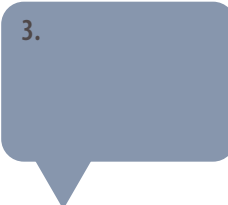
Formos: 1..... 2..... 3..... 4..... 5..... 6.....	M O K U A T P A Ž I N T I	Verbavimo būdai: 1..... 2..... 3..... 4..... 5..... 6.....	N E B I J A U P R A N E Š T I	Nukentėjusiųjų baimės: 1..... 2..... 3..... 4..... 5..... 6.....
--	---	---	---	---

Žinau, kur kreiptis

Kreiptis →

1.

2.

3.

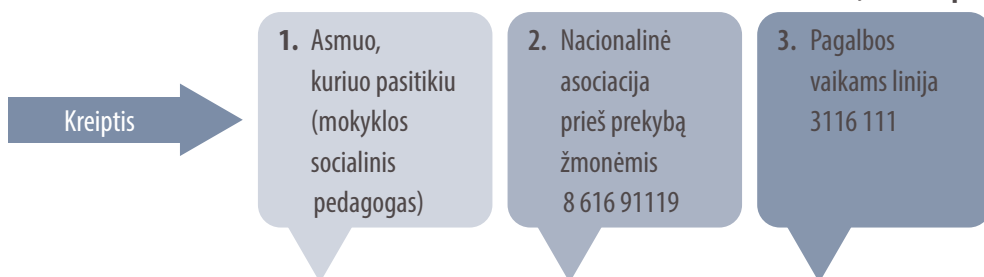
ATMINTINĖS PAVYZDYS

Prekyba žmonėmis – tai nusikalstama veikla, kai siekiant pasipelnyti yra išnaudojami vaikai ir kiti pažeidžiami asmenys

Man taip nenutiks

Formos: 1 Seksualinis išnaudojimas 2 Išnaudojimas nusikaltimų darymui 3 Išnaudojimas darbui 4 Išnaudojimas nelegalioms kovoms	M O K U A T P A Ž I N T I	Verbavimo būdai: 1 Apsimestinė draugystė 2 „Įsimylėjusių“ apgavystės 3 Dovanos, apmokėjimas 4 Kalbinimas internetu	N E B I J A U P R A N E Š T I	Nukentėjusiųjų baimės: 1 Sumuš, užmuš 2 Nuskriaus artimuosius 3 Neteisingai apkaltins 4 Niekas nepatikės
--	---	---	---	---

Žinau, kur kreiptis

Užsienio lietuviai prekybos žmonėmis tinkle: nuo priverstinio darbo iki išnaudojimo nusikaltimams

Simona Crisafulli, ITLIETUVIAI.IT 2021.10.18

Italija yra šalis, turinti oro, žemės ir vandens kelių, todėl vieniems tai tranzitinė, kitiems – galutinio tikslo valstybė. Joje kasmet užfiksuojama dešimtys, šimtai tūkstančių imigrantų. Sudėtinga atskirti neteisėtai atvykusį imigrantą nuo prekybos žmonėmis aukos. Naujausiais duomenimis, Italijoje yra net 4 100 asmenų, daugiausia visoje Europos Sąjungoje, įtariamų prekyba žmonėmis. Į prievartinės prostitucijos ir neteisėto darbo pinkles patenka ir lietuvių.

Nors apie išaiškintus priverstinės prostitucijos atvejus pastaraisiais metais italų spaudoje pranešama rečiau, paieškos sistemoje įvedus itališkai „lietuvių prostitutė“, iki šiol galima rasti įvairiausių intymias paslaugas siūlančių skelbimų skirtinguose Italijos miestuose. Neabejojama, dalis į prekybos žmonėmis pinkles patekusių aukų bijo ar net nežino jomis tapusios, todėl nesikreipia pagalbos, nors įvairių pagalbos priemonių yra. Viena jų – šiuo metu LR vidaus reikalų ministerijos lėšomis finansuojamas informacinis pagalbos langelis „Tu – ne viena(s)“, kurio simbolis – žydra širdelė.

Aukomis gali tapti visi

Jungtinės Tautos prekybą žmonėmis priverstiniam darbui laiko viena rimčiausių šių laikų socialinių problemų ir nurodo, kad pastaraisiais metais mažiausiai 136-ių pasaulio valstybių piliečiai buvo patekę į priverstinio darbo pinkles 118-oje skirtingų pasaulio valstybių.

Jungtinių Tautų Narkotikų ir nusikaltimų departamento puslapyje rašoma, kad prekyba žmonėmis yra „žmonių verbavimas, pervežimas ar perkėlimas, slėpimas ar laikymas, panaudojant jėgą, apgaulę ar grasinimus, turint tikslą juos išnaudoti pelnui gauti. Šio nusikaltimo aukomis gali būti vyrai, moterys ir visų amžiaus grupių vaikai bet kuriame pasaulio regione. Prekybos žmonėmis nusikaltėliai dažnai naudoja prievartą ar naudojami apgaule veikiančių įdarbinimo agentūrų paslaugomis ir teikia melagingus pažadus apie galimas išsimokslinimo ar darbo galimybes, siekdami įvilioti ar priversti jų aukas.“

Žmonių prekyba yra skirstoma į žmonių kontrabandą, kitaip tariant, nelegalų migrantų judėjimą valstybėje (angl. *smuggling*), ir prekybą žmonėmis.

Šie du reiškiniai tarpusavyje dažnai yra glaudžiai susiję, nors nebūtinai žmonių kontrabandos aukos yra nelegalūs imigrantai.

Prekyba žmonėmis yra sudėtingas procesas, nes nepasižymi paprastomis schemomis. Dažniausiai jose figūruoja tokie asmenys: pervežėjas / kontrabandininkas / prekiautojas žmonėmis, išnaudotojas, auka. Jie visi pasižymi skirtinga atsakomybe ir susipinančiais vaidmenimis, kaip – ne visada suprantama ir pačiam žmogui.

Tarkime, asmuo, pats nežinodamas, gali tapti kontrabandininku, kai tiesiog norėdamas pagelbėti žmogui suveda jį su asmenimis, galinčiais pagelbėti kitoje šalyje susirasti darbą ar neteisėtai keliauti. Aukos kartais pačios tampa kontrabandininkais ar išnaudotojais. Kartais išnaudotojai net nesuvokia tokie esantys (pavyzdžiui, prostitutijos paslaugas įsigyjantys klientai, jiems patiems nežinant, besinaudojantys prekybos žmonėmis aukos paslaugomis).

Skirtingose šalyse – skirtingos išnaudojimo formos

LR VRM Viešojo saugumo politikos grupės vyresnioji patarėja Sonata Micikutė sako, kad prekybos žmonėmis formos skiriasi tiek pagal žemynus, tiek Europos Sąjungos viduje. Pašnekovės teigimu, prekyba žmonėmis skirtinguose žemynuose pagal vyraujančias formas išsidėsčiusi skirtingai.

„Tarkime, Šiaurės ir Pietų Amerikoje vyrauja prekyba žmonėmis seksualiniam išnaudojimui, Vidurio ir Pietų Afrikoje – priverstiniam darbui, bet, pavyzdžiui, Šiaurės Afrikoje, arčiau Europos, atsiranda ir seksualinis išnaudojimas, ir kitų prekybos žmonėmis formų. Paminėtina, kad Afrikos, Azijos šalių piliečiai

Shutterstock.com/ID1918130912

vežami išnaudoti į Europos šalis. Kalbant apie Europą, joje beveik pusė prekybos žmonėmis aukų yra ES piliečiai, t. y. didelė jų dalis parduodama savo valstybėje narėje, kita dalis vežamos į kitą valstybę narę“, – sako S. Mickutė.

Pasak specialistės, ES į prekybos žmonėmis spąstus dažniausiai pakliūva moterys.

„Moterys ir mergaitės sudaro didžiąją visų prekybos žmonėmis aukų ES dalį (72 proc.) ir beveik visas prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslais aukas (92 proc.). Beveik ketvirtadalis visų prekybos žmonėmis aukų yra vaikai (22 proc.), daugiausia ES piliečiai ir prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslais aukos. Taip pat Europoje išnaudojama priverstiniam darbui, elgetavimui, nusikalstamoms veikoms, surogatinei motinystei, seksualiniam išnaudojimui virtualioje erdvėje ir kt., tačiau šių aukų skaičius yra daug mažesnis“, – pabrėžia VRM atstovė.

S. Mickutė akcentuoja, kad Lietuva nuo kitų ES šalių skiriasi savitumu šioje srityje. Lietuvos piliečiai pastaraisiais metais daugiausia buvo išnaudojami prekybai žmonėmis nusikalstamoms veikoms, priverstiniam darbui ir daug mažiau seksualiniam išnaudojimui, priešingai nei išnaudojami asmenys, pavyzdžiui, Vidurio Europos šalyse.

Aukas sudėtinga atskirti

Su didžiule imigracija susidurianti Italija taip pat išsiskiria pasauliniame prekybos žmonėmis nusikaltimų kontekste. Čia kasmet atvyksta tūkstančiai imigrantų, tarp jų – ekonominiai, politiniai migrantai, bėgantys iš politiškai, ekonomiškai ar socialiai nestabilių Šiaurės Afrikos valstybių.

Redžio Kalabrijos regiono kovos su mafija prokuratūros prokurorės Saros Amerio teigimu, Pietų Italijos regionai – Sicilija, Kalabrija ir Apulija – yra labiausiai paveiktos migracijos procesų. Prokurorė sako, kad būtent pietinės Sicilijos ir Kalabrijos dalys yra populiariausios Centrinio Viduržemio regiono (ypač – Magribo šalių) prekybos žmonėmis aukų išlaipinimo vietos, o Apulija ir rytinės Kalabrijos pakrantės yra naudojamos asmenų iš Rytų Viduržemio regiono išlaipinimui, kai išplaukiama iš Graikijos ir pervažiuojama Turkija.

Pareigūnė akcentuoja, kad neteisėtai atvykusį imigrantą atskirti nuo prekybos žmonėmis aukos yra labai sudėtinga.

„Prekyba žmonėmis yra nusikalstamas reiškinys, kuris įsilieja į migracijos srautus, bet jų neuždengia. Prekyba žmonėmis šiuo atveju yra skirta pažeidžiamam asmeniui į valstybės teritoriją įvežti, turint tikslą išnaudoti jį darbo veiklai, prostitucijai arba elgetavimui. Neteisėtas imigrantų patekimas į Italiją ir jo organizavimas yra kiek kitokia nusikalstama veika nei prekyba žmonėmis. Italijoje,

ypač Kalabrijos regione, Džoja Tauro slėnyje, yra ypač paplitęs imigrantų išnaudojimas citrinvaisių, alyvuogių, pomidorų derliui nuimti, o labiausiai išnaudojami šiam darbui yra Vidurio Afrikos gyventojai“, – pabrėžia prokurorė S. Amerio.

Per pastaruosius dvejus metus ypač išaugo neteisėto patekimo į Italijos teritoriją ir neteisėto apsigyvenimo šalyje atvejų skaičius (lyginant su 2019 m., 2020 m. padidėjo net 32,6 proc.), pornografinės medžiagos laikymas ir virtualios pornografijos atvejų (lyginant su 2019 m., 2020 m. išaugo net 50,3 proc.). Pernai, lyginant su 2019 m., net 45,2 proc. padaugėjo ir išaiškintų nepilnamečių pornografijos atvejų.

Etniniu pagrindu suformuotos grupuotės, planuojančios ir organizuojančios pervežimą iš gimtosios šalies į Italiją, pasirūpina padirbtais dokumentais, kelionės maršrutu ir pervežimo būdu. Joms patikėta užduotis pasirūpinti nelegaliai sienas kertančiais žmonėmis, apgyvendinant juos „saugiose“ vietose.

Italų policijos tyrimų duomenimis, Italijoje aktyviausiai veikiantys prekybos žmonėmis organizavimo srityje asmenys yra nigeriečiai, rumunai, italai ir albanai. O prekybos žmonėmis aukos dažniausiai yra nigeriečiai, rumunai ir italai, nemaža jų dalis – nepilnamečiai asmenys.

Lietuvės – prostitucijos pinklėse

Duomenų apie lietuvius, tapusius prekybos žmonėmis aukomis Italijoje, yra labai mažai. Tai patvirtina ir Italijos, ir Lietuvos specialistai.

„Aš neturiu patirties su lietuviais, kurie tapo prekybos žmonėmis aukomis, tačiau buvo nustatyta lietuvių kilmės asmenų, atsakingų už ne ES piliečių įvežimo į Italiją organizavimą. Vis dėlto tarp įvežtų asmenų niekada nebuvo lietuvių ar Baltijos valstybių piliečių“, – sako Redžio Kalabrijos regiono kovos su mafija prokuratūros prokurorė S. Amerio.

„Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija kasmet vykdo Lietuvos teisėsaugos institucijų ikiteisminių tyrimų prekybos žmonėmis srityje analizę, kurios metu išryškėja prekybos žmonėmis tendencijos t. y. kokie Lietuvos Respublikos piliečiai, kur ir kokiomis formomis išnaudojami užsienio valstybėse. Išplėstiniai statistiniai duomenys kaupiami nuo 2013 m., tačiau dar niekada nebuvo atvejų, susijusių su Italijos Respublika. Paaikškinti šį reiškinį būtų sudėtinga. Gali būti įvairių, kompleksinių priežasčių, nes gretimose šalyse, pavyzdžiui, Ispanijoje ir Prancūzijoje, Lietuvos Respublikos piliečiai yra išnaudojami tiek priverstiniam darbui, tiek nusikalstamoms veikoms daryti“, – pabrėžia S. Mickutė

LR VRM Viešojo saugumo politikos grupės vyresniosios patarėjos Sonatos Mickutės nuomone, Italijoje didžiausia problema – prekyba žmonėmis seksualiai

Shutterstock.com/ID645768406

niam išnaudojimui, todėl šiam nusikaltimui užkardyti yra skiriamos rimtos valstybės priemonės.

Nors italų spaudoje pastaruoju metu nebeskelbiama į prostitucijos ir išnaudojimo tinklą patekusių tautiečių istorijų, ankstesniais metais pasitaikydavo sulaukti tokių žinių. Taip pat aptinkama keletas senesnių straipsnių apie suimtas narkotikus pardavinėjusias lietuves prostitutas.

Keleto metų senumo straipsniuose italų kalba yra nurodoma, kad kai kurios lietuvės šioje šalyje buvo įsitraukusios į prostitucijos tinklą. Pavyzdžiui, 2013 m. Salerne (Kampanijos regione) buvo sumušta ir apiplėšta lietuvių kilmės prostitutė. Kita prostitucija besiverčianti lietuvių kilmės moteris buvo sužalota 2019 m. Osio Soto miestelyje, Bergamo provincijoje (Lombardijos regione). 2012 m. Lančiano mieste, Kjeti provincijoje (Abrucų regione), su 130 g heroino rankinėje buvo sulaikyta dar viena lietuvių kilmės prostitutė.

Veneto regiono saugumo politikos ir migruojančių srautų komiteto tyrimo ataskaitoje (2013 m.) nurodoma, kad tik 2002 m. Veneto regione buvo nustatyta lietuvė, patekusi į prostitucijos ir žmonių išnaudotojų tinklą. Taip pat 2011 m. Teramo mieste (Abrucų regione) buvo išaiškintas baras, kuriame su oficialiai studentams skirto privataus būrelio iškaba veikė prostitučių namai, kuriuose seksualines paslaugas už pinigus teikė striptizo šokėjos. Tąkart tarp nusikalstamos veiklos už prostitucijos organizavimą įtariamųjų buvo ir viena 49 m. lietuvė.

Popolio miestelyje, Peskaros provincijoje (Abrucų regione), 2012 m. būtent lietuvės merginos, prieš kurią buvo panaudota prievarta, parodymais buvo išaiškinti prostituciją ir neteisėtą žmonių kontrabandą organizavę naktinio baro savininkai.

Deja, iki šiol paieškos sistemoje įvedus itališkai „lietuvė prostitutė“ galima rasti įvairiausių intymias paslaugas siūlančių skelbimų skirtinguose miestuose (pvz., Turine, Romoje, Milane, Bolonijoje, Riminyje, Veronoje, Ravenoje). Tiesa, nežinia, ar minimos „Marina“, „Karla“, „Ritta“, „Valleria“, „Anna“, „Cristina“, „Nicol“, „Lorena“, „Sofie“ tikrai visos yra lietuvės.

Nuo 2008 m. iki 2021 m., remiantis tik viešai internete prieinamais spaudos šaltiniais, Italijoje nužudytos mažiausiai trys moterys, identifikuojamos kaip lietuvės (viena iš jų – striptizo šokėja), mažiausiai dvi nubaustos už žmogžudystę ginant artimą ar ginantis. Moteržudystės (it. *femminicidio*) – gana jautrus ir aktualus Italijoje reiškinys.

itin gerėja. Būtent minėtoje konvencijoje rašoma, kad prekyba žmonėmis apima „prostituciją ir kitas seksualinio išnaudojimo formas, prievartinį darbą, surakinimą ir vergystę, kai kuriais atvejais – prekybą organais, taip pat kitas dar nežinomas žmonių išnaudojimo formas“.

Pabrėžiama, kad ES 2017–2018 m. prekybos žmonėmis aukų buvo daugiau nei 26 000. Net 72 proc. jų – moterys ir merginos (dauguma, net 60 proc., tapo seksualinio išnaudojimo aukomis). Tarp penkių labiausiai paveiktų ES šalių – ir Italija.

Naujausi teisėsaugos duomenys rodo, kad Italijoje yra net 4 100 asmenų, o tai daugiausia visoje ES, įtariamų prekyba žmonėmis. Jų atžvilgiu pradėti tyrimai, o aukomis tapę asmenys daugiausia yra iš Nigerijos ir Rytų Europos valstybių. Bylose dažnai minimas „lover boy“ reiškinys, kai, pažadėję geresnį gyvenimą skurdžiau gyvenančioms merginoms ir moterims iš Rytų Europos, vyrai vėliau jas įtraukia į prostitucijos Italijoje tinklą.

Pabrėžtina, kad Italijoje neteisėtas darbas ar prostitucijos paslaugų teikimas nėra automatiškai priskiriami prekybai žmonėmis.

2021 m. kovą pateiktoje Italijos VRM Viešojo saugumo departamento centrinės kriminalinės policijos ataskaitoje nurodoma, kad prekybai žmonėmis yra priskiriami:

- seksualinis išnaudojimas, kai naudojamosi žmogaus kūnu prieš jo valią, bet prekybai žmonėmis nėra automatiškai priskiriama prostitucija;
- išnaudojimas darbe, kai žmogui sukuriama vergovės sąlygos, iš jo atimami dokumentai, kai jis verčiamas dirbti šantažo būdu ar pasinaudojant jo silpnumu. Vien neteisėtas darbas pats savaime taip pat nėra prilyginamas prekybai žmonėmis;
- prekyba žmonėmis yra nepilnamečių išnaudojimas, kai nepilnametis paimamas iš šeimos ir išvežamas į kitą valstybę, siekiant išnaudoti jį renkant išmaldą ar nusikaltimuose, pavyzdžiui, vagystėms, kontrabandai, narkotikų prekybai;
- prekyba žmonėmis yra seksualinis nepilnamečių išnaudojimas, kai, pasinaudojant apgaulės būdu, nepilnametis yra išviliojamas iš namų ir verčiamas teikti seksualines paslaugas ar dalyvauti pornografinėse fotosesijose.

Italijos VRM Viešojo saugumo departamento centrinės kriminalinės policijos ataskaitoje sakoma, kad prekybai žmonėmis būdingi šie požymiai (gali būti vienas, o gali būti ir keletas): žmogus įkalinamas, verčiamas prieš savo valią atlikti įvairius veiksmus, seksualiai išnaudojamas, išnaudojamas darbe, įvairiai šantažuojamas ir prieš jį smurtaujama, įskaitant smurtavimą buitinėje aplinkoje.

Prekyba žmonėmis – tai ir žmogaus organų išėmimas ir pardavimas nelegalioms operacijoms, kai žmogus yra prievarta, naudojantis galia ir žmogaus silpnumu, verčiamas aukoti savo organus (dažniausiai vieną iš inkstų, taip paliekant auką gyvą).

Kiti prekybos žmonėmis aukos požymiai:

- žala kūnui ar psichikai;
- patiriama emocijų kančių;
- patiriama ekonominių nuostolių;
- nustatomas žmogaus esminių teisių pažeidimas;
- asmuo perkeliamas iš vienos vietos į kitą;
- asmuo perkeliamas apgaulės būdu arba panaudojant jėgą;
- po žmogaus perkėlimo vykdomas išnaudojimas.

Prekyba žmonėmis ne tik kenkia į jos pinksles patekusiai aukai, bet ir turi kolektyvinių pasekmių, tarkime, sugriuvus planams ar jų neįvykdžius, susikuria mechanizmas, dėl kurio kentės daug žmonių (artimieji, bendruomenė ir pan.).

Aukos – socialiai pažeidžiamos

2019 m. vykdyto ir LR VRM finansuoto projekto „Raktas“ viena iš įgyvendintojų – Ispanijos lietuvių bendruomenės pirmininkė Agneta Daukantaitė-Vansavičienė sako, kad prekybos žmonėmis aukos dažniausiai yra labai įbaugintos, o kartais net nesupranta, į kokią situaciją papuolė.

„Auka yra statistiškai socialiai pažeidžiama, žemesnio išsilavinimo, turinti mažesnes pajamas, turinti skolų, priklausomybių. Auka dažnai neidentifikuoja savęs kaip aukos, nežino prekybos žmonėmis požymių, yra įbauginta, ja manipuluojama, iš jos atimamas pasas, banko kortelė, „iškolinama“ už pragyvenimą, kontroliuojama jos dienotvarkė, buvimo vieta. Auka, įtardama ar suvokusi, kad pakliuvo į prekybos žmonėmis pinksles, bijo kreiptis į policiją, nes nemoka vietos kalbos, per mažai orientuojasi aplinkoje, kurioje gyvena, arba mano, kad teisėsauga jai ne pagalbės, o apkaltins, nubaus. Praktikoje susiduriama su problema, kad žmogus suvokia esantis auka, bet gali nenorėti pagalbos“, – sako Ispanijos lietuvė.

A. Daukantaitė-Vansavičienė siūlo šviesti visuomenę, tęsti ir efektyvinti švietimą mokyklose apie prekybos žmonėmis pavojus, stiprinti prevenciją potencialioms aukoms lengvai prieinamose vietose (renginiuose, internete, išvykimo iš šalies vietose, keleiviniame transporte, parduotuvėse ir kt.), taip pat ragina užsienio lietuvių bendruomenes aktyviau dalytis informacija.

Dirbo nelegaliai?

Italų spaudoje aptinkama ir kitokių pavienių galimai su prekyba žmonėmis susijusių atvejų, kai, tarkime, 2019 m. Peskaros finansinių nusikaltimų inspekcija, patikrinusi apie šimtą įmonių, aptiko šimtą nelegaliai dirbusių asmenų, tarp jų „50 ES piliečių – italų, rumunų, lietuvių ir kt., bei 3 ne ES piliečius“.

Italijos spaudoje šiais ir praėjusiais metais taip pat nuskambėjo atvejai, kai Lietuvoje registruotos transporto kompanijos vergiškomis sąlygomis įdarbino ne ES piliečius. Straipsniuose aprašomi ukrainiečių, baltarusių, uzbekų, turkų ir filipiniečių atvejai, kai pasirašoma sutartis žmonėms nesuprantama kalba, nurodomi atlyginimai tarp 100 ir 600 eurų, nepadengiamos ligos išlaidos, kai kurie iš jų dirba su netikrais asmens dokumentais.

Viename straipsnyje minimas ukrainiečio Jevgenijaus atvejis, kai, dirbdamas lietuviams priklausančioje transporto įmonėje, per devynis mėnesius uždirbo vos 800 eurų. Dabar vairuotojas neturi pinigų net grįžti į savo kilmės šalį. Kitas, kaip straipsnyje minima, lietuvių įmonėje dirbantis rusas Artemas pasakoja, jog karantino metu darbo padaugėjo, bet atlyginimas dar sumažėjo.

Italijoje, Benevente (Kampanijos regione), advokatų kontoroje „Studio legale de Nicolais“ dirbanti teisininkė Rūta Kavaliūnaitė pabrėžia, kad, įtarus prekybą žmonėmis, visi atvejai yra atidžiai tiriami.

„Būna atvejų, kai į vilkikus sulipa žmonės. Tai gali vykti paslapčia ir vairuotojui nežinant, o gali būti ir susitarus dėl užmokesčio. Įvykio aplinkybės yra nustatomos tiriant, ar yra nusikaltimo elementų. Jie patvirtinami arba atmetami tyrimo metu, o teismo procese nustatoma, ar buvo arba yra susitarimas, o gal vairuotojas – niekuo dėtas. Žinau atvejį, kai buvo patikrinti vilkiko vaizdo įrašai ir išteisinti abu – vilkiko vairuotojas ir įmonės vadovas. Buvo patvirtinta, kad žmonės sulipo paslapčia, pasinaudodami prekių krovimo momentu aikštelėje. Tokiais atvejais atsakomybė yra bendra, todėl ir vairuotojas, ir įmonė turi būti atstovaujami advokato“, – pabrėžia teisininkė.

Pasak R. Kavaliūnaitės, už neteisėtą žmonių gabenimą (it. *Il delitto di favoreggiamento dell'ingresso clandestino degli stranieri*) Italijos BK 12 str. numatyta bausmė yra nuo 1 iki 5 metų laisvės atėmimo ir 15 000 eurų bauda už kiekvieną nelegaliai vežtą asmenį. Beje, įstatymas numato bausmės didinimą esant kitų sunkinamųjų aplinkybių. Teisininkė sako, kad vykstant tyrimui yra taikomas įtariamų asmenų ir transporto priemonių areštas.

Prekyba žmonėmis – sudėtingas reiškinys

Nors prieš du dešimtmečius Sicilijoje, Palerme, JTO konferencijoje buvo priimta konvencija prieš tarptautinę organizuotą nusikalstamumą, situacija ne

Pašnekovė įsitikinusi, kad užsienio lietuviai gali prisidėti, kurti ir palaikyti emociškai saugią bendruomeninę terpę, aktyvią ir reguliariai bendraujančią, kur dalijamasi patarimais, pagalba, informacija, kur klausiama nebijant, kad išjuoks.

„Kai esame arčiau vienas kito, pasitikime, galime greitai reaguoti, pagelbėti pakliuvusiajam į bėdą, suteikti emocinį palaikymą, nukreipti į pagalbą teikiančias visuomenines organizacijas ar teisėsaugos institucijas. Šiam tikslui pasitarnavo Ispanijos lietuvių bendruomenės 2020 m. sukurta prevencinė priemonė – mobilioji programėlė „Raktas“ ir projekto metu atsiradęs užsienio lietuvių bendruomenių atstovų neformalaus bendradarbiavimo tinklas“, – pabrėžia Agneta Daukantaitė-Vansavičienė.

Ispanijos lietuvių bendruomenės pirmininkė vertina Italijos lietuvių profesionalų įgyvendinamo projekto, kurį finansuoja LR vidaus reikalų ministerija, „Tu – ne viena(s)“ siunčiamą žinutę. Ji sako: „Žinodamas, kad tu ne vienas, tikrai būsi drąsesnis, sąmoningesnis ir rasi sprendimą.“

Pagalbos grandinė

Jei jūs ar jūsų pažįstamas atsidūrė situacijoje, kai yra įtariamas prekybos žmonėmis atvejis (t. y. žmogus įkalinamas, verčiamas prieš savo valią atlikti įvairius veiksmus, seksualiai išnaudojamas, engiamas, išnaudojamas darbe, įvairiai šantažuojamas, prieš jį smurtauojama, jis verčiamas rinkti aukas ar viliojamas už pinigus parduoti kurį nors iš organų), netylėkite ir kreipkitės į specialias visuomenines institucijas.

Prokurorė S. Amerio pabrėžia, kad tose Italijos zonose, kur populiarios žemės ūkio veiklos ir kur ydingai paplitęs išnaudojimo darbe reiškinys, veikia darbuotojų profesinės sąjungos ir laisva valia susibūrusios organizacijos. Būtent į šias organizacijas galima kreiptis pirmiausia.

Pasak prokurorės, užsieniečiai gali paprašyti pagalbos tuomet, kai policijos būna fotografuojami, jiems vos atvykus į Italijos teritoriją.

„Kai kurie užsieniečiai būna apklausiami Teritorinės komisijos, tuomet taip pat būna pateikiami specialūs klausimai, siekiant patvirtinti prekybos žmonėmis hipotezę. Prekybos žmonėmis auka, esant tai įrodančių elementų, turi teisę į nemokamą teisinę apsaugą ir vertėjo paslaugas“, – akcentuoja S. Amerio.

Neįkainojamą vaidmenį atlieka ir visuomeninės organizacijos: identifikuoja prekybos žmonėmis atvejus, suteikia psichologinę, teisinę pagalbą, vertėją, laikiną prieglobstį, lydi procese, kol aiškėja tolesnis aukos likimas, procedūros sprendžiant, ar auka pasiliks šalyje, ar grįš į kilmės šalį. Visame pagalbos kelyje dalyvauja ištisa grandinė atsakingų asmenų – nuo visuomeninių organizacijų, policijos, konsulinių įstaigų iki socialinių darbuotojų, bendruomenės, šeimos narių, artimųjų.

„Kiekviename Italijos teritorijoje esančiame policijos komisariate yra sudarytos visos sąlygos pateikti pranešimą apie nusikaltimą, bendradarbiaujant moteriškosios lyties pareigūnei, kurios buvimas galbūt palengvintų pasidalijimą patirtomis kančiomis“, – pažymi prokurorė S. Amerio.

Šaltinis: <https://www.lrt.lt/lituanica/aktualijos/751/1518614/uzsienio-lietuviai-prekybos-zmonemis-tinkle-nuo-priverstinio-darbo-iki-isnaudoji-mo-nusikaltimams>

Shutterstock.com/ID461451805

Paauglių pasimatymų prievarta

Sveikuose paauglių santykiuose, kaip ir suaugusiųjų santykiuose, poros stengiasi bendrauti viena su kita, klausosi vienas kito, stengiasi suvokti vienas kito skirtumus, ieško kompromisų. Paauglių santykiai, žinoma, nėra tobuli. Dažnai tai yra pirmieji pasimatymų santykiai, o sveikų santykių įgūdžių ugdymas yra visą gyvenimą trunkantis procesas.

Smurtas pasimatymų metu³⁴

Smurtas pasimatymų metu – tai tyčinis vieno asmens destruktivus elgesys, siekiant įgauti galią ir kontroliuoti savo pasimatymų partnerį. Piktnaudžiavimas pasimatymuose apibrėžiamas kaip fizinis, seksualinis, psichologinis ar emocinis smurtas pasimatymų santykiuose, įskaitant persekiojimą. Tai gali įvykti asmeniškai arba elektroniniu būdu ir gali įvykti tarp esamo ar buvusio pasimatymų partnerio. Tai atsitinka, kai vienas asmuo naudojami manipuliuojančiu arba kontroliuojančiu elgesiu, kad įgytų ir išlaikytų valdžią bei kontrolę kitam asmeniui.

Įspėjamieji signalai

Jei jūsų draugas (draugė), su kuriuo mezgate artimesnę ryšį:

- Tarsi per greitai tampa „labai artimu draugu“, tarsi per anksti ima sakyti „aš tave myliu“.
- Yra pavydus(-i) ir savininkiškas, dažnai jus tikrina.
- Aiškina, kas jums galima ir kas „neleidžiama“.
- Stebi jūsų mobilųjį telefoną ir elektroninius laiškus, arba sukuria bendras socialinių tinklų paskyras.
- Mano, kad yra pranašesnis už jus. Nežiūri į jūsų nuomonę rimtai, nesielgia su jumis lygiavertiškai.
- Naudojasi kaltės jausmu, sakydamas „Jei tu mane mylėtum, tu ...“
- Ima kaltinti jus, kai pasielgia netinkamai, sakydamas(-a), kad tai tu pats(-i) išprovokavai tokį elgesį.
- Nuolat sako, kad esi kaltas(-a) dėl kylančių problemų.
- Jis / ji turi nenusėjamų nuotaikų svyravimų ir tau visą laiką tenka nerimauti, kaip draugas(-ė) reaguos.
- Vartoja narkotikus arba alkoholį ir tai naudoja kaip pasiteisinimą savo netinkamam elgesiui pateisinti.
- Gąsdina jus grasindamas pakenkti sau arba net nusižudyti.
- Elgiasi žiauriai arba baugina jus grasindamas fiziškai pakenkti jums arba artimiesiems.

³⁴ Parengta pagal *Take a stand for healthy relationship* (<https://www.teens4healthyrelationships.com>), *Digital abuse* (<https://safedatesmatter.org/portfolio/digital-abuse/>) ir *From In Love and in Danger: A Teen's Guide to Breaking Free of Abusive Relationships*, Barrie Levy, Seal Press, 1997.

- Nuolat jus menkina ir (arba) tyčiojasi.
- Melagingai jus kaltina.
- Naudoja fizinį smurtą.
- Daro spaudimą ir (arba) verčia turėti lytinių santykių.
- Grasina atskleisti jūsų paslaptis.
- Visada atsiprašo už įžeidžiantį elgesį. Žada daugiau niekada to nedaryti, bet taip nutinka.
- Šeima ir draugai įspėja jus apie asmenį arba sako, kad jie nerimauja dėl jūsų saugumo.
- Jūs teisinatės dėl savo partnerio(-ės) elgesio.
- Jis / ji (subtiliai) izoliuoja jus nuo šeimos ir draugų.

Visi santykiai turi pakilimų ir nuosmukių, tačiau kelių signalų atpažinimas – yra rimtas pagrindas nerimauti. Paprastai tai nėra pavienis įvykis: jis pasireiškia dažnai, yra tyčinis ir laikui bėgant didėja.

Atpažinti nukentėjusius nuo paauglių pasimatymų prievartos nėra lengva, jie patys nėra linkę apie tai kalbėti. Aukoms būdinga:

Fiziniai požymiai:

- Neaiškios arba staigios ligos.
- Fizinės išvaizdos pokyčiai.
- Perdėtai naudojamas arba nustojama naudoti makiažą.
- Dėvimi per dideli drabužiai.
- Nuolatinė išsekimo būseną.
- Mitybos įpročių pokyčiai.
- Depresija ir (arba) nuotaikos sutrikimai.
- Pasyvumas ir uždarumas.
- Dažnas savęs kaltinimas arba nuvertinimas.
- Hiperbudrumas.
- Dažnos mėlynės.
- Save žalojantis elgesys.
- Besaikis narkotikų arba alkoholio vartojimas.

Su smurtautoju susijęs elgesys:

- Nuolatinis „prisidavimas“ žinutėmis arba nuotraukomis, kad įrodytų, kur jis / ji yra.
- Nuolatinis skambinimas arba kontaktavimas su partneriu(-e).
- Tiesinimasis dėl savo partnerio(-ės) elgesio.
- Didelės rizikos seksualinis elgesys.
- Nėštumas.
- Pavydas.

Socialinis elgesys:

- Izoliacija / draugystės praradimas.
- Izoliavimas nuo šeimos.
- Delinkventinis elgesys.
- Susirūpinimas, kad visi gali pasakyti, kad vyksta piktnaudžiavimas.

Klasėje matomi ženklai:

- Dažnai vėluoja į pamokas arba nelanko pamokų.
- Pasyvumas arba atitolimas.
- Suprastėję mokymosi rezultatai.
- Nesugebėjimas susikaupti.
- Nesaugumo jausmas (smurtautojas gali susekti, kai ateina į pamokas).

Draugo(-ės) / partnerio(-ės) smurtas skaitmeninėje erdvėje

Jei jūsų draugas / partneris:

- Nusprendžia, kas gali arba negali būti jūsų draugas internete.
- Tikrina, ar telefone nėra nuotraukų, žinučių ir išeinančių skambučių.
- Siunčia jums neigiamus, įžeidžiančius arba grasinančius el. laiškus, žinutes.
- Skelbia neigiamus komentarus apie jus socialinės žiniasklaidos svetainėse.
- Naudoja socialinės žiniasklaidos svetaines, kad galėtų jus sekti.
- Siunčia jums nepageidaujamas, seksualiai atviras nuotraukas.
- Priverčia jus siųsti jam erotinius savo vaizdo įrašus.
- Primygtinai reikalauja, kad duotumėt jam savo slaptažodžius.
- Rašo jums tiek daug žinučių, kad tai jau ima kelti nerimą ir tampa panašu į skaitmeninį persekiojimą.
- Naudoja technologijas (pvz., šnipinėjimo programas arba GPS), kad galėtų stebėti, kur esate.

Jei atpažįstate bet kurį iš šių **įspėjamųjų ženklų** santykiuose, vykstančiuose aplink arba jūsų paties santykiuose, turite papasakoti apie juos artimam žmogui ar asmeniui, kuriuo pasitikite ir (arba) kreiptis pagalbos iš profesionalus.

SANTYKIŲ VERTINIMAS: SVEIKI SANTYKIAI

Klausimas	TAIP / NE
Ar bijai savo vaikiną / merginos nuotaikos? Ar bijai su juo / ja nesutikti?	
Kai su tavimi elgiamasi blogai, ar atsiprašai kitų už savo vaikiną / merginos elgesį?	
Ar yra pasitaikę, kad tave išgąsdino jo / jos smurtas prieš kitus?	
Ar yra buvę, jog tau sudavė, pastūmė, spyrė, ar į tave buvo mėtomi daiktai?	
Ar vengi susitikti su draugais ar šeima dėl jo / jos pavydo?	
Ar buvai priversta(-as) pasimylėti?	
Ar aiškiniesi dėl visko, ką darai kai esate atskirai? Ar turi nurodyti vietą, kur eini, ar turi papasakoti apie kiekvieną žmogų, kurį pamatai ar sutinki, kad nesukeltumei partnerio / draugo pykčio ar neprognozuojamos blogos nuotaikos?	
Ar buvai ne kartą neteisingai apkaltintas flirtu su kitais?	
Ar dėl šių santykių tapai mažiau atviras ar net kiek priešiškas nusiteikęs savo tėvų / globėjų atžvilgiu?	

Jei į du ar daugiau toliau pateiktų klausimų atsakote TAIP, tikėtina, kad jūsų santykiai yra įžeidžiantys arba jūsų santykiai gali tapti piktnaudžiaujantys. Tai didina tapimo nusikaltimų auka galimybę.

Grigutytė Neringa, Augutienė Rita,
Mišininė Kristina

PREKYBOS ŽMONĖMIS IR JŲ IŠNAUDOJIMO PREVENCIJA

Metodinės medžiaga skirta bendrojo ugdymo mokyklų klasių vadovų, švietimo
pagalbos specialistų bei mokytojų darbui su įvairaus amžiaus vaikais.

Redaktorė Jovilė Baranauskienė
Maketuotoja Jelena Babachina

Viršelio nuotrauka – Shutterstock.com/ID433866709

2022 -- --. Tiražas ---- egz. Užsakymo Nr. -----

Išleido

Spausdino

UAB „Vitae Litera“

Savanorių pr. 137, LT-44146 Kaunas.

www.tuka.lt | info@tuka.lt

PREEKYBOS
ŽMONĖMS
IR JŲ IŠNAUDOJIMO
PREVENCIJA

ISBN 978-609-454-674-7
eISBN 978-609-454-675-4

9 786094 546747